

СТРАШИМИРЪ КРИНЧЕВЪ

А 626

И. Кринчевъ

ВЪ СТРАНАТА
НА ПАЛМИТЪ

ТРЕТО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ

Рр Б-31
290

Б-31

СЪЧИНЕНИЯ
СТРАШИМИРЪ КРИНЧЕВЪ

ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА НА
НЕДЪЛКО МЕСЕЧКОВЪ

ТОМЪ ПЪРВИ
ВЪ СТРАНАТА НА ПАЛМИТЪ

434075

~~310~~

ОКРЪЖНА
БИБЛИОТЕКА
Ямбол

ПЕЧАТНИЦА „ХУДОЖНИКЪ“

ПРЕЛЮДИЯ

I

Никога по-рано презъ своя животъ не бѣхъ се чувствувалъ тъй самотенъ. Азъ живѣхъ като контрабандистъ, въ кѣщата на единъ чужденецъ, заселенъ още преди двалесетина години въ София. Той се прехранваше отъ лаването подъ наемъ мебелирани стаи, но увѣренъ съмъ, че не би просъществувалъ дълго, ако всичкитѣ му квартиранти бѣха като мене. Азъ бѣхъ твърде щедъръ на обещания, но тѣ не можеха да замѣнятъ студения металъ и съзнанието за безизходността на моето положение ме обземаше съ все по-голяма сила и всѣки новъ день ми причиняваше неизразими мъчения. Азъ се усѣщахъ като човѣкъ увисналъ въ въздуха, съзрянъ за ржцетъ, който прави съ тѣлото си отчаяни движения да се освободи, но не може. Той търси съ новетѣ си нѣкакъвъ твърдъ предметъ, за да отпочине, но не намира... Свѣтътъ е широкъ и неизмѣримъ, близо нѣйде протича кипищия, сладъкъ животъ, но пустиния е предъ неговитѣ очи и той се чувствува най-нещастния между нещастнитѣ.

Всѣко утро, щомъ се събуждахъ на своето чисто и меко легло, азъ дълго лежахъ неподвиженъ, извърнахъ глава къмъ свѣтлия прозорецъ. Бѣ януарий месецъ, азъ нѣмахъ дърва и това ме заставяше, въпреки моя навикъ, да прекарвамъ колкото се може по-дълго въ леглото.

Въ съседство съ мене живѣеше нѣкакъвъ загадеченъ човѣкъ, на прекарала вече възраст, който цѣлъ день изрезваше купони, туряше ги въ пликове и ги изпращаше по пощата, неизвѣстно къде. Той бѣ човѣкъ съ твърде хуманни нрави и, съвсемъ неочаквано нѣколко пѣти ми предлага отъ своитѣ дърва. Разбира се, че азъ всячески отказвахъ да приема такъвъ подаръкъ, като го увѣрявахъ, че изобщо на студа се чувствувамъ по-добре и по-здраво. Но той като че не искаше да слуша моитѣ обяснения, донасяше лоната жаръ и моята печка скоро весело запламтяваше.

По народностъ моя съседъ бѣ полякъ, вследствие на което нис почти не говорѣхме. Помежду ни бѣ се устано-

вила мълчалива симпатия, която ние изказвахме повече въ действия, отколкото въ думи. Нашият две стаи имаха общъ входъ и, за да отиде у себе си, той трѣбваше да мине презъ моята стая. Повечето пжти той оставяше вратата, що съединяваше моята стая съ неговата, отворена. По такъвъ начинъ азъ се ползувахъ съ безплатно отопление и поне отчасти можехъ да се избавя отъ остритѣ януарски студове.

Когато тръгнахъ отъ своя роденъ градъ за столицата, азъ имахъ всичко четиридесетъ и нѣколко лева пари, които бѣхъ получилъ отъ продажбата на частъ отъ нищожната си библиотека. Още въ края на първия месецъ страхливо се гушеха въ джеба ми последнитѣ сребърни монети и азъ съ тѣло отчаяние гледахъ какъ тѣ се изплъзватъ отъ ржцетѣ ми, безъ да мога да сторя каквото и да е било за тѣхното задържане. Азъ живѣехъ като последния беднякъ и се хранѣхъ колкото да не умра отъ гладъ (впрочемъ, азъ имахъ странното убеждение, че отъ гладъ никога не може да се умре!). Повечето пжти азъ се задоволявахъ само съ вечеря, която обикновено се състоеше отъ парче сиреце и хлѣбъ...

Сутринъ, преди да излѣза вѣнъ на улицата, усѣщахъ главата си пълна отъ нови планове и надежди. Не усѣиваше да залѣзе слънцето и отъ тѣхъ не оставаше нито следа. Всѣки новъ день азъ си отбелязвахъ адреса на нѣкоя нова редакция и питахъ за работа, но работа нѣмаше никжде. Излизаше дори, че хора имаха повече отколкото бѣ нужно...

Изъ улицитѣ на града азъ вървѣхъ все тъй бодро и спретнато и, само когато се затваряхъ насаме въ мнничката си стая, свободно се предавахъ на чернитѣ си мисли. О, тия мисли бѣха твърде черни, по-черни и отъ самата студена, мразовита нощъ, що се разтиляше навѣнъ. Тѣ ми навѣваха ужасъ, като че ли близо нѣкжде дебнѣше смъртъта...

Една вечеръ, връщайки се дома следъ цѣлодневна безсмыслено скитане изъ града, азъ намѣрихъ на масата си отворено писмо, съ което редакторътъ на едно софийско списание ми съобщаваше, че моя разказъ шѣлъ да бжде на-

печатенъ и че той билъ твърде сериозна и издържана работа... Азъ най-малко очаквахъ такова щастие и се радвахъ като дете. Моятъ пръвъ опитъ, за който се срамувахъ и се извинявахъ предъ редактора, че имамъ смѣлостта да го пращамъ за печатъ, се приемаше съ похвали! Азъ се усѣцахъ като човѣкъ, когото неочаквано сж повдигнали нѣколко аршина по-високо и изведнѣжъ почнахъ да гледамъ съвсемъ радостно на живота и на хората...

Следъ четири дни азъ направихъ коректура на своя разказъ и тутакси следъ това получихъ срещу него десетъ лева, — за жалость разказа бѣ само четири почетни страници! — и десетъ лева авансъ, за бждещи мои работи...

II

На трети февруарий вечеръта азъ вече пжтувахъ съ бързия влакъ за Варна. Душата ми ликуваше отъ опиянение и радость; усѣцахъ се като човѣкъ, комуто внезапно сж изникнали криле и той се носи тамъ, кждето иска.

Такива работи се случватъ само на сънъ.

А действителността, която преживѣвахъ по него време изглеждаше хубава като сънъ.

Първото нѣщо, което би ви очудило твърде много, е, че азъ пжтувахъ въ първа класа, ползувайки се съ всички ония удобства, за които може да мечтае и най-голѣмия охолникъ на този свѣтъ.

Когато получихъ първия си хонораръ отъ любезния редакторъ, азъ изведнѣжъ решихъ, че като мене човѣкъ нѣма защо да си губи днитѣ повече въ България и трѣбва часъ по-скоро да бѣга въ чужбина. Разбира се, че срдствата, съ които разполагахъ, съвсемъ не бѣха достатъчни за това, но азъ бѣхъ убеденъ, че шомъ веднѣжъ щастieto ми е потръгнало, то нѣма да ме остави насрѣдъ пжтя...

По него време голѣмата стачка на българскитѣ желѣзничари бѣ въ своя край. Софийскитѣ стаченъ комитетъ играеше ролята на революционна организация, която бѣ турила ржка на тѣя нареченитѣ държавни желѣзници и въ

продължение на няколко дни бѣ тѣхенъ пленѣ господарь докато сѣщинския господарь, държавата, не бѣ се съвзелъ още отъ нанесенитѣ ритници и плѣсници. Единъ отъ членоветѣ на този комитетъ, чиновникъ отъ дирекцията на желѣзницитѣ, мой близкъкъ приятель, като узна затруднението, въ което бѣхъ поставенъ, ми предложи да ме изпратятъ като делегатъ на стачния комитетъ за Варна. . .

Азъ все повече се убеждавахъ, че самата сѣдба благоприятствува моето решение и ме тикна въ пѣтя на приключенията. . .

Вечерята на сѣщия день ме посети хазаина и, щомъ ме видѣтъ радостенъ, самъ се зарадва. . . Азъ съвсемъ чистосърдечно и искрено го излъгахъ, че съмъ назначенъ чиновникъ въ Шуменъ и че още на другия день трѣбва да замина, за да заема длъжността си. Понеже — прибавихъ азъ загрижено, — паритѣ, съ които разполагамъ, едва ще ми стигнатъ за пѣтъ. то ще остане да платя своя дългъ отъ провинцията“.

Хазаинтъ бѣ добъръ човѣкъ и лесно се съгласи. За гаранция му оставихъ своя сандѣкъ съ всичкия излишенъ багажъ.

Но азъ не замнахъ на другия день, а сѣщата вечерь, къмъ 10 часа, тихомъ се измѣкнахъ, като да вършехъ престъпление, чувствувайки, че не ще мога да изиграя новата си роля до край и може би ще издамъ сѣщинскитѣ си намѣрения.

Моятъ съседъ не бѣ въ кѣщи, по-рано не бѣхъ му говорилъ за своето заминаване и, слизайки крадишкомъ по стълбитѣ, живо си представлявахъ какво голѣмо оцудване ще му причини моето внезапно изчезване. . .

III

По-бързо! По-бързо! Животътъ е хубава и красиво нагласена пѣсенъ и само отъ насъ зависи дали ще можемъ да я изпѣмъ по-добре или по-зле. О, азъ чувствувамъ, че не ще бѣда най-лошия измежду пѣвцитѣ. . . По-бързо само!

Пердетата на моето първокласно купе сѣ спуснати. Мѣждѣ свѣщъ отгоре. Азъ съмъ самъ саминъ и въ полу-

дрѣмка се изтѣгамъ на мекото кадифено канапе. „Колко животътъ е интересенъ, колко е интересенъ!“ повтарямъ азъ на себе си и жадно вливамъ погледъ презъ запотенитѣ стѣкла въ тяхата нощ, кждето се бѣлѣе снѣгътъ.

На различнитѣ гари при мене идватъ непознати хора, служащи по желѣзницитѣ, и загрижено разговарятъ, като ми докладватъ за състоянието на персонала по станциитѣ. Всички сѣ научили, че съ бързия влакъ пѣтува делегатъ. Кой може да знае, каква важна мисия му е възложена!

Когато тренътъ потегли, азъ оставамъ саминъ, изваждамъ бележника си и записвамъ всичко ново, което съмъ научилъ. На мене самия почва да се струва, че нѣкой ми е възложилъ важна мисия, отъ изпълнението на която ще зависятъ сѣдбинитѣ на много и много хора. . . И азъ усърдно записвамъ купъ дреболии, които въ нея минута ми се струватъ необикновено важни и които сега за лишентъ пѣтъ ме убеждаватъ въ моята непригодность за живота. . .

Гара Джулюница. Неинтересно. Тренътъ се бави само една минута. . .

Гара Стражица. Името на началникъ трена е. . . (не се чете).

Асеново-Царевецъ. На гарата има много дърва и много вагони. Село не се вижда. Само два големи бърда се черпятъ въ нощта. Една кръчма и хижа дими насреща. Чуватъ се гласове на пияни хора.

Борисово. Нѣма измѣнници. . . Тренътъ, както и въ предидущитѣ гари се бави много малко (само една минута) и е невъзможно да се говори съ нови хора.

Попово. Сѣщо. Напоследъкъ измѣнници нѣма. Въ всички тия гари стачницитѣ сѣ приети на работа безъ никакви прѣчки. — Попово изглежда на хубаво оригинално градче. На пръвъ погледъ напомня разкошни дачи. Издалече оставя впечатление, че е безъ улици. Селски кѣщи нѣма. Само тукъ таме голѣмитѣ дворове сѣ заградени съ плетина. Часътъ е точно десетъ. . . По пѣтя минаватъ турци. Возятъ дърва. Воловетѣ дѣвчатъ сѣно и тѣпо гледатъ на желѣзницата, която бързо отминава и ги оставя едва да се влчатъ съ

беднитѣ си стопани изъ снѣжната гола равнина. Какво ли мислят помръзналитѣ волове, гледайки жельзното чудовище, отъ коздритѣ на което изхвърчатъ гъсти облаци димъ? Какво ли мислят турцитѣ дървари? Мъчно е да се каже... Какво биха могли да мислят голитѣ дървета, които като призраци се мъркатъ изъ снѣжното поле? Какво би могла да мисли самата мъдчалива, покрита съ снѣгъ, земя?

По-бързо, по-бързо, се пльзгай ти, моя многошумна, жельзна птица! Азъ се задушвамъ въ разваления въздухъ на моята родина и усѣщамъ какъ младъ, пъленъ съ толкова жизнени сили, умирамъ въ земята, която ме е откърмила и която азъ тѣй страстно, тѣй безумно обичамъ и която сега ме изхвърля изъ своитѣ недра. По-бързо! Азъ копѣя за новъ животъ, за нови хоризонти и шеметни висини. Азъ се чувствувамъ безстрашенъ и силенъ като лъвъ. Кой може да ме спре или възвърне назадъ? Кой е по-силенъ отъ лъва?

IV

- О, редакция, здрасти!
- Здравсти, колега!
- Отъ колко дни си тукъ?
- Вече три дни.
- Ще се бавиш ли много?

— Едва ли. Чакамъ да получа паспортъ и тутакси заминавамъ за странство.

Тука очитѣ на моя старъ приятель живо загорѣха.

— За странство? Че кажи бе, любезний! Азъ тъкмо другаръ търся за далеченъ пѣтъ. Гледай щастие!

Това бѣше въ морската градина. Иличъ ме взе полъ рѣка и ние надълго и широко си новѣрихме нашитѣ интимни планове и намѣрения.

Иличъ — неговото сжшинско, но забравено име бѣ Стаменъ Дженковъ — бѣ по професия художникъ и отчасти поетъ. Две години той бѣ следвалъ нѣкакво рисувално училище въ Одеса и сега се препитаваше съ правенето на фирми и всевъзможни портрети. Той водѣше необикновено авантюристично сжществование и макаръ че бѣ петъ години по-

старъ отъ мене, но бѣ лекоуменъ и мечтателенъ като гимназистъ. Още отъ малкъ останалъ сиракъ, той трѣбваше да преодолява страшнитѣ мъчнотии на суровия животъ саминъ, безъ чужда подкрепа. Въ гимназията той се бѣ издържалъ съ продаването на вестници и книги изъ улицитѣ. По-сетне, като ученикъ въ рисувалното училище въ Одеса, работелъ въ фурна и така, всрѣдъ мизерия, прекаралъ най-хубавитѣ години на своя животъ.

Неочакваната ми среща съ него подействува на моитѣ отегнати нерви като освежителна струя. Ние почнахме съвмѣстно да нареждаме нашето отпътуване за странство. Моята нетърпеливостъ растѣше съ часове и минути. Азъ се страхувахъ, че всѣки новъ день нѣкое непредвидено обстоятелство може да попрѣчи на отпътуването ни. И днитѣ почнаха да ми се виждатъ ужасно мъчителни и дълги.

V

На масата предъ насъ лежахъ купчина пари. Тѣкмо четиридесетъ и три лева и нѣколко стотинки... нашиятъ общъ капиталъ... Наистина, потрѣбна е гениална изобретателностъ, за да могатъ двама души да пропътуватъ такова голѣмо разстояние съ толкова нищожни срдѣства. Уви! и гениалниятъ изобретателъ би билъ безсиленъ тукъ, ако щастливиятъ случай не дойдѣше на помощъ.

А по всичко изглеждаше, че щастieto не преставаше да ни гони.

Иличъ извади отъ джеба си писмото, което току що бѣ почувилъ, и почна да го чете, но съвсемъ низко, почти шепнишкомъ: „Любезни дружища! Получихъ ви писмото и съдържанието му разбрахъ. Нашиятъ параходъ заминава въ петъкъ вечеръта за Пирея презъ Цариградъ. Малко преди заминаванетоъ вие ще се качите на парахода, следъ като завърите документитѣ си при паспортния приставъ. Останалото азъ самъ ще наредя. Здравейте! Юлий Константиновичъ“.

Азъ изплѣскахъ съ рѣце отъ радостъ.

— Най-после свършено. Няма да се криемъ въ хамбаритѣ на парахода! Ще можемъ да пжтуваме като всички порядъчни хора, дяволъ да го вземе!

— Работата е, че не всички порядъчни хора могатъ да пжтуватъ като насъ, — засмѣ се Иличъ.

— По дяволитѣ! — повторихъ азъ гръмко и лудо скачахъ: — удивителни нѣща ще има да видимъ и да преживѣемъ! Азъ се чувствавамъ като човѣкъ, който неочаквано е получилъ грамадно наследство.

Иличъ мълчаливо се усмихнаше на моя прекаленъ оптимизъмъ, като човѣкъ, който много нѣща е видѣлъ и основно познава живота.

ПО МОРЕ

I

Тежкитѣ, дебели вѣжа, съ които парахода е превързанъ къмъ кея, сж прибрали, котвата вдигната. Матрозитѣ неспирно тичатъ насамъ нататъкъ. Командирътъ дава последнитѣ си заповѣди и параходътъ бавно се отдалечава отъ брѣга. Заедно съ него се отдалечаваме и ние — неволни пжтници за далечната чужбина...

Цѣлото пристанище е оживѣно. Бѣли кърпи и шапки се развѣватъ въ въздуха, сърдечни благопожелания и топли приветствия за добъръ пжтъ долитатъ до слуха ни.

— Не забравяйте да поздравите Морица! — чува се познатъ гласъ отъ брѣга. — Следъ месецъ-два ще се видимъ въ Марсилия...

Водата около парахода се гърчи въ мощни конвулсии и се покрива съ пѣна; кормилото силно маха съ желѣзнитѣ червени перки, като че ли морско животно се бие тамъ, и лодкитѣ страховито отбѣгватъ голѣмитѣ дълги, които насмалко не ги заливатъ.

Тълпата лека-полека се разотива и само тукъ-таме, се мъркатъ размахани кърпи и шапки. Шумътъ на водата затихва, оживлението намалява и върху душата се спуска тъмната сѣнка на тиха и сладка скръбъ.

Параходътъ минава между двата, току що запалени, фенери при входа на пристанището, стига до фара въ края

на вълнолома и навлиза въ открито, свободно море. Като че ли той е разкъсалъ тежки вериги и сега волно си отдъхва на свобода и просторъ.

Макаръ че съ настъпването на нощта студътъ още повече се усили, но ние съ Илича останахме върху палубата на парахода и съ остра, сърдечна тревога гледахме на хълмиститѣ, голеи брѣгове, които все повече се отдалечаваха и губѣха въ далечината. Вътърътъ немилостиво се увериаше задъ дигнатитѣ яки на нашитѣ зимни палта и ние се принудихме да търсимъ убѣжище до високия куминъ, дето въздухътъ бѣ по-топълъ и мекъ.

Лежейки върху горешитѣ желѣзни плочи, азъ неволно си припомнихъ различни преживѣни нѣща, припомнихъ си какъ отколе, твърде отколе, късно презъ нощта се разхождахъ по вълнолома, който сега едва се чернеи като тънка ивица въ морето. Тогавя азъ се чувствавахъ саминъ, изоставенъ и чуждъ на цѣлия свѣтъ. Животътъ бѣ се надсмѣлъ надъ блѣноветѣ ми, надъ младежкитѣ ми надежди и день изъ день продължаваше да руши всички хубави и несбжднати мечти. Той рушеше и азъ едва сварвахъ отъ останкитѣ на разрушението да строя нови въздушни кули, въ които се чувствавахъ тъй свободенъ и гордъ... Страстно, съ цѣлия поривъ на младата си душа, азъ искахъ да избѣгамъ въ чужда и далечна земя, за да не виждамъ бездушнитѣ и жалки хора на моята родина, които въ безумния водовъртежъ на живота забравятъ за свѣтлата човѣшка мисль, за божествената искра, която свѣти въ душата на всѣкиго отъ тѣхъ и се предаватъ въ служене на ненаситното и плътоядно животно. Азъ жадувахъ за просторъ, за воленъ и безгръженъ полетъ на мисльта, а въ замѣна на туй животътъ ми предлагаше тѣсенъ и мраченъ затворъ, като че ли искаше да ми каже: „Между неговитѣ четири стени ти ще прекарашъ годинитѣ на увеличащата се младостъ, на разсждливата възмъжалостъ и въхнещата старостъ, и цѣлиятъ просторъ на широката земя ще остане за тебе само хубава и несбжднима мечта“.

Тогава, въ сжщата тази вечерь, когато въ скалитѣ като живи се плискаха немирнитѣ вълни, отъ пристанището излѣзе нѣкакъвъ параходъ, цѣлъ облѣнъ съ свѣтлина и оживѣнъ отъ пѣтници. Той се усртеми въ тъмната далечина на нощѣта и върху него се виждаха огньоветѣ, що плуваха като роякъ грамадни свѣтулки надъ черпата водна повърхность. И въ нея минута мене тѣй силно се искаше да бѣжа на този параходъ, да избѣгамъ на нѣкъде, чувството на мъчителна самотность и лишность въ живота ме обзе съ такава власть, че азъ заплакахъ и моитѣ сълзи бѣха горчиви, като морскитѣ капки, що мокрѣха лицето ми.

II

Градътъ почти не се виждаше. Мъгливата, студена февруарска нощъ го погълна и едва-едва се мѣркаха въ хоризонта неговитѣ трептящи свѣтлянки.

Иличъ стоеше надвесенъ надъ борта и замислено гледаше водата, що се плискаше подъ насъ. Тиха тѣга бѣ разлѣйна по неговото лице и предаваше особенъ, мечтателенъ блѣсъкъ на синитѣ му очи, които едва се показваха изподъ прихлупения му каскетъ.

Скоро той почна да пѣе, като че ли самитѣ вълни му подсказваха думитѣ и мелодията на пѣсенята, а той послушно изпълняваше — — —

Цепи, корабе, тѣвъ води,

Усилвай своя бѣгъ;

Кждето щещъ ме изведи,

Но не на башинъ брѣгъ!...

Азъ слушахъ пѣсенята на Харолда Чайлдъ и си мислѣхъ: „Лека нощъ, отечество! Макаръ че избѣгамъ отъ тебе, но азъ все пакъ те обичамъ. Обичамъ те не за твоитѣ балкани, не за твоитѣ богатства, не за фалшивия блѣсъкъ на твоитѣ властници, а за твоитѣ нещастия и за твоя тънешъ въ невежество и нищета народъ! Обичамъ те не заради твоитѣ велики мъже, защото ти ги нѣмашъ, не заради твоята слава и изкуство, задушено още преди да се роди, а обичамъ те заради хилядитѣ твои днешни и утрешни бездомници.

които се раждатъ въ тъмнина и цѣлия си животъ посветяватъ за служене на свѣтлината и доброто. Лека нощъ на васъ, безприютни и страдащи братя, на васъ, скъпи другари, които въ мрака на живота хвърляте лъчи на просвѣтата и подготвяте тържеството на по-радостни и щастливи дни... Лека нощъ и на васъ, безмълвни родни брѣгове!“

Студениятъ зименъ вѣтъръ и шумнитѣ вълни акомпанираха на моята безгласна прощална пѣсенъ...

III

Голѣмиятъ хамбаръ, който служеше за трета класа гѣмжеше отъ пѣтници, повечето турци. Въ главата ми страшно шумѣше и предъ моитѣ полузамѣглени очи се очертаваше силуета на бѣлобродъ турчинъ, който, колѣничилъ между спящитѣ жени и деца, усърдно се молѣше, като прилепваше чело въ пода, изправяше се и лакъ се навеждаше.

Измъченъ отъ задушливия, спаренъ въздухъ, азъ заспивамъ неспокоенъ, изпълненъ съ кошмарни видения, сънъ. Нѣщо студено и тежко ми притиска гърдитѣ и азъ едва поемамъ дѣхъ...

Когато се събуждамъ, усѣщамъ челото си мокро отъ влага. Туркинята, която лежи близо до мене, изтежко хърка. Азъ виждамъ Илича, сгущенъ до брашненитѣ торби, наслагани високо до самия покривъ. Почернѣлиятъ фенеръ прѣска наоколо си бледи, несвѣтляци лъчи... като че ли се намираме въ дълбоко, влажно подземие... Далечѣ нейде гърмятъ машинитѣ и само този глухъ шумъ ни напомня, че ние пѣтуваме...

Страшниятъ хладъ неприятно реже лицата, студениятъ вѣтъръ се увира въ шията и ние неспокойно се разхождаме по палубата. Иличъ е цѣлъ въ възторгъ и не може да се нахвали съ хубоститѣ на малоазиатския брѣгъ. Ние сме вече при устието на Босфора... Високитѣ, отвесни брѣгове сж покрити съ зеленина. Въ България оставихме дълбокъ сиѣгъ, а тука пролѣтъта е вече подмладила земята.

На хоризонта димѣха куминитѣ на два парахода. Близо до насъ другъ параходъ дигаше котва. Като сънливъ човѣкъ, който се разбужда и бърза да разпрѣсне последнитѣ

видения на нощния сън, той тежко пхътеше, скърцаше, мърдаше насам-нататък и изпълваше въздуха с смъсени звуци. Иличъ разказва, какво нощемъ отъ единия брѣгъ на Босфора до другия прехвърляли дебелъ, раждясалъ синджиръ, който на сутринта издъривали. Азъ си въобразихъ такъвъ синджиръ, висящъ надъ водата, и ми стана смѣшно. Наистина, нѣкога хората сж вършили подобни забавни шегги. Сега тѣ се струватъ легенди, на които не всѣкога може да се вѣрва.

Нашиятъ параходъ навлиза въ тѣсния протокъ, заграденъ отъ дветѣ страни съ зелени високи хълмове и Черно море се стѣснява и губи между дветѣ ивици земя и небето.

Навсѣкжде, по хълмоветѣ и низинитѣ на двата брѣга, стърчатъ старитѣ укрепления на Цариградъ. Тѣ приличатъ на феодални замъци. Високитѣ, цилиндрически кули, ажбеститѣ, капризно разхвърлени стени пренасятъ въ царството на срѣднитѣ вѣкове и вие би искали да съзрете могщия феодалъ върху неприветната каменна кула...

Но старитѣ укрепления сж запустѣли, въ тѣхъ нѣма жива душа и тѣ напомнятъ отколевани мъртавци, които, кой знае защо, сж останали непогребани. Новитѣ модерни укрепления не се нуждаятъ отъ високи стени, отъ непристъпни кули. Тѣ сж ниски двуметрови насипи, покрити съ зеленина и напомнятъ хубава, грижливо разработена градина, която се простира по двата брѣга на Босфора. Тукъ и тамъ, измежду зеленитѣ насипи, тѣпо гледатъ на васъ чернитѣ уста на смъртоноснитѣ, изтрѣбителни орждия. Като стадо тюлени неподвижно и нѣкакъ неудобно лежатъ тѣ до самото море и чакатъ... Безгласнитѣ, нѣми часови равнодушно гледатъ на насъ отъ своитѣ постове и тъмнитѣ имъ профили като че ли се сливатъ съ безформенитѣ корпуси на топоветѣ.

Въ подножието на живописнитѣ долини се виждатъ малки казарми. По склоноветѣ на дѣсния брѣгъ войници правятъ учение — атакуютъ нѣкаква височина. Единъ денъ тѣ ще бждатъ заставени да правятъ сжшитѣ упражнения по склоноветѣ на Родопитѣ и Рила. За сжщото се

подготвятъ и българскитѣ войници. Въ мирно време воспитанитѣ упражнения сж една глупава и неинтересна шегга, която има своя трагична и кървава развръзка на бойното поле.

Малки [некрасиви постройкы се разстилатъ по двата брѣга на Босфора. Тѣ се хвърлятъ на очи само съ червенния цвѣтъ на своитѣ керемидени покриви. Това е началото на Цариградъ. Тукъ и тамъ се издига лека, гиздава постройка съ мавритански стилъ и неволно напомня за изчезналата Гренада, за постичната Севиля и за цѣлата фантастична култура на арабитѣ.

Следъ половинъ часъ ние можахме да се любуваме на величествената гледка, която представлява Цариградъ отъ Босфора. Единъ градъ, който наистина заслужава името великъ и царственъ. Не напразно въ нѣкогашнитѣ вражди между славянитѣ и византийцитѣ Цариградъ е билъ изворъ на непрекъснати войни и спорове. Не напразно рускитѣ монарси отъ Петра Велики до династията на Романовци мечтаятъ за неговото завладяване. Не напразно Цариградъ се смѣта гордиевия възелъ, който докара всички усложнения и прави разрешението на източния въпрос невъзможно. Никой градъ на свѣта не може да съперничи, по своето разположение, на старата византийска столица. И макаръ лошъ патриотъ, но азъ усѣщамъ, че въ гърдитѣ ми се повдига зло чувство противъ Симеона, който е накаралъ да потреперятъ цариградскитѣ стени, но малодушно е оттеглилъ лълчицата си, прелъстенъ отъ скъпнитѣ дарове и очарованитѣ византийки...

Дъжделивото облачно време ни прѣчи да се насладимъ отъ хубоститѣ на Цариградъ. Въ далечината, върху полегатитѣ възвишености, въ утринната мъгла, фантастично се очертаватъ устременитѣ къмъ небето бѣли, високи джамии. Между тѣхъ се вижда и легендарната св. София.

Разказватъ, че единъ знаменитъ скулпторъ, разлеждайки бележитоститѣ на парижката изложба, билъ поразенъ отъ една статуя. Той се отдалечавалъ отъ нея, блуждаелъ по залитѣ и отново се възвръщалъ, плененъ и увлеченъ

„Всичко, което от години се таеше въ моята душа и за което азъ търсѣхъ и не намѣрихъ мелодии, — казалъ той — бѣше въплотено въ този мраморъ смѣло, свободно и просто“.

— А какво изобразяваше тази статуя? — попитаха скулптора.

— Какво изобразяваше тя? Не помня. Забравилъ съмъ. Не забелязахъ.

Нѣщо подобно изпитвамъ и азъ, когато искамъ да предамъ моитѣ впечатления отъ гледката на великия градъ. Цѣлото пътуване по Босфора, напомнящъ свѣтлозелена широка рѣка, е една привлѣкателна, фантастична панорама, въ която погледътъ всѣки мигъ открива нови картини и нови прелести.

Въ непрекъснатата верига се възвишаватъ покрититѣ съ вѣчна зеленина хълмове. Тѣ сж главната прелестъ на Цариградъ. Природата е била много щедра, но хората сж се показали голѣми неблагодарници и не сж направили почти нищо за да украсятъ вѣчния и легендаренъ градъ. Турция съ своя невежественъ фанатизъмъ надали нѣкога ще направи отъ Цариградъ гиздава, модерна столица. Азъ си представихъ града кръстосанъ съ електрически трамваи, съ въздушни желѣзници и висящи мостове, съ булеварди и високи четириетажни домове, съ разкошни паркове, университети и театри... Но не би ли изгубилъ тогава Цариградъ своята своеобразна, ориенталска прелестъ? И вмѣсто грандиознитѣ блѣстящи на слънцето минарета, които като гъста гора отъ високи колони се вишатъ надъ водитѣ на Босфора и на Златния рогъ, нѣмаше ли да се издигатъ мълчаливитѣ, красиви фабрични кумини, които щѣха да покриятъ лазурното цариградско небе съ непроницаемъ, черенъ воалъ отъ димъ?

Кжщитѣ сж построени тѣй близо до водата, че на мѣста една кола може съ трудъ да премине по тѣснитѣ каменни улички. Ако не сж широкитѣ каменни основи, човѣкъ може да помисли, че цѣлата кжща плува въ водата. Като стара кокетка, тя нѣкакъ леко, грациозно е стѣпнала въ

Босфора и не престава да се оглежда въ неговитѣ зеленикави води. Подъ нея се вижда сводеста пещера, кждето се пази лодката, съ която обитателитѣ на кжщата си служатъ, когато искатъ да отидатъ въ града по работа или на гости. Отъ кжщната врата мечтателниятъ турчинъ направо стѣпя въ лодката, която му служи вмѣсто улица и вмѣсто трамвай..

Ето и хубавото здание на Робертъ Колежа. Наблизо до него се издига красива германска болница, палатъ, нѣкакъвъ старъ, запазенъ отъ сръднитѣ вѣкове замъкъ. А ето и вълшебния дворецъ на Султанъ Азиса, цѣлъ излянъ отъ чистъ, ослѣпително бѣлъ мраморъ. По-нагоре, всрѣдъ разкошни паркове и кедрови гори, се белѣ Илджъ Кюшка. По-нататкъ други дворци, казарми, оградени отъ всѣкжде съ живописни градини, съ вѣчно зелени гори, прочутото Толхане, дето се приготвятъ убийственитѣ орджия, барута и гранатитѣ на турската армия, палата Долма и купъ други бележитости,

Ние сме вече всрѣдъ града. Отлѣво, върху малоазийския брѣгъ, остава Скутари, съ далечнитѣ си предградия. Съ София е вече близо до насъ. До устието на Босфора, дето захваща Мармурно море, върху живописенъ склонъ, се разстилать оригиналитѣ постройки на прочутия Бахчи-Сарай, който съ многобройнитѣ си металически кубета, съ сѣнцетитѣ си алеи и паркове, съ цѣлата си тайнствена, поетична обстановка ви напомня за кървави драми и любовни идилии. Особно пощемъ, когато Цариградъ заспи, унесенъ въ сладкитѣ снѣнца на своето минало, Бахчи-Сарая като че ли отново заживѣва съ старитѣ увлечения и любовни драми. И въ шума на едва долитация морски зефиръ вне дочувате гаче ли тихия шепотъ на влюбенитѣ, пѣсенъта на цѣлувкитѣ, дочувате и глъхнеция, зовящъ за помощъ викъ на нѣкоя нещастна красавица, която следъ като е наситила скотската страсть на високопоставенъ развратникъ, отива да търси смъртъта въ дъното на тъмния и безгласенъ Босфоръ...

Този е последния день отъ нашето пребивание въ Цариградъ. Времето е все тѣй мѣгливо и облачно. Сегивъ-то-

гизъ прокапва ситенъ дъждъ, на леки водни пращинки, поизмокри кувертата, пасажеритъ, скиташитъ по парахода продавачи и отминие. Ние сме вече въ втора класа, но по-голямата частъ отъ дена прекарваме върху парахода, като арестанти, наблюдавайки хамалитъ, продавачитъ и пъстрата публика, която отъ сутринъ до вечеръ се движи край пристанището.

Макаръ че изкушението да разгледаме Цариградъ бѣше голѣмо, но трѣбваше да се откажемъ отъ такова удоволствие, предвидъ нашето нежелание да правимъ екскурзии изъ турскитъ затвори. Въпрѣки туй, че Турция е доволно модернизирана, но нейнитъ затвори навѣрно представляватъ сѣщитъ влажни, нехигиенични постройки, както и преди петъ вѣка, а законитъ ѝ отъ тогава не сж се измѣнили много...

Вие сте на парахода, върху стълбата, която води на брѣга. Но опитайте се да слѣзете. Още не сварили да сложите кракъ върху земята, васъ насила ще ви издърпатъ нѣколцина хафие (тайна полиция) и безъ много церемонии ще ви закарать въ участъка, после въ затвора и ако, следъ като 15—20 дни изпитате всички митарства, имате щастието да излѣзете здравъ и невредимъ, то отъ голѣма благодарностъ можете да запалитъ една голѣма вошеница на св. Богородица. А ако щастието ви не се усмихне, то нито св. Богородица, нито Мохамедъ, нито дори българския консулъ могатъ ви спаси...

За да преодолѣя любопитството си азъ си припомямъ описанията за крайнитъ цариградски квартали, за съборенитъ му кѣщи и кални, развалени улици; припомямъ си за неговитъ гладни кучета и мръсотии, за неговитъ миазми и болести, за безбройнитъ му шпиони и невежи зялтиета. Припомямъ си най-сетне и за жестокиятъ арменски кланета, когато водитъ на Босфора сж били обагрени отъ потоци кървави рѣки, отъ отрѣзани глави и голи тѣла... и моето желание да посетя султановата столица изчезва съвсемъ.

По цѣли часове азъ седя и наблюдавамъ турскитъ шпиони — тази особна категория държавни служаци, тъй характерни за дветъ умираци свѣтски монархии: руската и

турската. Отначало азъ не можехъ да ги различавамъ отъ обикновенитъ проходящи. Но следъ дълго изучаване и следъ указанията на Константинова азъ имахъ на рѣка цѣлъ легионъ отъ турска тайна полиция.

Повечето отъ тия хафие, които съ стотини се навъртатъ около пристанището, сж обикновено добре, порялчно облѣчени граждани, представляващи ту чиновници, ту срѣдна рѣка търговци, ту прости хамали. Обикновено шпионинитъ безцелно скита назадъ и напредъ, безцелно зяпа, сѣда поржчва си кафе, става и отново ходи. Той прави впечатление на бездѣлникъ, ту богатъ, ту сиромасъ. Но ако се взрете по-внимателно, ако по-дълго време го проследите, вие ще видите, че този привиденъ бездѣлникъ има известна мисия, че той търси, че той души нѣщо. Само че въ повечето случаи той върши това съ такова нескривано невежество, щото опитното око може всѣкога да схване неговитъ намѣрения. Ето, той се задава, безцелно оглежда парахода, но безъ любопитство, безъ интересъ. Той поглежда къмъ васъ, ужъ неволно, но щомъ вашитъ погледи се кръстосать, той се ижчи незабелязано да премине на другъ предметъ; само че това прави тъй неловко, щото вие изведнѣжъ забележавате неговата гузностъ. Дълго време той се върти около парахода, но никога не забравя да се взре и ви изгледа внимателно. Ето, той се приближава до нѣкакъвъ офицеръ, полицейски или простъ чиновникъ. нѣщо му говори. По известни движения и инстинктивно вие може да сханете, че той говори за васъ. Не се минава много време и сѣщиятъ този добре облѣченъ господинъ се качви на парахода, безцелно се озърта или даже си дава видъ на търговецъ, дошелъ по работа и очакващъ известие. Но въ него вие ще узнаете сѣщия този бездѣлникъ и хафие. Колкото пѣти се допитвахъ до Константинова или други служаци отъ парахода, съмненията ми, неочаквано за самия мене, се потвърдявахъ и въ скоро време цѣлото пристанище се указа наводнено отъ легионъ хафие. Само единъ пѣтъ азъ не сполучихъ и приислихъ въ категорията на шпионитъ единъ еврейскъ, търговецъ на кожи

Мнозинството от тия шпиони сж гърци, турци и евреи, главната цел на които е да залавят арменските и български революционери. Въ цѣлия Цариградъ, споредъ сведенията на единъ арменски революционеръ, има повече отъ 40,000 хафие!*

Преди години съ другъ български параходъ презъ Цариградъ е минавалъ единъ известенъ арменски революционеръ, членъ отъ централния комитетъ на соц.-националистичната партия Dğoshak. Турските власти узнали за тази богата плячка и съ пристигането на парахода опитали се да свалят на брѣга заподозрѣния арменецъ. Усилията имъ естествено не се увѣнчали съ успѣхъ. Тогава полицейския комисаръ изпраша 6 души стражари и иска отъ капитана на парахода да имъ предаде осѣдени на смъртъ революционеръ. Разбира се, че тѣ получаватъ новъ и решителенъ отказъ. Тогава озвѣрения комисаръ извиква цѣлъ взводъ войници, нарежда ги предъ парахода и заплашва съ насилствено грабване. Всичкитеъ увещания на командиря отивали на вѣтъра. Напраздно той се мъчелъ да убеди невяжия офицеръ, че параходътъ е чужда територия и че такъвъ насилственъ арестъ би докаралъ до дипломатически усложнения, дори и война. Офицерътъ заявявалъ, че такава заповѣдъ му била дадена и той е длъженъ да я изпълни.

Положението на клетия арменецъ който ималъ нещастieto да пътува съ български параходъ, — защото съ друга държава турците не биха си позволили такава слободия — било опасно. Офицерътъ далъ последните си разпореждания. Тогава командирътъ сменя българското триколовно знаме, слага го на стѣлбата и казва на офицера:

— Ако се решавате да погизитѣ знамето, заповѣдъ дайте въ парахода!

Дали турскиятъ офицеръ е можалъ да предвиди цѣлата отговорностъ, която влече следъ себе си такава постъпка или той се е поразилъ отъ ефекта на тѣй оригинално

сложеното знаме, — но въ всѣки случай не се е решилъ да сгази националната гордостъ на българитѣ и тихо, като победенъ, се върналъ съ войницитѣ си.

Не зная какви чувства сж вълнували бедния арменски революционеръ, но въ всѣки случай, при слушането на този анекдотъ, азъ усѣтихъ моето национално самолюбие поласкано и искрено се зарадвахъ, че ако не за друго то поне заради сѣдбата на този арменецъ, българското знаме не е изгубило нуждата почитъ и все може да всели известенъ трепетъ въ сърдцата на иновѣрцитѣ...

Докато азъ размишлявамъ върху основитѣ на турската империя, върху кучетата и мърсотнитѣ на Цариградъ или наблюдавамъ работата на хамалитѣ, до мене се приближава турчинъ, несъмнено членъ отъ многобройното семейство на шпионитѣ и ми задава нѣкакъвъ въпросъ, когато азъ не разбирамъ.

— Не зная турски! — отговарямъ му азъ малко соннато. Лицето на турчина се изкривява, жититѣ се издуватъ кървави петна изплудватъ по странитѣ му. Такава умраза свѣти въ неговитѣ очи, што азъ неволно си мисля: какво ли би направилъ той съ мене, ако това се случеше не въ парахода, а на сушата? Навѣрно той е разбралъ отговора ми, защото следъ малко се обърна къмъ блискостоящия матросъ за разяснения. Когато шпионитѣ си отиде, казаха ми, че той питалъ: какъ е възможно единъ българинъ да не знае турски и що за човѣкъ съмъ собствено азъ?

Часовитѣ минаватъ бавно, уморително. Шпионитѣ и всичко оригинално, което може да даде ориенталския градъ, скоро догетва. Едва надвечеръ нашиятъ параходъ потегли. Единъ малкъ паравозъ му помогна да излѣзе отъ тѣсното пристанище, на открито море. Времето е все тѣй мъгливо и Цариградъ изглежда печаленъ въ безслънчевия и дъждливъ зименъ день. Само блѣстящитѣ, металически конуси на високитѣ минарета приятно се очертаватъ въ навъсеното небе. Въ тѣхнитѣ пози на стрелнати нагоре жбци има толкова грациозностъ, толкова 'поривистъ

*) Тия редове сж писани презъ лѣтото на 1907 г.

устремъ, щото тѣ изглеждатъ като символи на стремящата се къмъ небето болна човѣшка душа...

Морето е оловено-тъмно, като самото небе. Вѣтрътъ подига гривести вълни и тѣ лудо се блъскатъ въ брѣговетѣ на Босфора. Орлякъ чайки летятъ надъ водата. Чайкитѣ сж тѣй много, че скриватъ небето... Съ диви, пискливи крѣсьци се носятъ тѣ надъ насъ, обикалятъ параходитѣ, като зловещи предвестници на близко нещастие. Стапо делфини се показватъ надъ пѣнливитѣ вълни, скриватъ се подъ тѣхъ и като изплашени бѣгатъ далече въ водната пустиня. Цѣлата природа изглежда настрѣхнала, неспокойна.

Нашиятъ параходъ е вече въ Мраморно море... Стъмнява се. По крайбрѣжния желѣзенъ пѣтъ бързо лети желѣзница, като оставя черни кълбета димъ въ замъгления въздухъ. Тя ту се показва, ту изчезва задъ високитѣ къщи като огромна черна змия и огина все по-нататъкъ, въ обширнитѣ предградия.

Цариградъ е вече далече отъ насъ... Тънкитѣ му минарета едва се очертаватъ въ оловената мъгла и въ тъмнината на настѣпващата беззвездна нощъ тѣ изглеждатъ на призраци...

VI

Ние сме въ Дарданелитѣ. Параходътъ пустна котва до пристанищния градъ Чана Кале. Вижда се частъ отъ турската флота. Брѣговетѣ сж обиспани съ укрепления. Тукъ и тамъ зѣятъ чернитѣ уста на топоветѣ. Градътъ е малкъ неинтересенъ и има старъ ориенталски изгледъ. Постройкитѣ сж каменни, съ голи неваросани стени и това имъ придава суровъ и студентъ видъ.

Наблизо стои руски параходъ. Константиновъ ми разказа, че втория капитанъ отъ този параходъ застрелялъ първия съ револверъ... Скарали се нѣщо. Убийството не е приятна игра, но Константиновъ ми разказва тази случка съ флегматично спокойствие. Той е старъ морякъ и гледа на смъртта много спокойно. „Вториятъ капитанъ застре-

лялъ първия!“ Какви добегливи и неинтересни нѣща ставатъ въ морето!..

VII

Тази нощъ имаме силно възнение. Мене ме хвана морската болестъ. Нѣколко пѣти азъ ставахъ отъ леглото. Стомахътъ ми се гърчеше въ страшни конвулсии. Иличъ иронически ми забелязваше, че напразно съмъ похабилъ хубавитѣ сардели. Азъ повръщахъ, гърчехъ се отъ болка, като ударена змия се превивахъ въ леглото и съ завистъ поглеждахъ на Илича, който лежеше гърбомъ въ кревата си и самодоволно се усмихваше. Когато азъ, олюлявайки се като пиянъ, отивахъ къмъ плювалника, Иличъ високо се смѣше и казваше:

— Пакъ на поклонение ли отивашъ? Гледай да си изплатишъ данъка напълно и нито едно лимонено зърно да не остане въ стомаха ти...

Къмъ два часа следъ полунощъ Бѣло море утихна и азъ излѣзохъ на палубата. Духаше студенъ северенъ вѣтръ. Луната прѣскаше бледа спокойна свѣтлина. Вълнитѣ нежно се къпѣха въ лунния блѣсъкъ. Тѣ бѣха тѣй тихи и кротки, щото човѣкъ мѣчно можеше да помисли, че това сж сжщитѣ тия вълни, които толкова обичатъ да лудуватъ и каратъ ненавикналия пѣтникъ да страда отъ морска болестъ...

Самотно се плъзгаше нашия параходъ по Бѣло море, кротко, внимателно се взираше въ него меланхолната луна и като че ли искаше да го запита: „къде блуждае той въ тоя късенъ полунощенъ часъ?“

На високата вахта азъ съзрѣхъ Константинова. Луннитѣ лъчи осветяваха загорѣлото му лице и то изглеждаше тъжно, умислено и бледе. Побързахъ да се кача при него. При тѣзи уморителни часове на нощното дежурство за единъ морякъ нѣма по-голъмо развлѣчение отъ приятелската беседа.

— Пакъ безсъница ли? — пита Константиновъ, като подава тежката си дѣсница.

— Миналата година — разказва той — пѣтуваше единъ

добър мой приятел революционеръ. Бѣгаше отъ Одеса. Бѣ много веселъ и симпатиченъ момъкъ. Имаше ли морско вълнение, тутакси започваха истериятъ на неговия стомахъ. Често идваше при мене и първата му дума бѣше пакъ за истериятъ. — И тази нощъ — ще започне той — повръщамъ. Повръщамъ, стомахътъ ми като че се е обърналъ на реторта за разядлива киселина, червата ми се обтягатъ, като корабни вжжета — ще се скжсатъ. Азъ ставамъ, правя митани и повръщамъ всичко, каквото съмъ ялъ по-преди отъ една седмица време. Пълна, основателна дезинфекция... Повръщамъ и си мисля: „колко глупаво е да се пжтува по море!“ А надъ мене се разстила необятно звездно небе. Дигна очи, погледна къмъ месеца — толкова поезия има въ него срѣдъ пустото море ношемъ — и изведнѣжъ нѣщо се повдигне въ стомахъ ми, като че ли кученце нѣкакво се сили да изкочи и азъ повръщамъ: трохи, хлѣбъ мѣсо, вода и какво не... А надъ мене крогката луна като че ли се надсмива и казва: — „колко прозаични сж хората“.

Следъ това Константиновъ почва да говори и за други, по-далечни нѣща.

— Петрункевича го изгониха отъ Думата,—подкача той радостно — Не зная дали е истина. А Крушевия ще стане невъзможенъ. Изобщо изглежда, че монархиститѣ търпятъ поражение. Крайната лѣвица, терориститѣ и социалдемократитѣ се държатъ славно. Но все пакъ надмошието е на страната на кадетитѣ. Столипинъ ще трѣбва да избира едно отъ дветѣ: или свобода или монархия...

Страшно звучи нашиятъ разговоръ срѣдъ тъмното море подъ тихия луненъ блѣсъкъ... Дали нѣкога вълнитѣ, звездитѣ или луната могатъ разбра човѣшкитѣ грижи и мисли? Дали ние, хората, нѣкога ще разберемъ това, за което приказва луната презъ тихитѣ нощи?

Константиновъ сочи съ ржка и ми показва тъмни ивици земя.

— Този островъ отъ лѣво е Сенъ Жоржъ. По-нататкъ до въртящия се фелеръ е Евбея. А още по-нататкъ...

Той ни разправя и за тѣзи острови, съ които е пъленъ архипелага. Ние сме вече въ Гърция, въ древната Еллада! Самото име буди вълнение въ душата, смътна тревога и лѣха съ дивната, като че ли свърхземна поезия на загиналия свѣтъ. Какъ всичко тукъ неотразимо могъщо действува въ въображението, като че ли по силата на нѣкакво магическо заклинание въ въображението възкръсватъ образитѣ на миналото, легендитѣ за странсвуването на Одисея, за подвизитѣ на титанитѣ и боговетѣ, за похода на аргонавтитѣ къмъ огнедишащата Колхида или за падането на Троя. Всѣко име, всѣка ивица земя, всѣка една вълна напомня за нѣщо хубаво и безвъзвратно изчезнало. Носени върху безплътнитѣ криле на споменитѣ, увлечани отъ фантазията, като че ли самъ Аполонъ ви е качилъ на своята огнена колесница, вие стигате дъното на морето, тамъ, кждето е тъмното царство на Посейдона, или се изкачвате по сиѣжнитѣ върхове на Олимпъ и Кавказъ, очудвайки се на боговетѣ и хората, които подобно на Хималайскитѣ масиви сж се издигнали до най-високитѣ полета на човѣшката мисль! Всичко въ древната история на тази страна е очарователно, поетично и величествено. Единъ трепетъ на религиозенъ фетешизъмъ и благоговѣние ви обхваща, въображението ви се съживѣва, съ трѣскава бързина преминаватъ легендитѣ на отдавна изчезналия свѣтъ съ неговитѣ гиганти на мисълта и дѣлото. Далечното минало съ своитѣ богове и герои, съ своитѣ чудестни подвизи ви се струва като фантастиченъ, несбъднатъ сънъ на хвъркналата младостъ, който никога нѣма да се върне! Напраздно отруденото и страдащо човѣчество ще извърща взоръ на задъ, съ надежда да го осѣнятъ първитѣ проблѣски на щастие и красота, напраздно то ще призовава любовта и поезията на Олимпъ въ студеното царство на егоистичнитѣ интереси. Дълги години то ще скита по пѣсчливата пустиня на живота, измѣчвано отъ кошмарнитѣ видения на миналото, всрѣдъ писъцитѣ на гладнитѣ и отчаянието на умирашитѣ, мамено отъ миража на новъ и свър-

добър мой приятел революционерът. Бъгаше отъ Одеса. Бѣ много веселъ и симпатиченъ момъкъ. Имаше ли морско вълнение, тутакси започваха истеритѣ на неговия стомахъ. Често идваше при мене и първата му дума бѣше пакъ за истеритѣ. — И тази нощъ — ще започне той — повръщамъ! Повръщамъ, стомахътъ ми като че се е обърналъ на реторта за разядлива киселина, червата ми се обтягатъ, като корабни вжжета — ще се скжсатъ. Азъ ставамъ, правя митани и повръщамъ всичко, каквото съмъ ялъ по-преди отъ една седмица време. Пълна, основателна лезинфекция... Повръщамъ и си мисля: „колко глупаво е да се пжтува по море!“ А надъ мене се разстила необятна звездно небе. Дигна очи, погледна къмъ месеца — толкова поезия има въ него срѣдъ пустото море нощемъ — и изведкѣжъ нѣщо се повдигне въ стомахъ ми, като че ли кученце нѣкакво се сили да изкочи и азъ повръщамъ: трохи, хлѣбъ мѣсо, вода и какво не... А надъ мене кротката луна като че ли се надсмива и казва: — „колко прозвични сж хората“.

Следъ това Константиновъ почва да говори и за други, по-далечни нѣща.

— Петрункевича го изгониха отъ Думата, — подкача той радостно — Не зная дали е истина. А Крущеванъ ще стане невъвозможенъ. Изобщо изглежда, че монархиститѣ търпятъ поражение. Крайната лѣвица, терориститѣ и социалдемократитѣ се държатъ славно. Но все пакъ надмошието е на страната на кадетитѣ. Столипинъ ще трѣбва да избира едно отъ дветѣ: или свобода или монархия...

Страшно звучи нашиятъ разговоръ срѣдъ тъмното море подъ тихия луненъ блѣсъкъ... Дали нѣкога вълнитѣ, звездитѣ или луната могатъ разбра човѣшкитѣ грижи и мисли? Дали ние, хората, нѣкога ще разберемъ това, за което приказва луната презъ тихитѣ ноши?

Константиновъ сочи съ ржка и ми показва тъмни ивици земя.

— Този островъ отъ лѣво е Сенъ Жоржъ. По-нататкъ до вѣртяция се фенеръ е Евбея. А още по-нататкъ...

Той ни разправя и за тѣзи острови, съ които е пълненъ архипелага. Ние сме вече въ Гърция, въ древната Елада! Самото име буди вълнение въ душата, смѣтна тревога и лѣха съ дивната, като че ли свърхземна поезия на загиналия свѣтъ. Какъ всичко тукъ неотразимо можшко действува въ воображението, като че ли по силата на нѣкакво магическо заклинание въ воображението възкръсватъ образитѣ на миналото, легендитѣ за странсуването на Одисея, за поднитѣ на титанитѣ и боговетѣ, за похода на аргонавитѣ къмъ огнедишащата Колхида или за падането на Троя. Всѣко име, всѣка ивица земя, всѣка една вълна напомня за нѣщо хубаво и безвъзвратно изчезнало. Носени върху безплатнитѣ криле на споменитѣ, увличани отъ фантазията, като че ли, самъ Аполонъ ви е качилъ на своята огнена колесница, вие стигате дѣното на морето, тамъ, кждето е тъмното царство на Посейдона, или се изкачвате по сиѣжнитѣ върхове на Олимпъ и Кавказъ, очудвайки се на боговетѣ и хората, които подобно на Хималайскитѣ масиви сж се издигнали до най-високитѣ полета на човѣшката мисль! Всичко въ древната история на тази страна е очарователно, поетично и величествено. Единъ трепетъ на религиозенъ фетешизмъ и благоговѣние ви обхваща, воображението ви се съживѣва, съ трѣскава бързина преминаватъ легендитѣ на отдавна изчезналия свѣтъ съ неговитѣ гиганти на мисльта и дѣлото Далечното минало съ своитѣ богове и герои, съ своитѣ чудествни подвизи ви се струва като фантастиченъ, несбднатъ сънъ на хврѣкналата младостъ, който никога нѣма да се върне! Напраздно отруденото и страдащо човѣчество ще извърща взоръ на задъ, съ надежда да го осѣнятъ първитѣ проблѣски на шастие и красота, напраздно то ще призовава любовта и поезията на Олимпъ въ студеното царство на егоистичнитѣ интереси. Дълги години то ще скита по пѣсьчливата пустиня на живота, измѣчвано отъ кошмарнитѣ видения на миналото, всрѣдъ писъцитѣ на гладнитѣ и отчаянието на умирашитѣ, мамено отъ миража на новъ и свър-

шенъ свѣтъ, който да възвърне на хората изчезналата красота и продадената любовь...

Всичко въ този свѣтъ на мечтитѣ и легендитѣ е оживено, одухотворено. На всичко необузданата фантазия е вдъхнала душа.

Водната стихия си има свой повелителъ, неуморниятъ Посейдонъ, който съ тризбецъ подига или усмирява морскитѣ вълни. Всяка минута той може да изкочи изъ необятното си царство и носенъ отъ бързитѣ си коне да накара да забуйства и заиграй подвластното му море. Но кой знае, той може би отдавна се е уморилъ и сега почива въ скрититѣ си подводни чертози, побелевъ отъ новитѣ жестоки богове. А може би той само се спотайва, събира сили и се готви да си възвърне изгубеното царство? Кой може да знае плановетѣ на умнитѣ и смѣли богове!

Погледнете и на Артемида, кротката владичица на пошното небе, бледата Луна, която бавно и тържествено се издигаше задъ високитѣ планински хребети... Тя е самогня, съ бледо лице, съ печаленъ погледъ. На нейното безмятежно владичество завидватъ даже хората, и Херостратъ, за да увѣковечи своето име, една нощъ изгаря чудния ѝ храмъ. Дали тя питае умраза къмъ тоя забавенъ мятежникъ и дали тя е искала неговото наказание отъ олимпискитѣ богове? Но нейното лице е тъй добро, печално-замислено, щото не ви се вѣрва, че тя е способна на такава низка злобамъстителна жестокость...

А сутринъ, когато мечтателната Артемида свърши ношния си път, на изтокъ, иззадъ облачнитѣ висоти, се показва нейния братъ Аполонъ, очароварелниятъ богъ на слънцето, на поезията и изкуствата. Предъ него иде Еосъ, държашъ огненитѣ камшици на сутрешната заря, а сетне самия Аполонъ, възседналъ небесна колесница съ огнени коне. И лети чудния богъ надъ земята, като прѣска навсѣкжде свѣтли, животворящи лъчи... А подире му следватъ деветъ музи на изкуството, еднакво умни и пленителни... Н две черъ уморенитѣ коне бавно се потопяватъ въ морето, кж-

дето цѣла нощъ почиватъ. На сутринъта Еосъ отново ги събужда и отново Аполонъ обикаля небесното си царство...

ГЪРЦИЯ

1

— Ставай, мързеливце! — викаше съ свѣтнали отъ радостъ очи Иличъ, като натискаше съ цѣлата тежина на своето перушинено тѣло лѣвия ми кракъ: — ставай, че наближихме града на Аристотеля и Платона!

Азъ бърже изкочихъ отъ дълбокия си криватъ, нагласихъ на две на три дневния си туалетъ и бързо излѣзохъ върху палубата на парахода, дето Иличъ вече сѣ опиваше отъ хубоститѣ на гръцката столица.

— Дяволъ да го вземе! — говорѣше ми той на руски: — това не е градъ, а чудо!

Азъ гледахъ на Атина съ известна скептична усмивка, тъй като отъ ума ми не излизаше нашата гиздава София и макаръ да сподѣляхъ възторга на моя сплтникъ, не бѣхъ се забравилъ до тамъ, щото да причисля Атина къмъ чудесата.

— Това не е чудо, а най-обикновена столица, — отвръщахъ азъ равнодушно, за да поразхладя горещия възторгъ на Илича. Но той имаше едно твърде високо мнение за себе си и не прие да ми отговори, тъй като, по неговото милостиво снисхождение, азъ се числѣхъ още въ сивата маса на профанитѣ.

На кувертата бѣха наизлѣзли сънливитѣ пасажери отъ първа класа. Погледитѣ на всички бѣха насочени къмъ Атина, която цѣла блѣстѣше въ изобилната свѣтлина на сутрешното слънце. Къмъ края на града, върху единъ обширенъ хълмъ, се бѣлѣха разрушенитѣ храмове на Акропола, съ неговата мраморна гора отъ масивни колони, които едва се забелзвяха, поради далечното разстояние. Въ въображението ми отново бѣха почнали да възкрѣсватъ образитѣ на

олимпийските богове и титанитѣ, на философитѣ и поетитѣ и азъ изпитвахъ радостното вълнение на човѣкъ, който за първи пътъ въ живота си има да види една отъ най-голямтѣ бележитости на човѣшката история, когато всичкото ми поетическо настроение се разпрѣсна като димъ отъ единъ грубъ гласъ.

— C'est l'Acropole... la gloire de la Grèce !

До мене стърчеше несимпатичната фигура на единъ елинь и самодоволна усмивка бѣше разлѣна по цѣлото му обло лице. Той бѣше забелязалъ моето вълнение и като ме считаше за синъ на Запада, бързаше да се похвали съ гордостта и славата на своята родина.

И потомъка на Платона започна да ми обяснява на разваленъ френски езикъ, че нѣкакъвъ американски милионеръ грѣкъ подарилъ наскоро шесть милиона франка на Атинското правителство за реставриране на Акропола.

— О, това е удивително, удивително! — сподѣляхъ азъ възторга на горещия грѣцки патриотъ и тъй окончателно спечелихъ неговитѣ симпатии.

— Отъ каква народностъ сте вие, господине, — понита ме учтиво новия събеседникъ.

— Русинъ! — процѣдихъ азъ презъ зѣби и лицето ми въ тази минута изобразяваше такава сърдита, строга гримаса, щото патриотътъ побърза да се отдалечи.

Иличъ спокойно се разхождаше по кувертата, обръщаше се назадъ, дълго гледаше на голитѣ планински вериги, на синитѣ прозрачни вълни, на Атина и неговия погледъ нито мигъ не се спираше на единъ и сжщъ предметъ.

— Нали това е възхитително? — обръщаше се той къмъ мене съ трагикомически патосъ. — Това е даже свѣрхестествено!

И като се облѣгаше на борта, загледавъ въ пѣнивитѣ вълни, Иличъ тихо тананикаше известната пѣсенъ —

Кога ще ида въ древната Еллада,

Люлката на гении безъ брой...

Не, това не бѣше вече илюзия — ние сме действително

въ древната Еллада, въ страната на титанитѣ и боговетѣ! Ето, нашиятъ параходъ вече забавя своя вървежъ и бавно навлиза въ пристанището на Пирея. Още мигъ и ние ще стѣпимъ върху свещенната земя, люлка на богове и гении, неизброими като морския пѣсѣкъ.

Но . . . самообладание! Ние не сме въ Републиката на Платона, а въ кралството на кралъ Георги, и за туй нашитѣ поетически възторзи трѣбва да отсѣпятъ мѣсто на прозаичната разсѣдливостъ. И като си припомнимъ фанатизма на гърцитѣ и тѣхната умраза противъ българитѣ, ние тайнствено си шепнемъ единъ на други:

— Да не се изпуснешъ да кажешъ българска дума брече е-й! Пропадаме...

Важно се разхождаме ние съ Илича по парахода, приказваме грѣмко на руски, љувѣрени, че нѣма кой да забележи изобилнитѣ грѣшки.

— Чортъ побери! — говорѣше високо Иличъ, за да го чуе цѣлия екипажъ; — въ Константиноплѣ я встрѣтилъ такую красивую барышню, что готовъ былъ для нее на ка-торгу пойти...

На стотина крачки отъ парахода се чернѣеха многобройни лодки и по тѣхъ, като червеи на изгнилъ трупъ, се мърдаха глави, рѣце и крака на облѣчени въ дрипи гребци. Тѣ бѣха толкова много, щото първата минута азъ бѣхъ поразенъ отъ това живо човѣшко море, което крещѣше, махаше съ рѣце и лопати и се вълнуваше. И всѣка минута отъ всички кѣтища на широкото пристанище, задъ параходитѣ и гемнитѣ, се показваха нови лодки и бърже, като голѣми морски миди, се трупаха при другитѣ. Никога азъ не бѣхъ виждалъ толкова много лодки на едно мѣсто. Бсички погледи бѣха устремени къмъ насъ и вече долитаха откъслечни викове:

— Hôtel d'Athènes! Hôtel Scandria! Stephanos!

Параходътъ потреперваше отъ страшниятъ напѣвъ, кормилото силно работѣше и водата около него побѣлѣваше като сѣпунска пѣна. Матроситѣ лудо тичаха насамъ-нататѣкъ и

чакаха заповѣдъ, за да спуснатъ котва. Капитанътъ извика нѣщо неразбрано, махна съ ржка и следъ минута чугунния трѣсъкъ на дебелия синджиръ процѣпи въздуха.

Гребцитѣ бѣха се приближили вече до парахода и стотинитѣ лодки, прилепени една о друга, плуваха като непрекъсната жива маса. Фигуритѣ на лодкаритѣ гърци ясно се различаваха и ние можехме дълго да имъ се любуваме съ Илича. Не зная какво именно ме поразѣ въ тия гребци, но мене тутакси ми мина презъ умъ мисълта, че цѣлия този народъ тѣне въ невъобразима мизерия, че изкарването на сухото парче хлѣбъ му струва нечовѣшки усилия. На никое друго пристанище човѣкъ не може да види картина, която поне отчасти да напомни гръцкото пристанище Пирей. Въ нашия параходъ нѣмаше повече отъ 60—70 души пасажери и това можеше да се забележи още отъ далече, а бѣха дошли повече отъ 300—400 лодки! Всички лодкари бѣха облѣчени въ вехти, износени дрехи, прошарени съ кръпки и мазни петна, обути въ скъсани чепици, съ мръсни каскети на главитѣ, съ хлѣтнаги бледи лица, по които глада и отчаянието сж оставили яснитѣ следи на една дълбока мизерия. Тѣзи болезнени, пламенно възбудени погледи ни гледаха съ пониженостъта на гладно куче, което чака троха хлѣбъ отъ трапезата на своитѣ господари. Тѣзи хилави, изтошени тѣла, тѣзи умоляващи движения на рждетѣ, тѣзи дрезгави, гъгниви гласове, цѣлата тази калъ, която единъ погиналъ свѣтъ изкарва отъ своето дѣно, цѣлото туй нищожество, което живѣе въ сѣнката на минало величие, като че ли се надсмиваше въ самото ни лице съ смѣха на безумието и още единъ пътъ ни хвърляше въ мисли за суетностъта на човѣшката сждба. Древна Еллада! Хубави думи, които будятъ само тъжни спомени за миналото и отвърщатъ лицето ни отъ настоящето!

II

Такива мисли минаваха презъ ума ми, когато азъ гледахъ какъ лодкаритѣ обграждаха парахода отъ всички страни катерѣха се до желѣзнитѣ пармакъци и чакаха да ги пуснатъ,

Далечнитѣ лодки бѣха упразнени и, като прескачаха отъ дюдка на лодка, гребцитѣ се трупаха къмъ стѣлбата, която още не бѣше спусната. Едни прехвърляха вжета на борта привързваха ги, покатерваха се по тѣхъ и тѣй увисваха въ въздуха. Минаха се петъ, десетъ минути, а стѣлбата не спущаха. Тя прѣшѣше подъ напора на живата човѣшка маса и чудно бѣше, дето не полети наедно съ хората въ морето. По стѣлбата бѣха напълнели гребци, които се притискаха, душаха се единъ други и отъ мъжа скърцаха съ зжби. Тѣхнитѣ струпани едно върху друго тѣла, сгърченитѣ имъ членове, конвулсивно протегнатитѣ ржце, страдалческитѣ и въ сждото време животински настървени лица, неестественитѣ, увиснали надъ водата пози, всичкитѣ тия озвѣрени отъ гладъ сжщества, образуваха жива, самобитна група, — смѣсъ на човѣшко безсилие и звѣрска жестокостъ, — достойна за ржката на гениаленъ ваятель! Такава група би била най-добрата иллюстрация за състоянието на съвременна Гърция. И въ сждо време тя би била най-голямия, най-поразителния контрастъ съ божественитѣ творения на нѣкогашнитѣ атиняни. Ако таквъ художникъ се намѣреше, той би успѣлъ съ единъ само замахъ да изрисува предъ насъ цѣлата онази страшна, неизмѣрима пропастъ, която отдѣля вѣка на Перикла отъ днешната чудовищна по своята социална мизерия епоха.

Единъ гръцки стражаръ непрекъснато бѣгаше по парахода и при неговото появяване гребцитѣ, по лицата на които течеше потъ отъ дълго и мчително чакане, бърже скачаха въ лодкитѣ и ако тогава нѣкой паднеше въ водата надали шѣха да го забележатъ. Но не се минаваше минута, и гребцитѣ отново се покатериха. Така се мина повече отъ половинъ часъ, докато парахода не биде обявенъ за свободенъ и когато карантинното знаме бавно запълзъ надолу по вжето, цѣлиятъ този настървенъ народъ, като глутница изгладнѣли вълци, се втурна при насъ и затърси плячка... Това напомняше повече нашествието на хуни въ превзета крепостъ и странно бѣше, дето тѣ не влѣзоха въоръжени!

Като луди тѣ се прескачаха единъ други, вмѣкваха се въ трема на парахода, въ каютитѣ отъ първа и втора класа сновѣха по палубата и мѣкнѣха отъ всѣкжде куфари, сандѣци, вързопи съ дрехи и продукти. Но повечето скитаха съ праздни рѣце, плачливо поглеждаха наоколо и приличаха по вече на луди, отколкото на разумни човѣшки същества. Единъ възрастър грѣкъ, съ набръчкано гладно лице, се приближи до мене и като посочваше моя куфаръ, който азъ здраво стискахъ между нозетѣ, умолително говорѣше нѣщо на непонятенъ на мене грѣцки езикъ. Азъ кимнахъ утвърдително съ глава и му казахъ да почака.

— Ггаѣа, — каза той, като допрѣ двата си прѣста до лакътя ми и въ неговия погледъ имаше толкова кучешка покорностъ и принижение, щото азъ се отвратихъ.

— Иличъ, къде е твоята шапка? — обръщамъ се азъ къмъ моя сплтникъ, който гологлавъ, съ разсипани коси, тичешкомъ иде къмъ мене. Въ едната си рѣка той държи своя куфаръ, а въ другата — качулката на пелерината си.

— И тази хубава! — вика той на чистъ български езикъ и тѣй високо, че обръща внимание на паликаретата: — откраднаха ми шапката! Да оставятъ човѣка гологлавъ . . . Меравци!

— С-с-т! — викамъ азъ уплашенъ и треперя отъ ядъ: — не забравяй къде сме . . .

Бързешкомъ ние последваме лодкаря, настаняваме се въ лодката и чакаме. Нѣкои гребци хвърлятъ подозрителни погледи върху ни.

— Ние сме изгубени, Иличъ! — сърдя се азъ: — всички вече знаятъ, че сме българи. Какви глупости вършишъ ти!

— Дяволъ да ги земе! Диванета грѣци и туй то! Ще счуля главата на нѣкого! Безъ шапка мѣ оставиха!

Иличъ бѣше побледнѣлъ отъ ядъ, устнитѣ му треперѣха и налетитѣ му съ кръвъ очи гледаха страшно. Азъ не допускахъ, че той е способенъ на такъвъ гнѣвъ,

Въ куфара ми имаше единъ лѣтнишки каскетъ и азъ побързахъ да го извадя.

— Ще се бия! — повтори ядосано Иличъ, като навличаше голѣмия каскетъ. Ушитѣ му се скриха подъ него. — Зайци нѣма да плашатъ тия паликарета! Ще се бия!

Всѣка предпазливостъ бѣше неумѣстна повече. Очевидно на брѣга вече знаеха, че слизатъ двама българи, тѣй като нѣколко подозрителни лица очакваха тамъ и внимателно гледаха къмъ насъ.

— Сърбай сега кашата, която самъ разбърка — сърдѣхъ се азъ, но Иличъ изглеждаше повече отъ спокоенъ.

Стъпваме най-после на твърда земя. Ето че ние сме въ свободна Гърция. Колко просто нѣщо! Отначало илюзията е твърде голѣма. Никакви паспорти не искатъ хората и въ митница не завеждатъ. Това ще рече истинска свобода! Не прилича нито на Турция, нито дори на България . . . Но какви сж тия шушукания, тия лукави погледи на подозрителнитѣ лица? Нашето добро настроение бърже изчезва.

— Господине, вие нали сте българи — пита единъ грѣцки войникъ Илича на чистъ български езикъ.

— Да, българи нѣ съмъ! — отговаря натъртено Иличъ и азъ започвамъ да се страхувамъ, че работата наистина може да достигне до бой.

— Пятуваме за Египетъ и тукъ ще останемъ да чакаме параходъ, — намисамъ се азъ и вече си въобразявамъ, че играя примирителна роль между враждуващитѣ братя.

— А паспорти имате ли? — пита нахално грѣцкия войникъ.

Иличъ кипна.

— Не е ваша работа имаме или нѣмаме паспорти! — вика той: — въ Гърция хората влизатъ безъ паспорти!

Очаквахъ, че върху Илича ще се сложатъ нѣколко жилести рѣце, за да го свѣржатъ, но нищо подобно не стана.

— Но все пакъ вие дайте вашитѣ паспорти, — намѣси се единъ анхилски грѣкъ — това е дребна работа.

Азъ извадихъ моя паспортъ, сжшо направи и Иличъ.

— А въ куфаритъ какво има?

Иличъ затършува ключа на свой куфаръ и като не можа да го намъри, чули бравата.

— Нѣмаше нужда . . . защо развалихте хубавата чанта, мѣнкаше подъ носъ войникътъ, който не очакваше такава ревностъ отъ страна на Илича.

Слава Богу! Безъ съмнение, ние сме вече свободни. Нашиятъ лодкаръ ни отвежда на единъ по-евтинъ хотелъ и ние бързаеме да направимъ своята сутрешна закуска, радвайки се на освобождението си отъ ноктитъ на гръцката полиция.

Но чудно нѣщо! Защо ония подозрителни лица, въ които и единъ слѣпецъ би узналъ тайни шпиони, защо тѣ сж дошли въ сжщото заведение и какво чакатъ на съседната маса?

Когато свършихме обѣда си, единъ отъ тѣхъ стана, приближи се до насъ и ни каза да го последваме за нѣкаква справка.

— Но ние имаме работа въ българското консулство! Известили сме . . . — слѣгахъ азъ, плашейки се отъ такива екскурзии изъ непознатия градъ. „Виждъ че ни претрепали нѣкъде“, мислѣхъ си.

— Това малко интригува господинъ агента — обясни преводчика и прибави, че за насъ нѣма да има никаква опасностъ.

Иличъ носѣше съ себе си две книги: една стара история на Гърция и единъ самоучителъ по френски. Тайниятъ агентъ, който навѣрно подозираше въ нашето лице нѣкакви пратеници на македонския революционенъ комитетъ и тъмни личности, пожела да вземе книгитъ и ние великодушно се съгласихме. Тръгнахме. Вървимъ десетъ, петнайсетъ минути, и не изглежда, че скоро ще стигнемъ до цельта. Наоколо свѣтъ — гъмжило! Като плузнали ония ми ти хора — да ти се замае главата! Да е поне спретнатъ, симпатиченъ народъ, иди-доди . . . А то — гладни псета! Мълчимъ ние, ужъ спокойни, а въ главитъ ни вече се рисуватъ индивидуални

картини на всевъзможни излежавания изъ гръцкитъ затвори. „Къде ли по дяволитъ ни води този шпионинъ!“ — питаме се ние и безпокойството ни расте.

Отъ всички страни любопитни и насмѣшливи погледи. Завъртваме въ една тѣсна уличка, излизаме на нѣкакъвъ широкъ, мегданъ и холъ въ участъка! Да кажете, че се изплашихме — Боже пази! Съ какво ще ни изненадатъ тия българоубийци? Съ пиянитъ си стражари ли? Слава тебе Господи, колко по-сербезъ сме виждали ние у насъ! Има си хасъ да ни трепне окоото отъ тая мукавяна полиция . . .

Първата стѣла, втората, че чакъ на третата!

По коридора сноватъ полицейски, дрънчатъ шпори, хълга саби, лъщятъ щикове.

— Паспортитъ, господи!

— Ето, господине!

Сваля си шапката нашкятъ страненъ чичероне, почуква и като се покланя учтиво още отъ прага на вратата, влиза въ полицейския кабинетъ. Ние чакаме отвънъ и тихо се разговаряме съ Илича.

— Дю вугаросъ! — долита ясно до слуха ни гласа на пашия „чичероне“.

Задъ вратата се чува неразбранъ говоръ. Само отъ време на време слуха ни долавя сждбоноснитъ слова: вугаросъ! Дю вугаросъ!

Вратата тихо скърцатъ . . .

— Entrez! — подкавя учтиво чичеронето.

Азъ напредъ, Иличъ следъ мене. Нищо по-обикновено: мазнатата мутра на единъ началникъ и ужъ интеллигентното лице на нѣкакъвъ господинъ съ цилиндъръ.

— Отъ къде сте ваша милость? — попита господинътъ съ цилиндърътъ на хубавъ френски езикъ.

Моя милость дава надлежния отговоръ.

— А милостъта му? — и цилиндърътъ сочи съ ржка къмъ Илича.

— Отъ Русия, господине.

Кратка пауза.

- За къде пътувате?
 — За Египетъ, господине.
 — Съ каква целъ?

Тука вече азъ трѣбваше да употребя цялото си умѣние, за да изплувамъ благополучно отъ любезната експертиза на учения цилиндъръ. И съ единъ дълъгъ монологъ, въ който ржкомаханията и гримаситѣ бѣха повече отъ думитѣ, азъ изложихъ всичкитѣ въображаеми преследвания, на които съмъ изложенъ въ отечеството си. Не щадейки изразитѣ, въ сгжстени бои, азъ представихъ мене и Илича за мъченици, за нещастни изгнаници.

— Сега, господине, университетъ въ София е закритъ и всички студенти сж взети въ войската. — — — — —

— Да, да, господине. Продължавайте...

— Та следъ закриването на университета азъ също бѣхъ взетъ войникъ...

— Значи вие сте избѣгали отъ казармата? — гръмна цилиндърътъ, като стана отъ стола и самодоволно потри ржце.
 — Съвършено вѣрно, господине! Азъ съмъ дезертѡръ...

Това известие подействува тѣй успокоително на гръцкитѣ патриоти, шото тѣ изведнажъ удвонха своитѣ любезности къмъ насъ. Цилиндърътъ обясни нишо на военното лице и нѣколко минути ние бѣхме предметъ на тѣхната скрита радостъ.

Въ „Гръцката история“ имаше две картини отъ древната митология, едната изобразяваше „Херкулесъ и Лихасъ“, а другата „Ариадна и Бахусъ“. Цилиндърътъ внимателно ги разглеждаше, а нашиятъ чичероне недоволено се мръщѣше задето опаснитѣ документи се оказаха тѣй забавни.

— Вие изучавате гръцката история?

— О, съ голѣма страсть, господине...

Симпатитѣ на двамата Аристотелови потомци бѣха окончателно на наша страна...

— Но защо васъ ви водятъ тукъ? — недоумѣваше

господинътъ съ цилиндъръ. — Вие сте свободни, гледайте си работата!

Чичеронето, който съвсемъ не очакваше такава връзка, ни изведе на улицата и заяви, че трѣбва да отидемъ още на едно мѣсто. Напрасно ние го убеждавахме, че сме вече свободни и имаме работа; той настояваше (на своето. Иличъ бѣше изгубилъ търпение и заявяваше, че е отново готовъ да се бие...

Взе чичеронето дветѣ оласни книги, на които, кой знае по какво предубеждение, отдаваше голѣмо значение и ние отново трѣгнахме по многолюдната крайбрѣжна улица. Свърнахме въ друга тѣсна улица, въ трета. †. Минувачи все по-рѣдко се срещатъ... Изкачваме се по нѣкакво старо здание и намъ се струва, че то ей-сега ще се сгромуляса върху главитѣ ни... Чукъ-чук! Прѣвъ влиза чичеронето...

— Дно вугаросъ! дно вугаросъ! — гръми неговиятъ гласъ задъ вратата.

Непонятни, възбудени обяснения.

Мирише на кавга... Безъ да чакаме покана вмѣкваме, се въ стаята и споредъ силитѣ си обясняваме, че вече сме освободени въ другия участъкъ. Чиновникътъ, на когото нашия чичероне вѣржчваше дветѣ книги, направи толкова зло лице и тѣй се разкрещъ, шото отчаяния агентъ съвсемъ прижълтъ и като се убеди, че патриотическата му мисия свърши съвсемъ безславно, бързо излѣзе.

— Вие сте свободни! — каза чиновникътъ на Илича който бѣше почналъ да държи настѣпателно поведение.

Излѣзохме на улицата и за да се избавимъ отъ повторението на такава неприятна екскурзия, побързахме къмъ гръцката столица.

III

Нишо особено занимателно въ леката електрическа желѣзница, която съ свѣткавична бързина ни отнася въ Атина. Бледи, мършави лица на загрижени хора се мѣркатъ изъ вагонитѣ, мълчаливо, съ нѣкакво тжпо равнодушие гледатъ предъ себе си и незнамъ защо навеждатъ на мисли за упадъка на Гърция. Тѣзи неизразителни, мъртво бледи

лица, този угасналъ, пъленъ съ нѣмо отчаяние погледъ, нескриванитѣ движения, слабото и мършаво тѣло — всичко това тѣй малко напомня: за нѣкогашнитѣ атлети, за красивия поетиченъ свѣтъ на миналото, щото вие неволно се питатѣ: къде е изчезнала грацията, чаровната прелестъ на древна Елада? За всѣкога ли сж умрѣли нейнитѣ оратори, философи и поети? Нейнитѣ скулптори и художници, всичкитѣ нейни гении? Къде сж отишли нейнитѣ богове и титани? Защо е угасналъ прометеевия огънь у нейнитѣ чедъ? Защо величието се е завършило съ нищожество и трагедията съ фарсъ?

Уви! Както надъ боговетѣ, тѣй и надъ хората тържествува вѣчната съдба и всемощното време, което като безжалостната Немезида, е отнесло въ мрака на забравата, както гениалнитѣ граждани на Атина, тѣй и всесилнитѣ богове на снѣжния Олимпъ...

• И ако се вслушате въ шума на колелетата, вие може би ще доловите сатанинския, чугуненъ смѣхъ на новитѣ жестоки божества, които безгранично тържествуватъ надъ живота и като че ли казватъ: „Никога, никога вече ти, грѣмовържецо Зевсе и ти, завислива Херо, нѣма да получите изгубеното си царство!“...

Петнайсетъ километрова желѣзенъ пкть отъ Пирея до Атина е заграденъ съ низка каменна стена, задъ която въ широкото маслинено поле се издигатъ, като гѣста гора отъ червени, огнени колони, стотани фабрични кумини. Въ тѣзи фабрики, повечето низки, едноетажни постройки съ неприветенъ, печаленъ изгледъ на преживѣли старци, се обработватъ различни порцеланови издѣлѣя, домашни мобили, всевъзможни платове, кибритъ, тютюнъ и всичко, което единъ модеренъ градъ може да консумира. Тѣзи фабрики собствено сж единичното богатство на цѣла Гърция, ако се не смѣтатъ стотинитѣ ѝ полуразвалени параходи и многооразхвалената ѝ флота, която въ сравнение въ тази на европейскитѣ държави, напомня наивнитѣ подражания на малкитѣ деца.

Азъ не питая никаква — умраза противъ гърцитѣ

— — — — — Азъ ги смѣтамъ като равноправни членове на великото човѣшко семейство, които по своето рождение сж еднакво добри и еднакво лоши и които, наравно съ всички останали нации, иматъ право да участвуватъ и се ползватъ отъ богатата на живота, Но има минути, когато вие не можемъ да направляваме нашитѣ чувства и симпатии. Въпреки дълбокото удивление, което питая, къмъ древна Гърция, въпреки обаяннето на нейната минала слава, но още при първото стѣпване на грѣцка земя, азъ изпитвахъ тревожното чувство на безпокойство, на разочарование и кой знае защо всичко срещнато, всичко видѣно ми оставаше тѣжно, нерадостно впечатление. Още като гледахъ на безкрайнитѣ ѝ планински вериги, голи и каменисти, прилични на мъртви острови, безплоднитѣ ѝ, печални брѣгове, азъ си мислехъ: „тази страна е бедна, упаднала и животътъ на нейнитѣ синове е навѣрно сжщо тѣй безрадостенъ и тъменъ както тия самотни, безплодни скали“.

И сетне, когато въ пристанището на Пирея се сблъскахъ съ нейнитѣ хиляди лумпени, просеци и нескривана бедность, азъ си казахъ: Гърция е действително бедна, мизерна страна и тя заслужава съжаление.

Но съжалението е едно лошо чувство и оня, който възбужда съжаление, не предизвиква уважение. Пропадналиятъ и разнебитенъ човѣкъ, който протѣга ржка на улицата, може да ви омилостиви, но вие нѣма да се трогнете отъ неговата поза или гласъ. Погледѣтъ, позата, гласѣтъ, очаквашо протегнатата ржка, — всичко въ него говори за униженіето на човѣка. А вие се възхищаваме отъ туй, което ни напомня за могъществото и величието на човѣшкия духъ, за безкрайното му съвършенство. Човѣчеството върви безспирно напредъ; и отъ своята победоносна колесница, то не извърща погледъ надире, не съжелява за падналитѣ и премазанитѣ, за плачещитѣ и неутешенитѣ. То не съжелява за умиращитѣ и победенитѣ, защото днесъ само силния може да се радва на въздухъ, на свѣтлина и просторъ;

— — —

Желъзницата следъ многобройни мостове и малки тунели, навлиза въ голъмия тунелъ, който минава почти подъ цъла Атина. Запалватъ се електрическитъ лампи и отъ дветъ страни се виждатъ тъмни каменни стени, на които е уморително да се гледа. Отъ движението на вагонитъ въ мрачния тъсенъ тунелъ се образува граматевиченъ шумъ, който дражни нервитъ. Следъ три минути ние излизаме на открито небело последната голъма станция.

Атина е хубавъ, модеренъ европейски градъ. Отдалече неговитъ постройки иматъ тъмно-пепелявъ невеселъ изгледъ, като че ли слой гъста, задушливъ прахъ е заседналъ на стени, на покривитъ и скрива пестритъ краски, очертаиватъ и извивкитъ. Върху корнизитъ на по-аристократическитъ къщи красиво сж накацали малки мраморни богини. Презъ цълия денъ отъ шумнитъ улици се дига прахъ, зелена се по блосъбжитъ имъ тъла и богинитъ изглеждатъ мрачни. Тъхното мѣсто не е лука, върху некрасивитъ потъмнѣли покриви! И защо хората сж ги поставили тамъ, когато никога презъ живота си тѣ не си спомнятъ за тѣхъ и не имъ издигатъ храмове? Богинитъ сж сърдити и има защо. Тѣ би искали да хвъркнатъ къмъ своя покровителъ баща, къмъ блълокосия Зевсъ, но отдавна хората сж отрѣзали крилетъ имъ и тѣ сега тжжно се взиратъ къмъ шумната, пращна улица, чийто обитатели неенказано мразятъ — тѣ, тия хубави и пленителни богини...

Не само върху високитъ къщи, но често и по покривитъ на едноетажни, полусъборени здания, вие ще съзрете тия самотни, често карикатурно изработени статуи, които несиметрично се трупатъ по корнизитъ и по самия покривъ. Изобщо, у днешнитъ гърци се е развило едно болезнено славолюбие, едно съмнение, което нѣма равно на себе си. Гърцитъ живѣятъ съ славата на своето отдавна умрѣло минало, съ неговитъ богове, поети и философи. Аристотель за тѣхъ е най-великия човѣкъ на земята, най-забележителния гений. Той е алфата и ометата на човѣшкото знание. Вънъ

отъ Аристотеля не съществува философия, вънъ отъ него нѣма наука. Но гърцитъ не се интересуватъ и не познаватъ нито неговитъ съчинения, нито живота му. Тѣ знаятъ само неговото име и нищо повече не имъ е нужно. Безъ да иритиратъ знанието и красотата на своитъ прадѣди, безъ да се домогватъ до тѣхнитъ идеали за съвършенство, безъ да обладаватъ капка отъ тѣхния идеализъмъ и богатство на духа, тѣ се перчатъ съ тѣхнитъ имена и подвизи. Неспособни сами къмъ подвизи и велики начинания, тѣ се хвалатъ съ величието на Демостена и Сократа! Когато единъ прекаралъ годинитъ човѣкъ усѣти, че неговитъ сили отпадатъ, взора се замъглява, а позетъ захванатъ да треперитъ той обича да си спомни за преживѣното и се утешава: него, вото настояше е безцвѣтно и глухо, а блдещето му — безнадеждно, изпълнено съ мракъ и неизвестность. Тогава той търси утешение въ картинитъ на миналото... Сжщо тѣ и Гърция, изнемоощла въ анемична, се мъчи да заживѣе съ славата на миналото си величие!...

Нешастна е нацията, която може, въ безславното си настояше, да се утешава съ залъгалкитъ на умрѣлия свѣтъ. Злощастенъ е града, който, виждайки своята мизерия, приказва за богатствата на бацитъ си, чувствувайки малодушието си, напомня за подвизитъ на Ахилеса, знаейки умствената си бедность, самодоволно сочи на Аристотеля и Платона!

Но нѣма ли нищо, съ което гърцитъ би могли да се похвалятъ? Нѣма ли нищо бележито у тѣхъ, което ако не да ги постави наравно съ атинянитъ отъ вѣка на Перикла, то поне да ги приближава до общочовѣшкия прогресъ и култура? О, нищо подобно! Наприздно вие ще се взирате въ нѣщата и въ хората. Нищо нѣма, които да ви очарова и плени. Запустѣние и мъртвило владѣе надъ духовния и материаленъ животъ на гръцката столица.

Нѣкаква художествена изложба привлича вниманието ни и ние влизаме съ надежда да видимъ нѣкои нови образци на изкуство и художество. Напраздна мисль! Тукъ има

всичко друго, но не и съвременно изкуство. Пейзажи, твърде неспособно изработени, портрети на бележити дейци, национални тържества, войни. Повечето сюжети сж извън религиозния живот: Исусъ Христосъ съ своитѣ ученици, Мария Магдалина, Голгота. Тайната вечеря — и всичко туй разработено на десетки вариации, монотонно, навѣвшаще тѣга като есененъ пейзажъ. Нанстина, вижда се, че художниците сж работили съ голѣмо чувство и увлечение. Въ погледа на Христа и на ученицитѣ му е изразена толкова тѣга, толкова безизходно отчаяние и мечтателностъ. А позитѣ сж пълни съ смирение и съ готовностъ за отказване отъ земния животъ. Но какво показва тази релефна черта у картинитѣ, какво показва това особено пристраение у художника къмъ този родъ сюжети? Не посочва ли тя религиозния мистицизъмъ, който е завладялъ грѣцката нация и се е отразилъ въ изкуството? Този кроткъ, тѣжно замисленъ погледъ, тази смирена, очакваща волята на провидѣнието поза, тази готовностъ за самоотречение, всичкото туй безсилие и неизразима мъка нима не служатъ като символъ на безнадежността и пълното отчаяние на грѣцкия народъ, за неговата безпомощностъ и готовностъ да се откаже отъ всички земни страдания, отъ безрадостния животъ и да чака щастие и възмездие на своитѣ сълзи горе на небето? Въ туй отношение колко много днешнитѣ грѣци, и изобщо християнитѣ, стоятъ далече отъ жизнерадостнитѣ поклонници на Зевса! Последнитѣ не сж вѣрвали въ задгробния животъ и цѣлата красота, цѣлата любовъ, която сж носили съ себе си, тѣ сж искали да изживѣятъ туку на земята. Животътъ на боговетѣ е билъ за тѣхъ идеалъ, къмъ който тѣ безспирно сж се стремѣли. Съ силата на своята фантазия тѣ сж създавали пленителенъ, божественъ животъ, до който сж се домогвали съ титаническа воля! За тѣхъ не е съществувалъ небесенъ рай, къмъ който да се подготвяватъ и съ наказването на своята плътъ, съ тихото съзерцание на смирения покой и монашески аскетизъмъ на духа и тѣлото. Раятъ за тѣхъ е билъ тука на земята, съ нейнитѣ радости, съ нейнитѣ скѣрби, и за очичване на този

рай тѣ сж посветили цѣлия си животъ, изпълнени съ вѣчния стремажъ къмъ красота и общо щастие, къмъ земни блага и наслади. За старитѣ грѣци може да се каже съ думитѣ на Хайне, че тѣ сж оставяли небесното царство на духоветѣ и птицитѣ, а сами сж живѣли съ миртитѣ и розитѣ на земята. За своя земенъ рай тѣ сж влизали въ бой съ жестоко-сърдечнитѣ свои богове и сж обривали на смъртъ всичко, което като огроменъ дѣхъ е могло да развали благоуханието на живота имъ...

Но тогавашнитѣ езичници сж могли да осмислятъ земното блаженство, да изпълнятъ тѣлата и душитѣ съ пѣсни и затуй тѣ сж нѣмали нужда отъ месии и спасители богочовѣци. Но днешниятъ пропадващъ гражданинъ на Атина както едновременно рибарь отъ Палестина или римски робъ не може да мечтае за щастие, за покой и съвършенство тука на земята и неговитѣ погледи неволно се отправятъ къмъ небето, къмъ познатия свѣтъ на безкрайното, където всемилостивия богъ ще го осѣни съ благодать и неизчерпаемо блаженство, като награда за неговитѣ мъки и смирена търпеливостъ.

— — — — — Днесъ Грѣция представлява една разкапваща се нация, чийто материаленъ и духовенъ животъ е крайно анемиченъ. Земята въ по-голѣмата си частъ е неплодородна и тя не дава хлѣбъ на своитѣ синове. Производството въ градоветѣ съ изключение на Атина, е слабо развито и не може да погълне многобройния лупенъ пролетариатъ, който на десетки хиляди се изселва въ Америка и Египетъ. Съ това се обяснява голѣмия наплывъ на грѣцки елементи въ европейскитѣ държави. Въ Египетъ, следъ арабитѣ, най-много сж грѣцитѣ. Па и въ всичкитѣ приморски градове на Турция и България грѣцкия елементъ преобладава. Отъ Тесалия, най-земледѣлския кѣтъ на Грѣция, десетки хиляди семейства сж се изселили и сега живѣятъ въ северна или южна Америка. Всѣки денъ параходитѣ изнасятъ стотини пѣтници за далечния западъ. Това не

е резултатът от вродена склонност към скитничество у гърците, а се дължи на разорението и бедността на тяхната страна.

И знаейки тази особеност от живота на Гърция, за нас е много лесно да разберем нейната адмирация предъ образитъ на миналото, достигащи до фетишизмъ, — — —

V

Късно след пладне се опитваме към Акропола. На входа сж насаждали различни продавачи на цвѣтни картички, на малки глинени богове и издѣлня, статуйки и всевъзможни разкопки — спомени отъ Атина.

— *Monsieurs*, — обръща се къмъ насъ единъ оксаянъ потомецъ на Парнасъ: — *voulez-vous d'acheter un souvenir d'Athènes... un bon souvenir?*

И аристотеловиятъ наследникъ ни излага всичкитъ свои познания изъ гръцката митология, изброява имената на нѣкои забележителни гърци и накрай си предлага услугитъ за чичероне.

Бавно, съ чувство на свещенъ трепетъ, ние влизаме презъ низката мраморна арка и сжщо тъй бавно, взирайки се продължително въ масивнитъ мраморни обломъци, се покачваме нагоре. Ето и пропиленитъ — гжста редица отъ мраморни колени, всѣка една широка повече отъ метъръ. Едни отъ тяхъ сж паднали и още лежатъ неподвижно на земята, като сразени великани; други стоятъ невредими, съ изкъртена основа или отчупени върхове. Върховетъ на колонитъ сж съединени съ огромни мраморни плочи.

Развалини и само развалини... Рѣдка, изсѣчена гора отъ бѣли мраморни колони, мълчаливи, строги и величествени. Като че ли въ тия масивни, хармонично съчетани жернове се е възплътила всичката изящна простота и наивна прелесть на древното гръцко изкуство.

Ето и Партенона — най-свършената и пленителна постройка на Акропола, 70 или 80 колони го обкръжаватъ като

вълшебна каменна гора. Половината отъ тяхъ сж изпадали; презъ 1762 година, въ владичеството на турцитъ, е избухналъ барутния погребу и отъ чудния храмъ сж се задавили само развалини.

Надво отъ Партенона е храма на Ерехта — постройки отъ различни голѣмини, капризно прилепени една до друга. Единъ чичероне разказва на нѣкакви чужденци, че тамъ вѣчно горѣлъ огънь въ честь на богиня Минерва, покровителка на справедливостта, и никога не изгасвалъ. Въмѣсто колони, грациозни, но разрушени отъ времето статуи крепятъ покрива. Тѣ изобразяватъ дѣвници, носящи кошници на главитъ въ честь на Панатияся. Тѣхнитъ стройни тѣла, въ красиво прилепени дрехи, приятно хармониратъ съ общата като че ли въздушна лекостъ на зданието. Изобщо древнитъ гърци не сж обичали голѣмитъ, масивни постройки, както срѣщаме това въ египтянитъ или въ по-сетнешната християнска култура. Тѣхнитъ храмове сж били жилища на боговетъ, а не на хората. Своитъ молитви и религиозни церемонии тѣ сж извършвали на полето, подъ открито небе. Природата съ своитъ протокалови и маслиени гори, съ поетичнитъ си пейзажи е била най-добрия храмъ, който надарения съ богата фантазия грѣкъ е можелъ да насели, когато си иска, съ легионъ божества и титани.

Той не е билъ мистикъ, като сетнешния християнинъ, а жизнерадостенъ епикуреецъ и тѣхъкъ реалистъ, който, колкото повече се е опивалъ отъ радоститъ на земното битие и отъ хубоститъ на природата, толкова повече е билъ наклоненъ да превъзнася и славослови своитъ богове. Аскетътъ-християнинъ бѣга отъ природата, отъ нейнитъ съблазни, отъ нейнитъ радости и въ полумрака, въ тайнствената обстановка на голѣмия храмъ той търси свѣрхземни усѣщания, самозабрава и всичко, за което неговата болна, изранена душа жадува. Той се извърща отъ земята и въ екстазъ съзерцава литналия нагоре сводъ на христовата църква, който му напомня за небето и за покоя на небитието. Аскетътъ-християнинъ бѣга отъ земята, езичникътъ-единъ се слива съ

нея, опива се отъ нейнитѣ радости, изучава, съзерцава нейнитѣ красоти и славослови боговетѣ си въ дивни, тържествени дѣмни, които напомнятъ лекуването на разцѣтѣващата се младостъ.

— Всемогщия, предвѣщния Зевсе, ти си билъ, ти си ти ще бъдешъ навѣки! Велики, ти ни давашъ всички земни блага! . . .

Отъ нѣколко мѣсеци храмътъ на Еректа се поправя. Подъ ръководството на единъ инженеръ андаритѣ се занимаватъ съ жалкъ кърпещъ, който само внася дисонасъ въ общата хармония на полусъбореното здание. Казватъ, че единъ американски милионеръ грѣкъ подарилъ на родния си градъ шесть милиона лева за пълното реставриране на Акропола. Не зная дали този щедъръ благодетель, който не умѣе да си харчи паритѣ, ще направи голѣма услуга на културата и дали тѣй реставриранъ акрополтъ нѣма да изгуби своето днешно обаяние и своеобразна прелестъ. Защото нѣма нищо пожалко отъ туй, когато профанитѣ започватъ да поправятъ дѣлото на великитѣ. Развалинитѣ говорятъ по-хубаво и по-красноречиво за миналото. Въ недонизказаното и недостижимото се крие повече красота и неразгадана поезия. То възбужда любопитството и дава просторъ на въображението ни. Какъ некрасиво изглеждатъ тия подправени статуи, тия пригладени колони, опасани съ желѣзни обрѣчи, напомнящи тежко, безнадеждно болни хора! Какъ непрятно се хвърлятъ на очитѣ тия бѣли крѣпки, какъ нехармонично стѣрчатъ тия грижливо залепенни глави, тия подновени колони и карнатиди! О, ако бѣхъ милионеръ, никога не бихъ сторилъ такава лоша услуга на родния си градъ . . .

Акрополтъ е разположенъ на скалиста възвишеностъ и напомня повече недостѣнна крепостъ, отколкото храмъ на езически божества. Отвесни, високи каменни стени го заграждатъ отъ всички страни. Той сияе надъ цѣла Атина. Само че неговото сияние сега е бледо и навѣва меланхолия: Атина Палада е отдавна умрѣла . . . Отъ края на източната стена, въ подножието на Акропола се виждатъ развалинитѣ на

хиподрома. Тамъ, отъ сжщитѣ тия каменни стѣпала, които сега изглеждатъ навъсени и печални, древнитѣ атиняни сж се възхищавали отъ трагедитѣ на Софокла и Еврипида, отъ комедитѣ на Анаксагора. Върху низката каменна сцена боговетѣ на Олимпъ сж се сражавали съ титанитѣ, чувало се е стениането на прикования Прометей, победоносното шествие на Арея, химна на нимфитѣ и небесната музика на Орфей. И човѣкъ неволно се пита: Какъ е билъ възможенъ този небивалъ разцѣтъ на изкуството и науката въ древна Гърция?

Единъ навенъ наблюдатель казваше, че това се дължи на поетичната природа, на естественитѣ богатства и дарбитѣ. Безкрайното море, лазурното и всѣкога засмѣно небе, чуднитѣ заливи, надъ които бѣчно се оглеждатъ скалисти планини, предразполагатъ къмъ мечтателностъ, къмъ съзерцание и поезия. Такова едно обяснение нищо не обяснява. Защото, нали и сега Гърция е заобиколена съ сжщата природа, но нито философи, нито поети се раждатъ. Отговора ние трѣбва да търсимъ въ организацията на древното атинско общество, въ неговия робовладѣлчески характеръ. Най-забележителнитѣ грѣцки философи сж гледали на робството, като на вѣчень, и неизбѣженъ институтъ. Никому отъ тѣхъ не е хрумвала мисълта за неговото унищожение, защото това би значило сжщевременно унищожение на изкуствата и наукитѣ. За да могатъ шепя избраници да се предаватъ на умственъ трудъ, да се стремятъ къмъ безкрайно физическо и духовно усвършенствуване, нужно е, щото хиляди други да трѣгнатъ въ мизерия и непосиленъ трудъ. Човѣкъ, погълватъ отъ грижи за препитанието си, нѣма време, нѣма и желание за съзерцаване, за изучаване.

Друго отношение къмъ робството не е било мислимо при тогавашната степенъ на социално развитие. Орждията за произвеждане сж били твърде примитивни и нуженъ е билъ неимоверния трудъ на робитѣ, за да се даде възможностъ за охолно сжществуване на шепя аристократи. Ако не бѣше робството, ние нѣмахме да имаме нито Акропола, нито

храма на Зевса, нито пъкъ Фидий и Омиръ щѣха да се родятъ. Гениитѣ не падатъ отъ небето. Тѣ потикватъ живота къмъ вѣчния идеалъ на съвършенство, на красота и сила, но само когато този животъ може да ги роди и възпита. Знаемъ ли ние, презъ течение на вѣковетѣ, колко гении сж се родили въ лѣсоветѣ на Бразилия, въ пространната Африка и безследно сж изчезнали? Знаемъ ли ние колко Лавласовци, колко Нютоновци сж погребани въ земята, безъ да оставятъ своето име на потомството, незнайни и забравени?

Аристотель е предвиждалъ унищожение на робството, но само когато грубата човѣшка сила бжде замѣнена отъ научнитѣ изобретения, отъ усъвършенствуванитѣ орджия, когато природнитѣ сили бждатъ турени въ услуга на човѣка. Ето какъ грѣцкия поетъ Антипоросъ отъ епохата на Цицерона възпѣва изнамирането на водната мелница:

„Дайте одихъ на рѣцетѣ си, работници, и спете спокойно. Нека пѣлитѣ напрасно възвѣстваятъ настѣпането на деня. Део е възложилъ работата на девичитѣ нимфи и нимфитѣ сега бързо скачатъ по козелетата. Докаранитѣ въ движение оси се въртатъ и обръщатъ тежкия камѣкъ. Нека тогава жиаъемъ живота на нашитѣ бащи и безъ трудъ да се наслаждаваме отъ дароветѣ, които ни праща богинята!“

Уви! Мечтата на Аристотеля е отдавна сбждната, човѣшкиятъ гений обузда природнитѣ сили, завладѣ земята и я изпѣлни съ гърмела на козелетата и пискъ на фабричнитѣ свирки, но робството не е още изчезнало и човѣкътъ, въ очитѣ на когото гори прометеевия огънь, още не е отхвърлил игото на стихийната и слѣпа сждба!

· VII

... Тукъ и тамъ, между мраморнитѣ отломѣци, се мѣркатъ чужденци. Тѣ изучаватъ, измѣрватъ дължината и ширината на плочитѣ, записватъ нѣщо въ голѣмитѣ си портфейли, пресмѣтатъ и мислятъ. Повечето сж англичани. съ солидни червендалести лица. Облѣчени сж твърде хубаво въ особени туристически костюми. Изглеждатъ всѣкога надменни и сурови. Изобщо, англичанитѣ сж горделиви и не-

симпатиченъ народъ... Тѣ иматъ твърде високо мѣнение за себе си и туй се чете въ всѣка тѣхна постѣпка, въ всѣки погледъ. Дали защото иматъ много пари?...

Мечтатели нѣмцойки и милонидни леди, като сѣрри прѣскачатъ по развалинитѣ, бродятъ между колонитѣ и дълго, внимателно се взираатъ въ фризитѣ на Партенона или кариатидитѣ на Ерехтея.

Въ противоположность на самодоволнитѣ англичани, мене страшно ми се нравятъ тия мечтатели красавици, тия малки газели въ бѣли, полупрозрачни облѣкла, грациозни и пленителни... Между тѣхъ има художнички, а може би и поетеси. Тамъ, кждѣто любознателността е съединена съ толкова мечтателностъ въ погледа, все трѣбва да гори поне искра отъ вѣчния огънь на Прометей... Ето, върху мраморна плоча, гърбомъ къмъ насъ, седа нѣкаква чужденка и рисува въ своя албумъ храма на Ерехтея. Често тя подига глава, гледа презъ очилата си и нахвърля последнитѣ колони отъ фасадата на зланието. Тя рисува съ бои и изглежда увлечена въ работата си. Нейниятъ мжжъ, съ низко, сбито тѣлосложение и бѣли коси по главата, сегизъ-тогизъ се приближава и нетърпеливо поглежда недовършената рисунка. Той не е художникъ и навѣрно се чуди отде се взиматъ такива капризи у женитѣ... Но никакъ не е чудно, че богатитѣ хора, когато се наситятъ на живота, обичатъ да пококетничатъ съ изкуството, съ науката и даже ставатъ мистици. Какво ще гледаме на тѣзи колони, на тия кариатиди и фризи? Кому сж нужни тѣ? Младинитѣ отдавна сж хвъркнали, тѣлото е изтощено отъ удоволствия и развратъ, а душата е пуста и тъмна като монашеска килия. Дайте тогава да запълнимъ празнотата, безцелността на нашето съществуване съ пѣтшестивия, съ изкуство и поезия! Дайте да наситимъ мъртвородената си душа съ нови силни впечатления, съ гледнитѣ на старинитѣ, съ творенията на ваятелитѣ и поегитѣ! Дайте да се опиѣмъ отъ лжчитѣ на тропическото слънце, дайте да се възродимъ! И ситиятъ европейски буржоа напуша шумния градъ, скита цѣли месеци по моретата и оке-

анитѣ, посещава Акропола, Пирамидитѣ и Иерусалимѣ, вмѣква се въ сърцето на Африка, изъ страшнитѣ тропически гори, възкачва се по Хималаитѣ или скита по брѣговетѣ на Сандвичевитѣ острови! На всжде той е у дома си, защото навсжде му се усмихватъ жълтитѣ пълни лица на неговитѣ фунтъ-стерлинги и долари. А тамъ, изъ плантацитѣ на Нилската долина, въ рудницитѣ на Капската земя или въ задушнитѣ фабрики на голѣмитѣ градове милиони труженици, всрѣдъ задушливия въздухъ и гърмела на машинитѣ, презъ дългитѣ безрадостни, безслънчеви дни на своя животъ създаватъ охолоностъ и богатства на малцина избрани...

VIII

Отново бѣхме въ Пирея.

Дъсчената сграда, въ която ние преспяхме три нощи подъ редъ, е построена въ праздното пространство между стениѣ на три високи каменни здания, които несиметрично се трупаха едно до друго. Стѣлбата, която водѣше за стаята, бѣ тѣйсна, че двама души не можеха да се разминатъ свободно. При изкачването си, макаръ и да стѣлвахме предпазливо, но цѣлата дървена сграда се тресѣше и треперѣше като че ли отъ нашето идване изведнѣжъ и бѣ станало много студено. По коридора, който водѣше за четиритѣ стаи, трѣбваше да вървимъ сжщо единъ следъ другъ. Дветѣ стаи бѣха заети отъ нѣколко критяни, пристигнали вечерята съ гръцкия параходъ, за да търсатъ работа. На насъ се падна да бждемъ въ една отъ крайнитѣ стаи.

Леглото... Но, Боже мой, нима неописуемото може да се разкаже? Трѣбва човѣкъ самъ да е прекаралъ, за да почувствува идилията на такова пренощуване... Единъ мръсенъ сламеникъ, безъ чершавъ и безъ завивка, сложенъ на прашния дъсченъ подъ и черенъ като биволска кожа — ето всичката мобилировка... Не, пардонъ! Въ една водна чаша, напълнена съ дървено масло, плува запаленъ фитилъ — такива кандила турятъ у насъ предъ иконитѣ — и прѣска наоколо мъждива свѣтлина, въ която нашата квартира изглежда още по-романтична.

По свитѣ, пепеляви стени, които се образуватъ отъ пресичането на дветѣ сѣседни къщи, мъждивата свѣтлина чертеа тъмни петна, които се надпреварватъ и боричкатъ като загадъчни ношни насекоми. Иличъ обсеби леглото, а азъ трѣбваше да се търкалямъ на мръсния подъ, да опитвамъ всевъзможни положения, безъ да се примира нито съ едно... Но азъ не завиждамъ на привилегированния си другаръ, тѣй като по-скоро отъ мене той започна да прави неестетични масажи на своята кожа, отъ което заключихъ, че сж ни напѣлили известнитѣ интернационални насекоми, които не принаватъ никакви умѣрени и тропически пояси, никакви националности...

Обърне се Иличъ на едната страна, азъ на другата, почеше се отъ тукъ отъ тамъ, пусне нѣкоя лоша дума по адресъ на злитѣ твари и гръцката варварщина, и туку пшъка... А азъ гледамъ на блуждаещия фитилъ, мисълта ми се съсредоточава и се предава на философски размисления за произхода и бждемето на въшката?... Когато днешния свѣтъ се преобрази, — мисля си азъ съ пълнати подъ глава ржце, — и когато за всѣки човѣкъ ще има добра порция храна и чисто легло, то тогава навѣрно и въшкитѣ ще изчезнатъ отъ лицето на земята... Тъмнитѣ петна по стениѣ ми се виждатъ огромни, ненаситни мокрици, които ей-сега ще попълзятъ по гърба ми и ще се разразятъ въ такъвъ бѣсенъ кадрилъ, што посрѣдъ ношъ би трѣбвало да се хвърля въ Егейско море... За утѣха азъ си спомнямъ възторженитѣ думи на Толстой, който казва, че да опознае човѣкъ живота на бедния измжченъ селянинъ, на трудящия се свѣтъ, не трѣбва да се бои нито отъ мърсотията и бедността, нито отъ въшкитѣ... Това е хубаво казано, но още по-хубаво би било, ако всѣки човѣкъ имаше по една Ясна Поляна и се предадеше на всевъзможни забави и капризи. Тогава нито въшкитѣ би сжществували, нито би ставало нужда да се изучава живота на народа съ цената на такава голѣма жертва... А това, за жалостъ, е още невъзможно!

Дълго време азъ мисля за социалнитѣ условия, които

правятъ въ днешно време съществуването на въшките — и на много други ища! — неизбежно, но сънъ ми не дохожда, както казва поетътъ...

Чукъ, чукъ, чукъ. — Кой е тамъ?

Вмѣсто отговоръ долита сърдито рѣмжане отъ съседната стая... Ние се спотайваме съ Илича и едва шушнемъ.

— Знаеш ли какво? — пита той тайнствено.

— Именно?

— Всичко това заслужава да се опише! — Иличъ махна съ ръка въ въздуха, като че ли се опитваше да обхване цялата стая.

— Какъ не! — отвърнахъ азъ флегматично, увѣренъ, че всичко на този свѣтъ е възможно, само че не всичко се сблъдва...

Едва следъ полунощъ ние заспахме неспокоенъ, изпъленъ съ кошарни видения, сънъ...

IX

На другия денъ първата ни работа бѣше да се погрижимъ за по-скорошното заминаване отъ Пирея. Следъ скъпата разходка до Атина и другитѣ разноски, отъ нашия общъ капиталъ бѣха останали всичко на всичко 14 лева, словомъ четиринадесетъ лева... Положение незавидно! Трѣбваше да се намѣри нѣкакъвъ изходъ, иначе рискувахме да си скъсимъ днитѣ въ тази варварска страна, а това не е шега работа! Всѣки денъ може да ни устроятъ нѣкаква засада — и хайде въ клонката!

Безъ да се двоумимъ много, наравваме ние съ Илича нашитѣ багажи, качваме се на лодка и се впушаме на ловъ изъ Пирейското пристанище. Нашата целъ е твърде проста: искаме да се скриемъ въ нѣкой голѣмъ параходъ, па да ни изхвърлятъ, лето имъ е воля, само да не сме въ Гърция.

Нашитѣ погледи привлича красивъ, съ чудесна направа параходъ, тѣй елегантенъ, щото напомни ония морски палати, за които се пише само въ илюстрованитѣ списания.

— За къде отива тоя параходъ? — питаме ние лодкаря.

— За Венеция, — отвръща той.

— А въ колко часа потегля?

— Въ два часа следъ обѣдъ.

— Карай къмъ него!

Не, това не бѣше шега! Ние и въ Венеция отиваме, да го вземе дявола! Приближава се лодката и опира до самата стѣлаба.

— Качвай багажа! — викамъ азъ на лодкаря, а сърцето ми тѣй трепти, като ударено птиче. „Трѣбва само куражъ, — утешавамъ се самичкѣ, — куражъ и решителностъ!“ Но какъ може да бѣде спокоенъ човѣкъ, когато всрѣдъ бѣлъ денъ се опитва да върши контрабанда! Боже мой, ние имаме всичко нѣкакъвъ си половинъ нападеонъ и мечтаемъ за Венеция!...

Лодкарътъ, който знае защо, нѣкакъ съжадателно поглежда къмъ насъ и потрива ръце. Това ме ядосва и азъ хвърлямъ въ ръцетѣ му франкъ и половина.

— Вие сте свободенъ вече...

Но лодкарътъ не си отива.

— А багажа къде искате да отнеса? — пита той. — Въ втора класа ли ще пътувате?

Дяволътъ, той вече се е досетилъ каква е работата...

— Не, въ трета класа, — отговарямъ азъ, съ нужната сериозностъ.

Лодкарътъ взе нашитѣ куфари и ги сложи близо до машинното отдѣление, тъкмо срещу бюфета.

Спокойно, спокойно ние се разхождаме по кувертата на парахода, грѣмко-грѣмко разговаряме и вече предчувствуваме сладоститѣ на предстоящото пътуване къмъ Венеция...

— Дяволъ да го вземе, ще стигнемъ тамъ безъ петъ пари... Това нѣма да бѣде твърде занимателно — подкачамъ азъ.

— Нищо... — отвръща равнодушно Иличъ: — това е обикновена история. Ще отидемъ въ Венеция, ще влѣземъ въ нѣкой работнически клубъ и въ името на солидарността — малко помощ!

— А по-нататъкъ?

— По-нататъкъ ще се заловимъ на работа: ти ще оти-

дешъ да работишь въ нѣкоя фабрика, а азъ съ своя занаятъ ще си докарвамъ една генералска заплата...

— Но комуната нѣма да разваляме! — пресичамъ азъ Илича и вече съмъ готовъ да мечтая за богато сервиранъ генералски обѣдъ, съ всѣкъкви бутерброди и шинцеди...

Около насъ словатъ италианци отъ екипажа, внимателно ни изглеждатъ и навѣрно се чудятъ: защо ли тия пасажери сж дошли толкова рано?... За какво приказватъ?

— Знаешъ ли, че ние можемъ съвсемъ да я закжсаме въ тая пуста Венеция, Иличъ? — разсждавамъ азъ отново. — Сега е зима още и бояджилъка не върви...

— По дяволитѣ! Свѣтътъ нѣма да пропадне отъ туй... човѣкъ всѣкога ще намѣри срѣдство...

Нѣколко минути изтичатъ въ размисления... Изъ парахода непрекъснато словатъ продавачи, хамали, матроси. Откъслечни думи отъ италиянска, гръцка и турска речъ пълнятъ въздуха. Дрънкатъ синджери, чува се пищенето на парата. На другия край, вървѣдъ крѣсьци и гърмежъ, разтоварятъ стоки.

— Слушай, Иличъ. Нѣма ли да бжде по-добре ако се споразумѣемъ съ нѣкой работникъ? Той може да ни скрие докато потегли парахода...

Иличъ, разбира се, нѣма нищо противъ такъвъ опитъ и ние отиваме да търсимъ спасителя-пролетарий.

— Нѣкакъвъ организиранъ работникъ нѣма ли между вашитѣ машинисти? — питамъ азъ по френски нѣкакъвъ огнярь, току-що излѣзълъ отъ кромѣшния адъ. Лицето му е мокро и саждитѣ сж го покрили съ гжстъ слой лепкава калъ.

Работникътъ съ мжка разбира моя въпросъ и успѣва да обясни, че такъвъ машинистъ има, но че скоро се смѣнилъ отъ работа и сега е въ спалнята.

Ние се връщаме назадъ, като оставяме самичкъкъ недоумѣващия италианецъ, който навѣрно не може да разбере за какво е нужедъ на такива порядъчни пасажери нѣкакъвъ емашиинистъ...

Уморителна разходка по кувертата...

— Ето що, — казва Иличъ. — До трѣгването на парахода има още петъ часа. За да не обръщаме внимание на екипажа нека отидемъ въ града и когато наближи време, отново ще се качимъ.

Всѣки великъ стратегъ трѣбва да съобразява изискванията на момента. А Иличъ въ удивителна степенъ притежаваше тази способностъ, макаръ че по нѣкога правѣше груби грѣшки... Тъкмо навреме и нашия лодкаръ се изпрѣчва предъ очитѣ ни.

Десетъ удари съ лопатитѣ и ние отново сме въ града. Какво може да се прави цѣли четири часа? Ние претършуваме цѣлата Пирея и се озоваваме въ другия ѣ край, дето се простира малкия Атински заливъ, сѣдаме на надвѣсенния, скалистъ морски брѣгъ и се любуваме на дивната гледка, която се открива предъ очитѣ ни. Акрополътъ съ своитѣ бѣли мраморни колони царствено се издига надъ многохилядниятъ градъ.

Но... намъ не е до античности и развлечения! Трѣбва да се устрои заминаването за Венеция... Часътъ е вече дванайсетъ... Връщаме се на парахода... Сжщото оживление и шумъ... Ние отново важно се разхождаме по кувертата и се риозно разговаряме... Иличъ е облѣкълъ пелерината си, а азъ дългото зимно палто и това обстоятелство ни придава по-голъма тежестъ и солидностъ.

— Ако въ Венеция не провърви, ще бѣгаме въ Неаполъ а отъ тамъ въ Марсилия, — говори всче напълно увѣрено Иличъ. Той се е убедилъ, че никой нѣма да развали нашето спокойствие и затуй се смѣта напълно свободенъ въ фантазитѣ си и една невѣроятностъ се замѣстя отъ друга...

Въ туй сжщото време нѣкакъвъ гологлавъ италианецъ се изпречи предъ насъ и внушително процеди презъ жбжи подигайки дѣсната си ржка, като просецитѣ:

— Billet!

Макаръ приготвени за всѣкъкви евентуалности, но ние малко се смутихме съ Илича.

— Les billets, messieurs! — повтори гръмко гологлавия господинъ.

— Нѣмаме билети, господине, — отвърнахъ азъ — Но заведете ги при капитана на парахода. Малко ни е нуженъ... Гологлавиятъ господинъ ни представи на капитана.

— Какво ви е нужно? — попита той на френску.

Азъ извадихъ отъ джеба си единичкия половинъ наполеонъ и като го мѣстѣхъ изъ ржцетъ си, започнахъ да обяснявамъ целта на нашата мисия.

— Откраднаха ни портфейла, господине, заедно съ паритъ и сега сме останали само съ тия десетъ лева... пжтуваме за Швейцария и тука е невъзможно да останемъ... Заведете ни до Венеция...

— Но това е невъзможно, ние си имаме редъ.

— А какво ще правимъ ние въ Пирея? — питахъ азъ съ искрено недоумѣние...

— Това малко ме интересува. Положението ви разбираме, но билети трѣбва да си купите.

— Вземете тия десетъ франка, господине. Презъ всичкото време ние ще работимъ въ парахода... Азъ съмъ студентъ българския университетъ е закритъ и трѣбва непременно да замина въ Швейцария. Разберете...

Лицето на италианеца взе сърдито изражение и жилищта на шията му почнаха да се издуватъ. Той влѣзе отново въ каютата си и отсѣчено каза:

— Това е невъзможно!

Взехме да се чувствуваме не твърде добре. Брадата на Илича бѣ почнала да трепери и азъ виждахъ, че той не на щегла се е уплашилъ отъ лошия край на преговоритъ.

— Но може би въ агенцията ще се съгласятъ на такава комбинация, — прибѣгнахъ азъ до последния изходъ. Капитантъ за минутка се подвоуми и меко каза:

— Да, това е възможно. Идете въ агенцията и разкажете вашето положение... Кажете, че ще работите. Възможно е да се съгласятъ. Но азъ самъ нищо не мога да сторя!

До насъ стоеше лодкаря. Ние тръгнаме съ него назадъ.

— Господа, вземете си багажитъ! — чухме гласъ задъ насъ.

— Но нали ще отидемъ за билети! — казахъ азъ.

— Вие пакъ идете за билети. А багажа си трѣбва да вземете.

— Ние не сме бѣбогати, господине. Това струва разноски... Какво пречи на васъ, ако багажа остане?

— Невъзможно!

Дяволъ да го вземе, тия италианци ще ни накаратъ да полудѣемъ...

— Иличъ, остани ти при багажа, а азъ самъ ще ида въ агенцията за билети, — казахъ азъ, малко тържествуващъ. Италианцитъ не възрази нищо.

— Не жали паритъ! — викаше следъ мене Иличъ: — дай всичко каквото имашъ, само гледай да се нареди работата..

— Господине... — почвахъ да разправямъ азъ следъ малко въ италианската агенция на единъ солиденъ господинъ цѣлата наша история. Извѣстно време той ме гледа презъ своитъ свѣтли очила и после, безъ да трепне нито единъ мускулъ отъ лицето му, подкача да пише. По другитъ маси на агенцията сжщо работливи хора и никой отъ тѣхъ не обръща внимание на мосто идване. Такова незачитане!

Азъ чакахъ петъ, десетъ минути и слушахъ какъ монотонно скърца перото на глъстия италианецъ. „Има работъ човѣка — мисля си азъ: — нека свърши“. Но ето, той свърши нѣкаква фактура, намѣсти си очилата, взе новъ листъ и продължи да пише, като че ли нищо не е било.

— Господине, можете ли да направите такава отстъпка? Отговорътъ е малчанине. Перото още по-нервно скърца.

— Питамъ ви, възможно ли е? — кипнахъ азъ и усѣтихъ, че въ гърдитъ ми се повдига умраза противъ тоя самодоволенъ бюрократъ.

Той повдигна глава, и лаконически отвърна:

— Не!

И продължи да пише.

Азъ бърже изкочихъ отъ агенцията и умърлушенъ

тръгнах покрай морската улица, блъскайки се въ минаващите. Мжчителни чувства ме вълнуваха тогасъ и бѣ тежко мѣна душата ми.

X

Още отъ далече азъ съзрѣхъ върху носа на парахода самотната фигура на Илича. Морскиятъ вѣтъръ развѣваше краищата на неговата черна зимна палерина; той гледаше къмъ брѣга и очакваше моето възвръщане. Наоколо му нѣмаше никой. Навѣрно сжщо като мене той премисляше много нѣща отъ своя животъ и се чувствуваше сжщо тъй нещастенъ. Не зная защо, но азъ съ особена любовь си спомнямъ тази тъжна сцена отъ нашитѣ приключения. Като че нѣкаква загадъчна мисль криеше прегърбената фигура на моя другарь и като че ли, мълчалива, черняща се на синьото небе всрѣдъ слънчевия день, издигната високо надъ морската повърхность, тя бѣше единъ тежкъ укоръ надъ безсмисления животъ на хората, загадъченъ символъ на стремящата се къмъ просторъ човѣшка личность и скърбенъ белегъ за нейното падане! Не единъ пжтъ ли въ нашия животъ ние оставаме самотни надъ пропастьта, не единъ пжтъ ли усилията ни отиватъ напразно и надеждитѣ ни оставатъ несблжнати? Не единъ пжтъ ли нашата мисль блсдѣе предъ ужаситѣ на живота, вѣрата ни налуца и въ сърццата ни се възцарява отчаяние?

Може би въ този слънчевъ февруарски день, ние, двама бездомници, останали забравени и самички всрѣдъ развълнуваня човѣшки океанъ, въплотявахме частици отъ вѣчната красота на борящия се човѣшки духъ... Може би...

Когато снемъ своя багажъ и се върнахме въ хотела, имаше само единъ човѣкъ, който сподѣляше нещастieto ни. Той бѣше лодкаря. Но отпосле се убедихме, че и неговата любовь диктуваше грубия егонизъмъ — той искаше да спечели отъ насъ...

Скжпа и прескжпа храна, отекчителни разговори съ босяцитѣ, черни мисли, опасения, възсъница въ дъсчената барака...

На другия день Иличъ отиде въ Атина, твърдо увѣренъ, че ще може да вземе нѣкаква помощъ отъ българското консулство. Когато надвечерь се върна, вмѣсто пари той донесе две тестета бѣли листи и синь моливъ.

— Защо ти сж тия листи? — питахъ азъ, недоволенъ отъ неумѣстната разточителность на другаря си. — Нито сантимъ нѣма да видишъ въ ржцѣтъ си!

— Воля ти. А листитѣ сж необходими. Кжде ще записвамъ нашитѣ приключения?

— А отъ консулството какъ те изпратиха?

— Кредитъ нѣмало, — отвърна Иличъ, но виджаше се, че той отдавна е престаналъ да мисли за туй.

— Знаешъ ли какво? — каза той следъ малко: — утре има грѣцки параходъ за Александрия. Съ него ще заминемъ.

Мжтнитѣ облаци надъ насъ почнаха да се пилѣятъ. — А пари?

— Виджъ колко сж останали въ касата.

Азъ отворихъ кисията и като събрахъ всичкитѣ лепти и книжни банкноти отъ по една драхма, получи се внушителната сума отъ седмъ лева...

— Единъ билетъ струва 13 лв., — говорѣше на себе си Иличъ, като съобразяваше нѣщо. — Значи, не достигатъ тъкмо 19 лева... А ако двамата вземемъ само единъ билетъ, то нѣма да стигнатъ 6 лева... Ето какво: ще продадемъ всичкия непотрѣбенъ багажъ...

— Но у мене нѣма никакви вещи, годни за продажба, — побързахъ да заява азъ: — само долни дрехи, едно дълго палто и чифтъ галоши.

— А у мене има доста! — каза Иличъ и прати да донесеть куфара му. — Ако не стигатъ, азъ и пелерината ще продамъ!

Когато донесоха куфара и Иличъ започна да отдѣля „ненужния“ багажъ, то се получи една порядъчна грамада и куфарѣтъ дотолковъ се изпразни, щото и той стана излишенъ...

— И него продавамъ! — извика Иличъ, тържествуващъ, задето е намърлил срѣдство за разрешение на кризата. Две паята, два кожени калпаца, ново одеяло, хубавъ коженъ куфаръ, панталони и други дреболии красѣха една отъ маситѣ на пивното заведение и чакаха своя купувачъ...

Куфарътъ скоро продадохме за три драхми (Иличъ казваше, че новъ той го курилъ въ Одеса за 15 рубли), но за останалата вехтошь трѣбваше да обикаляме разни домбарди. Иличъ не бѣше съгласенъ да се подлага на такива унижения и за туй трѣбваше азъ самъ, заедно съ нѣкакъвъ русинъ-босякъ, да обикалямъ вехтошарниците. На едно мѣсто ни предложиха вкупомъ за всичкитѣ вещи само две драхми... Това бѣше най-малко безочливо! За да не отиде хубавата стока въ безценъкъ, моятъ босякъ изобрети другъ начинъ на разпродажба. Той започна да ме развежда изъ всѣкакви кафенета и вертепи, лето бѣше мръсно, отвратително. Единъ премѣрваха палтата, други калпацитѣ, трети разтिलाха одеялото и най-сетне, следъ дълги спорове, успѣхме да вземемъ отъ всичко шесть драхми.

— Въ воду бросили! Въ воду бросили! — повтаряше често босякътъ и заявяваше, че ако е богатъ, ще купи всички калпаца и палта...

— Зашо ти сж? — попитахъ азъ.

— Двойно щѣхъ да спечеля отъ тѣхъ. Каква загуба!...

Два часа преди потеглянето на парахода ние се качихме на него и връчихме на лодкаря четиринайсетъ драхми, срещу които той се обеща да ни достави два половинъ билета. Азъ дълго гледахъ синия гърбъ на нашия лодкарь, който ту се показваше, ту изчезваше въ пѣстрата навалица на пристанището и вече се страхувахъ, че може да ни устрои нѣкоя игра. За успокоение ни служеше неговата лодка, която стоеше празна до брѣга. Следъ малко той се завърна, извика ни на страна и като ми подаваше единствения билетъ, тайнствено каза:

— Ти ще стоишъ тука съ билета, а твой приятель азъ

ще скрия, докато потегли парахода... Не можахъ да взема два билета.

Иличъ, който бѣше свикналъ на всѣкакви изненади, не каза нищо и покорно трѣгна следъ лодкаря. Скоро тѣ се изгубиха отъ очитѣ ми...

Въ парахода бѣше мръсно и отъ всѣкъде се носѣше дъхъ на животни изпарения. Товарѣха крави и параходътъ приличаше на касапница...

Азъ влѣзохъ въ салона на втора класа, седнахъ на меското кресло и се задълбочихъ въ четене на самоучителя по френски езикъ... Никой не би се сетилъ, че азъ съмъ беденъ като Лазаря...

Параходътъ цѣлъ трепери: дигатъ вече котвата... Сбогомъ, Еллада! Сбогомъ, божествена страна на титанитѣ и боговетѣ, а днесъ отечество на пигмеи! Зарадъ твоего минало величие не бихъ искалъ никога повече да стѣпя въ твоитѣ предѣли, Еллада! Заради твоята минала слава не бихъ искалъ никога да ми наумяватъ за жалкитѣ ти потомци! Остани въ моята паметъ хубава и неопетнена, като отлетѣла мечта на младостта...

ОТЪ ПИРЕЯ ДО АЛЕКСАНДРИЯ

I

Първото ни решение бѣ да заменимъ за Франция. Но тъй като това зависѣше повече отъ случая, то до последната минута ние сами не знаехме точно на къде отиваме. Ако по нѣкаква случайност останахме незабелязани въ италианския параходъ, несъмнено щѣхме да се отзовемъ въ Венеция. А после? За това ние не мислѣхме и гледахме съ голѣма вѣра на бъдещето, като че ли притежавахме нѣкаква магическа сила, съ която всѣки пѣтъ, щомъ пожелаемъ, можемъ да преобърнемъ на злато камънитѣ, които припречваха нашия пѣтъ.

Когато параходътъ, върху който изпаднахме при такива странни обстоятелства, се отзова въ открито море,

ние изведнѣжъ се почувствувахме по-леко, като че огромна тежестъ бѣ паднала отъ гърдитѣ ниѣи започнахме по-радостно и по-свободно да дишаме.

Мръсотията на парахода ни отвръщаваше и ние бѣгахме съ Илича при машинитѣ или при пасажеритѣ отъ трета класа, дето бѣ сравнително по-чисто. Параходътъ, принадлежащъ на нѣкаква грѣцка компания, бѣ стара, разнебитена дървена постройка и ужасно се клатѣше. Нѣколко стотинѣ крави, които бѣха натоварени, а сѣщо и десеткитѣ кошове съ кокошки, му придаваха изгледъ на конюшна.

Между пасажеритѣ намѣрихме отначало само единъ човѣкъ, съ когото можахме да завържемъ разговоръ. Той бѣ възстаръ, съ побѣлѣли вече коси, черногорецъ, който почти цѣлиятъ си животъ бѣ прекаралъ като гавазинъ при различни руски консули. Преди петъ години изгубилъ мѣстото си при нѣкакъвъ руски князь и оттогава той се чувствувалъ твърде нещастенъ. Сега отиваше въ Египетъ да търси единъ отъ своитѣ нѣкогашни благодетели. Той за нищо друго не говорѣше и мислѣше, освенъ за рускитѣ князе и руския царь, който веднѣжъ заговорилъ съ него и дори му стисналъ ръка и съ особна любовъ разказваше за своитѣ дрехи, които блещѣли отъ сѣрма и златисти обшивки. Това скъпоценно облѣкло, заедно съ всички ония ножове и пищови, дръжкитѣ на които сѣ отъ седефъ и слонова кость, той носѣше съ себе си.

II

Не бѣхме навлѣзли още въ открито, свободно море, когато настѣпи нощъ, тиха, беззвездна февруарска нощъ. Далече се чернѣха брѣговетѣ на Гърция. Планински вериги се протакаха по всички страни на хоризонта и изглеждаха като безплътни сѣнки, като грамади облаци, безредно навърлени.

Ние седѣхме на кувертата и съ наслада се любувахме на новитѣ гледки, що се откриваха предъ очитѣ ни. Шестдѣвнитѣ адски измъчвания въ голѣмия грѣцки градъ, като

че ли бѣха преминати на сѣнь. Първата самоувѣреностъ се възвѣрна и ние отново станахме безгрижни като деца. Животътъ бѣ наистина море, но за насъ това море стана пакъ до колѣне.

— Гледай надѣсно! — смушка ме Иличъ — ей тамъ, въ самия край на хоризонта

Азъ се обърнахъ. Надъ морската повърхностъ се издигаше черна стена, дълга, страшна стена, единия край на която се губѣше въ хоризонта. Голѣмата кървавочервена звезда, що свѣтѣше надъ тази стена, все повече се смаяваше, докато най-после съвсемъ се изгуби. . . Тайнствена стена едва се забелязваше съ настѣпилата тъмнина; тя като че ли потъна въ морето. Следъ минутка и свѣтлината пакъ се показа, отначало малка, а сетне все по-голѣма и огнена, като зорницата. Тогава ясно се нарисуваха страшнитѣ подводни скали, които тази звезда освѣтяваше. Тѣ като че ли оживѣваха подъ нейната свѣтина, показвайки своитѣ грамадни, безформени тѣла. Стадо тюлени, като че ли бѣха навлѣгали тамъ, любувайки се на звездното небе.

— Това е въртящъ се фенеръ, — продължи Иличъ, като че схващаше моето недоумение. Такива ги има съ стотици въ Архипелага, който е пълненъ съ подводни скали.

Дълго се любувахме на свѣтящото око на фара. Нашиятъ параходъ се плъзна близо край скалитѣ, които вече оставаха задъ насъ.

III

Не бѣха се минали нѣколко часа отъ нощния ми сѣнь, когато азъ се събудихъ съ такова тежко чувство, като че ли бѣха ме душили. Главата ми бѣ натежала. Азъ се озърнахъ наоколо си и забелязахъ, че Иличъ липсваше отъ мѣстото, дето бѣ легналъ презъ вечерята. Помислихъ, че е отишѣлъ на по-топло и закрито мѣсто. Едвамъ погледнахъ на хоризонта, но тамъ не се виждаха никакви брѣгове. Отъ всички страни се разстилаше море, по което вилѣшеше силенъ вѣтъръ и играеха грамадни вълни.

Азъ побързахъ да слѣза долу, но насмалко не паднахъ по стълбата. Почнахъ да вървя пипишкомъ, хващайки се за всѣкакви предмети, защото едва тогава забелязахъ колко силно се люлъеше парахода.

Долу въ тѣсния коридоръ, дето се намираше готварницата, бѣ свѣтло и се чувахъ весели гласове. Азъ се приближихъ и видѣхъ Илича между четворица чужденци, които пѣха съ пресипнали вече гласове и често изпразваха ракиенитѣ чаши. Иличъ подаде чаша ракия и на мене.

— Това е противъ морската болестъ, — каза той, като ме гледаше весело съ малкитѣ си засшки очи, вече запалени отъ алкохола.

Всѣки възбудено говорѣше нѣщо на другитѣ, обясняваше се, но изглеждаше, че никой не го разбира или пъкъ не го слушатъ. Бѣха отъ различни народности и знаеха отъ всички езици по-малко. Блондинтъ италианецъ, що седѣше до Илича, се обясняваше добре на руски. Сега той му говорѣше:

— Това параходъ ли е, питами азъ? Само свини да возятъ съ него бива, а не и хора. Не приемами да спа въ такава мърсотия, не! По-добре ще пия ракия да си пресчистя душата.. А и това море ли е? Азъ дето съмъ патувалъ по океанитѣ, зная какво е най-страшното нѣщо на свѣта. Ей-така, като те дигне високо-високо, чакъ до облацитѣ, па те спустне въ днѣ земя! И Господа на небето виждаши и дявола въ ада...

Италианецтъ описваше това картинно, съ ржко-махания.

Веселието се продължи до късно следъ полунощъ. Италианецтъ каза да го последваме: щѣлъ да ни покаже отлично мѣсто за преспиване. Къмъ Илича и мене той показваше особно сърдечно разположение.

Заслизахме въ вътрешността на парахода. Бѣ толкова тъмно, што азъ трѣбваше да се държа за дрехата на италианеца, за да не се изгубя. Краката ми стѣпваха върху нѣщо меко. Когато свиквахъ съ тъмнината, почнахъ да раз-

личавамъ, че вървимъ по топлитѣ гърбове на кравитѣ, на трупани една до друга. Тѣ едва се помръзваха, клатѣха глави въ тъмнината и като че ли не усѣщаха нашитѣ стѣпки. Въздухътъ бѣ топълъ, влаженъ, наситенъ съ пари и мирна-ливъ, до задушване.

Съ голѣми усилия ние можахме да стигнемъ до дѣното на избата, дето се изтегнахме върху мекото сѣно на временно пристроени ясли.

Дълго азъ не можехъ да заспя. Въ тъмнината все повече изпъкваха бѣлитѣ гърбове на кравитѣ. Отъ ноздритѣ имъ излизаше пара... Азъ мислѣхъ за странността на новата си обстановка, а въ въображението ми, като че ли събудено отъ дългогодишенъ летаргиченъ сънъ, изникватъ роаякъ образи.

Една крава, която бѣ съвсемъ близо до мене, почна да си увира главата въ сѣното, на което лежахъ. Скоро тя се приближи толкова много, што азъ усѣтахъ нейния топълъ дѣхъ върху лицето си дълго време преди да заспя...

IV

На другия денъ морската болестъ държеше здраво мене и Илича. Голѣмитѣ неудобства и лишения, шо търпѣхме, я усиливаха двойно. Имахме всичко два лева и малко провизия. Провизията скоро се оказа излишна, защото стомаситѣ ни повръщаха всичко назадъ, за храна на морскитѣ риби. На гърлата ни почнаха да парятъ киселини. Купихме си лимони — а тѣ бѣха прескжли въ парахода — пихме кафе, но се чувствувахме добре съвсемъ късо време.

Морето рѣдко биваше тихо и нашитѣ страдания бѣха почти непрекъснати. Иличъ бързо отслабна, очитѣ му хлѣтнаха още по-дълбоко и той меланхолно гледаше въ далечината на морето, дето отдавна не се виждаше земя. Отъ всички страни се разстилаше вода и само вода...

Параходътъ вървѣше страшно бавно. Попѣкога, на по-пжтенъ вѣтъръ, разпущаха платната и тогава ние се радвахме, че по-скоро ще стигнемъ. Но вѣтърътъ неусѣтно се

усливаше и навещаше парахода на една страна толкова много, щото едва не загребваше вода. Тогава между матроситѣ наставаше тревога и платната бързо се свиваха.

V

Италианецът нито мигъ не отрезвяваше. Цѣлиятъ день и късно презъ нощта той се олюлѣваше на всички страни и пѣеше.

Веднажъ той ми каза:

— Морето е несигурно нѣщо. То прилича на жена. Жената може да е добра и зла. Но тя всѣкога си е жена и носи въ себе си издайническа душа. Не знаешъ кой день ще ти изневѣри. Както и жената, морето изневѣрва повече пощемъ и, когато никой не очаква, погълне го и тождозъ. Затуй азъ пия докато съмъ на море. . . Сжщото вършехъ когато имахъ жена. . . Да. . .

Лека мъгла засѣгни лицето на италианеца следъ тия думи. Той се отдалечи отъ мене и отиде да търси пари, за да пише още.

VI

Африканскиятъ брѣгъ се показва въ хоризонта едва на третия день отъ нашето пътуване, рано сутринята.

Току що бѣхме станали отъ сънъ и слънцето вече позлатяваше на изтокъ морската повърхность. Азъ усѣщахъ още слабостъ въ тѣлото си, но бѣ ми леко на душата и както ли всички изгубени сили бързо се възврѣшаха.

Слънцето скоро се издигна високо надъ земята. Неговитѣ лъчи бѣха горещи и упоителни. Морето не се вълвялуваше. Въздухътъ бѣ по-мекъ и по-топълъ, отколкото въ Гърция. Ясносиниятъ цвѣтъ на морето се замѣни съ мжтно жълтъ, блатистъ цвѣтъ. Далече задъ насъ бѣ останало чистото море.

Като човѣкъ, който се събужда отъ дългъ, летаргиченъ сънъ, азъ широко отворямъ очи и се вирамъ татъкъ въ хоризонта, дето все по ясно се рисува вълшебната гледка

на великия градъ. Млѣчно бѣла мъгла лежи надъ него. Тукъ и тамъ, между блѣзникавитѣ, пепеляви къщи, почватъ да се мѣркатъ палми. Тѣ ставатъ все по много. . . бързо изникватъ, гордо се вишатъ една надъ друга, къмъ ослѣпително чистото небе, по което нито облаче, нито петно се мѣрва. Дали това се дължеше на сутринната мъгла — азъ не зная какъ другояче да нарека този бѣлъ, сребренъ прахъ, що висѣше въ въздуха — или на блѣска на южното слънце, но градътъ изглеждаше хубавъ като видѣние, като миражъ, който може всѣки мигъ да се изгуби, да се стопи въ въздуха, като дълго очаквания оазисъ предъ погледа на изгубения въ пустинята бедуинъ. . .

Когато параходътъ навлѣзе въ широкото пристанище, дето стояха стотици други параходи, нито следа не остана отъ първото очарование. Ние отивахме на гости въ единъ модеренъ търговски градъ. И преди да слѣземъ въ него имаше защо да бждемъ тежко огорчени.

На сжщитѣ изпитни, както въ Пирея, бѣ подложенъ нашия параходъ и тукъ, само че арабитѣ се чувствуваха по-господари отъ гърцитѣ и се отнасяха съ нѣкаква ориенталска изтънченость, въ която не можеше да се забележи никакво унижение. Тия араби бѣха здрави атлети, съ загорѣли, мургави лица, върху които се блѣеха удивителни зѣби и се усмихваха малки, мечтателни, почти заплакани очи. . . Както и въ Пирея, лодкаритѣ скоро изпълниха парахода. Но тѣхното нашествие не можеше да се нарече хунско. Тѣ по-скоро бѣха държавни служители, съзнаващи своята власть; бързо, енергично и сръчно изпълняваха своята работа, пѣргави и подвижни като маймуни.

Единъ отъ арабитѣ взе нашия багажъ и ние го последвахме, безъ да разберемъ нищичко отъ онова, което ни говорѣше. Въ сжщата лодка се качи черногореца и нѣколцина други пътници.

Не следъ дълго единъ отъ арабитѣ почна да събира таксата: по 10 пиастра на човѣкъ. Когато дойде редъ до насъ, Иличъ взе да обяснява, че ще заплатимъ на брѣга, но

арабът не разбираше и като че изведнаж стана по-строгъ, очитъ му заблещѣха и съ високъ гласъ започна да ни кръщи пѣхайки въ самото ни лице дѣсната си рѣжа, въ която държеше нѣколко дребни монети.

— Филюсъ... филюсъ! — гърмѣше неговия пронизателенъ гласъ въ ушитѣ ни.

За да го увѣри, че навистина нѣмаше пари, Иличъ извади своята празна кесия, обърна я съ дъното нагоре, изгърси я и даже духна въ нея. Това страшно ядоса араба. Неговиятъ другаръ отпусна лопатитѣ и лодката спрѣ. Всички гледаха къмъ насъ. Като че ли цѣлия свѣтъ се изгуби, потъна въ морето и азъ виждахъ само мургавото, страшно лице на араба, облѣченъ въ дълга синя риза, която въ нашитѣ очи се преобразяваше на царска тога. Неговата фигура ставаше все по-застрашителна.

Единъ отъ пѣтницитъ, който, за наша голѣма радостъ, сѣщо нѣмаше съ що да доплати таксата, каза нѣкаква дума на лодкаря арабъ. Последниятъ изрѣмжа нѣщо и съ свѣтквична бързина удари плесница на пѣтника. Всички се стрѣснахме. Азъ видѣхъ, че Иличъ поблѣднѣ.

Тѣкмо въ тази минута черногорецътъ се наведе къмъ мене и ми подаде нѣкаква сребърна монета, която азъ машинално връчихъ на араба. Той почна да ми обяснява съ ржкомахания, че тя стига само за единъ човѣкъ. Искаше още.

Лодката стигна брѣга и ние слѣзохме. Тамъ спора съ арабитѣ се зачочна отново. Тѣ не искаха да ни пуснатъ, докато не имъ се изплатимъ напълно.

Отъ навалищата, що ни заграждаше, излѣзе хубаво облѣченъ арабъ, съ засмѣно интелигентно лице. Той разбираше малко руски. „И отъ тукъ ще се отървемъ“, помилхъ азъ и почнахъ да му описвамъ съ най-трагични краски нашето пѣтуване. Разправихъ му подробно какъ сѣ ни грабнали портмонето отъ хотела въ Пирея съ около 500 рубли, какъ после сме гладували и съ каква голѣма мъка сме допѣтували до Александрия...

Арабътъ, който не преставаше да се усмихва и да

клати съчувствено глава, почна да обяснява нѣщо на своитѣ сънародници лодкари... Най-после тѣ ни пуснаха свободни, като взеха частъ отъ багажа ни за залогъ...

Оставихме паспортитѣ си на митницата и тѣй като нѣможахме да платимъ нѣкаква нищожна такса, то оставихме тамъ и другата частъ отъ багажа си. . .

Следъ свършване на всички тия изпитни, ние тръгнахме изъ улицитѣ на Александрия, умислени и мълчаливи.

ДВА МЕСЕЦИ ВЪ АЛЕКСАНДРИЯ.

1

Вървѣхме съсемъ машинално къмъ центра на града Иличъ бѣ взелъ адреса на нѣкакъвъ българинъ, живущъ отъ шесть години въ Египетъ и сега ни предстоеше да го намѣримъ.

Дълго вървѣхме, ориентирайки се по трамвайната линия. Въздѣхътъ ставаше все по-горещъ и ние скоро се усѣтихме плувнали въ потъ. Азъ бѣхъ още съ вълнена фанела, зимно палто и галоши. За да ми стане по леко, азъ съблѣкохъ палтото и взехъ галошитѣ въ рѣце. Сѣщото стори и Иличъ.

До една чешма на улицата се наведохме да приемъ вода. Въ това време нѣкакъвъ арабъ, полуоблѣченъ, босъ и съ нѣкакво подобие на фесъ върху главата, се приближи и ни запита нѣщо. Той повтори и потрети своя въпросъ. Нищо не разбрахме. Тогава арабътъ извади нѣколко никелови монети и почна да пипа съ прѣстъ галошитѣ, що държахъ въ рѣце.

Иличъ смигна съ око:

— Че какво ли ще правимъ съ тия галоши? Можемъ да ги продадемъ... Така ще имаме поне обѣдъ...

Опитахме се да опредѣлимъ количеството на паритѣ, що ни предлагаше араба.

— Тука сж всичко три малки пиастри!*) — извика Иличъ и заклати отрицателно глава. — Не може.

— Арабътъ бръкна въ джеба си и извади още една монета.

— По-скоро ще ги хвърля на боклука! — разсърдихъ се азъ и потеглихъ Илича да вървимъ. — Какви сж тия араби? Галошитъ струватъ седемъ лева и половина и не сж почти носени.

Арабътъ тури паритъ въ джеба си, любопитно гледайки следъ насъ и почна да налива вода въ нѣкаква магарешка кожа, препасана на гърба му. Тя скоро се наду по подобие на голѣма гайда и арабътъ стана изведнажъ високъ и кривъ като камила.

Не изминахме десетина крачки, ето че и другъ арабъ изказа желание да купи мойтѣ галоши. Той предлагаше сжщата сума. Не искайки да влизамъ въ излишни обяснения, азъ сложихъ галошитъ на земята и ги обухъ.

Арабътъ следѣше мойтѣ движения съ наивно очудване. Той поглеждаше ту галошитъ, ту мене въ лицето, и почна високо да се смѣе: никога въ живота си той не бѣ виждалъ такава чудо...

Още по-неразположени и мълчаливи ние продължихме своя пътъ къмъ центра на града.

II

Първата нощъ намъ бѣ сждено да преспимъ пакъ въ гръцки хотелъ. Това обстоятелство не даде поводъ за никакви огорчения, понеже ние се чувствувахме тъй славно на мекитѣ си, ориенталски легла, както никой другъ пътъ презъ живота си.

На масата до Илича лежеше голѣма сребърна монета отъ 5 шилинга и тя като че ли свѣтѣше по-силно отъ ламбата. Всичко бѣ се наредило тъй хубаво, щото намъ се чинѣше, че отъ самия адъ сме се отзовали въ единъ отъ ония

*) Единъ малъкъ (половинъ) пиастъръ има 12 ст.

великолепни дворци, за които се говори въ приказкитѣ на „Хиляда и една нощъ“.

Леглата ни сж заградени отъ всички страни съ тантелени завеси, които се спусчатъ нощи отъ самия потокъ. Тѣ предпазватъ отъ нашествието на комаритѣ.

— И всичко това се дължи само на единъ адресъ! — възкликнава самодоволно Иличъ, гледайки ме презъ мрежата на своята завеса.

Моятъ спятникъ е все сжщия оптимистъ и като че ли никакъ не мисли за утрешния день.

— Този добъръ българинъ нанстина стана причина да не спимъ подъ открито небе и да има съ що да се нахранимъ, — разсѣждавахъ азъ сериозно: — но ние не можемъ да чакаме всичко отъ него и още утретръбва да потърсимъ работа...

Иличъ почти не слушаше какво говорѣхъ и съвсемъ безгрижно се усмихваше.

— Всичко ще се нареди... петъ-шестъ дни ни трѣбватъ да си отпочинемъ и да си уталожимъ нервитѣ. Не бързай толкова... Ти се древожишъ много, но лесно се обяснява: новакъ си... А питай мене... Отечество ми е цѣлата земя... Азъ тукъ се чувствувамъ по-добре отколкото у дома си... По-добре...

Иличъ замѣлча известно време, после продължи:

— Първата ни грижа ще бжде да се опознаемъ съ хора... А следъ една седмица ще почнемъ вече работа... Ще наемемъ нѣкоя евтина станчка въ края на града и ще заживѣемъ славно...

Вънъ на улицата владѣеше шумно оживление. Въдухътъ бѣ топълъ, калифяно мекъ и свежъ. Отъ голѣма умора очитѣ се премрежваха за сънъ. Въ замъгленото съзнание се мѣркаше родната страна, покрита цѣла съ снѣгъ, заледена и зъзнеща... У! колко далече сме отъ нея! Какъ бързо настѣпи лѣтото! Още презъ февруарий! Ние сме далече-далече отъ родния кѣтъ, въ едно кѣтче на Африка..

Десет дни се изминаха въ безуспѣшно търсене на работа, въ безцелно скитане изъ улицитѣ на Александрия, край морския брѣгъ или изъ развалинитѣ на голѣмата крепост, дето по земята лежѣха тежкитѣ гранати, хвърлени нѣкога отъ англичанитѣ и се чуваше плисъка на вѣднитѣ въ изпокъртенитѣ стени.

Десет дълги мъчителни и тревожни дни...

Ние живѣхме у нѣкакви руски евреи, по препорѣка на българина Перушичъ, съ когото се запознахме наскоро следъ пристигането ни въ Александрия.

За голѣмо наше очудване, въпрѣки всичкитѣ ни страхове, ние почти не останахме гладни и, ако не бѣ известно безпокойствието за бъдещето, можѣхме да се смѣтаме за щастливи...

На единатсетия или дванадесетия день отъ пристигането ни, азъ постъжихъ на работа въ сѣщата фабрика, дето Перушичъ служеше като машинистъ. Съ възторгъ азъ отивахъ къмъ фабриката и съ чувство на човѣкъ, който върши подвигъ или се жертвува за нѣкаква идея, слушахъ трѣсъка на машинитѣ, взирахъ се и изучавахъ този новъ, необикновенъ за мене свѣтъ.

Работата се започваше въ седемъ часа. Азъ бързахъ да отида на време всѣки день и усѣцахъ душата си изпълнена отъ тревога. Новъ животъ се разкриваше предъ мене. Малко по-гордо почнахъ да гледамъ азъ на свѣта, по-сърѣдоточено, по-замислено и искрено съжелявахъ страхливитѣ хора, които никога не рискуватъ, не се хвърлятъ въ опасността и съвсемъ малко познаватъ живота...

Въ тази фабрика, или по-право голѣма работилница, имаше всичко около 50 души работници, които всѣкидневнo приготвяха по 5000 тенекии. пълнѣха ги съ газъ отъ грамадния резервоаръ, запечатваха ги въ сандѣци и ги изпращаха за нѣкъде.

Тѣй като азъ не бѣхъ никакъвъ специалистъ, то ми

дадохъ язъ-долната и лесна работа, за която не се искаше никаква подготовка и за която ми плащаха два шилинга (около 2 лева) надница.

Отначало работата ми се стори лека. Азъ седѣхъ предъ устата на машината и събирахъ, съ чевръсти, непрекъснати движения, тенекиенитѣ четвъртити плочи, които всѣки две, три секунди се спущаха отгоре. Когато купчината ставаше доста голѣма, азъ я отнесахъ предъ майсторитѣ, които сглобяваха отдѣлнитѣ части въ цѣла тенекия, която по сетне минаваше въ рѣцетѣ на друга категория работници, докато не бѣдѣше съвсемъ готова за пълнене съ газъ.

Не се мина много време и моитѣ рѣце се покриха съ рапи. Околнитѣ работници съжалятелно ме гледаха. Азъ превързахъ порѣзанитѣ мѣста, но на срѣдния прѣстъ на дѣсната ми рѣка порѣзането бѣ тѣй дълбоко, штоо съ голѣма мъжа можахъ да спра кръвта, която капѣше по пода и по дрехитѣ ми...

Не може да се каже, че моя животъ въ фабриката бѣ особно лекъ. Азъ не говорѣхъ почти съ никого, тѣй като повечето отъ работницитѣ бѣха арменци, които господарѣтъ арменецъ Манташовъ предпочиташе между другитѣ. А и еднообразната, безсмислена работа скоро ми дотегна. Въздухътъ въ работилницата бѣ задушливъ и пѣленъ съ отровнитѣ изпарения на оловото, което се топѣше на близогорящитѣ пещи. Жегата понѣкога ставаше тѣй силна, штоо гърдитѣ съ мъжа се повдигаха, едва се дишаше и предъ очитѣ почваше да се вие свѣтъ. Особено къмъ обѣдъ и следъ обѣдъ, когато слънцето нагрѣбеше ламарината, която образуваше стеницѣ на работилницата, последната се превръщаше на сжщивска напалена пещъ. Тѣлото ми плуваше въ вода, въздухътъ предъ очитѣ ми се сгъстяваше и ставаше тежъкъ като куршумъ и азъ виждахъ какъ машинитѣ порастватъ, умножаватъ се и тѣхния шумъ преминава въ адско бучение. А-а ще те сграбчи нѣкой отъ каишитѣ, що като змия се извиватъ въ въздуха, ще те завърти между желѣзнитѣ оси и ще те вмѣкне всѣдъ шеметно, въртящитѣ се колела на нѣкоя машина. Унесенъ често,

азъ се стрѣскахъ и бързахъ, ако случайно нѣмахъ работа, да отида при Перушича, който дръмѣше или четѣше предъ своята машина.

IV

Иличъ сжщо почна да работи. Той отиваше рано сутринь, единъ часъ преди мене, въ нѣкаква кантора на улица Салахъ елъ Дине, отъ дето, съ цѣла група бояджии отиваше въ Рамле съ трамвая. Иличъ се оплакваше отъ тази работа, макаръ че тя му донасяше три пѣти по голѣма надница отъ моята. Предприето било преобоядисване вътрешнитѣ стени на една разкошна вила въ Рамле. Иличъ се ядосваше дето му се паднало да рисува нѣкакви глупави цвѣта по тавана и се оплакваше отъ болки въ врата.

За да го утеша, азъ му показахъ изрancenитѣ си рѣце. Понѣкога той сърдито пропеждаше:

— Твоето е отъ съвсемъ друга опера.

И ставаше още по-мраченъ и замисленъ, като чото нежогото сѣдбата е онеправдала.

— Азъ не съмъ дошълъ тука, — подкачаше малко, — да върша бояджийство, а да покажа малко искусство на тия простаци. Бояджия може да стане всѣки човѣкъ взетъ отъ улицата, но за да бъдешъ художникъ, трѣбва да се родишъ. Азъ виждамъ, че не мога да попадна на своето призвание, и туй то. Тука въ Александрия има голѣми майстори, въ това се убедихъ. Но художници, които да влагать повечко фантазия и творчество въ своята работа, нѣма. У отвратителенъ комерчески градъ! Нѣма да остана дълго... да!

Иличъ често напомняше за нашия първоначаленъ планъ: да замениемъ за Франция тутакси щомъ се видимъ съ необходимитѣ за пѣтъ пари. „Докато приготвимъ пари, казваше той, климата въ Франция ще се измѣни, ще настѣпни пролѣтъ и ние смѣло можемъ да бѣгаме отъ тая полуцивилизирана Африка!“

Азъ бѣхъ готовъ да сторя сжщото, но въпроса е, че докато въ главитѣ ни възкрѣсваха такива голѣми планове,

кожата на нашитѣ тѣла се обѣлваше върху твърдитѣ дъсчени легла и ние съвсемъ изгубихме желание да мечтаемъ или философствуваме. Едно скъсано мръсно одеяло, което покриваше дветѣ голи дъски, сложени върху газови сандѣци, служеше вмѣсто постелка и завивка. Поискахме отъ хазаитѣ още две възглавници, които ни послужиха за постелки: върху голитѣ дъски останаха да стѣрчатъ само носетѣ ни... Това, все пакъ, не бѣ тѣй мъчително и ние можахме да заспиваме...

Стаята бѣ тѣсна и висока, като кладенецъ. Никакъвъ прозорецъ не я красѣше и въ нея бѣ едакво тъмно деня и ноця. Само надъ вратата се бѣлѣше нѣкаква дупка, но тя гледаше къмъ полуосвѣтения коридоръ и бѣ тѣй високо, щото до насъ не стигаше никаква свѣтлина...

Сутринь, за да можемъ да се облѣчемъ и приготвимъ за излизане, ние широко отворяхме вратата и тъмнината издрехитъ. Обстановката на нашата квартира тогава изглеждаше печална. Никаква мобилъ, освенъ два кревати и особено брзо импровизирана маса, не се мѣркаше въ стаята. Тя бѣ важна и неприветна, като запустѣла монашеска килия. Близо два месеци прекарахме ние въ нея, но всички тия лишения нито единъ пѣтъ не ни причиниха силно, дълготрайно оорчение, защото другаде търсѣхме нашитѣ радости и намирахме красота и поезия дори въ лошевинитѣ на живота.

V

Вечеръ, щомъ свършвахъ своята работа въ фабриката, азъ бързахъ за Universita populare, дето слушахъ лекции по френски бѣкъ. Преподаваше младъ французинъ, съ едва наболи мустки, всѣка вечеръ, редовно отъ 7 до 8 часа. Между ученицитѣ имаше отъ всички народности: италианци, нѣмци, гърци, но най-вече араби. Азъ бѣхъ единчикъ българинъ. Отъ моето четене учителтъ остана твърде доволенъ и когато узна, че азъ съмъ българинъ, дошълъ наскоро въ Египетъ, той стана приятно изненаданъ. „Възможно е, помислихъ азъда не е виждалъ презъ живота си българинъ“

Глушава гордостъ, че азъ мога да бъда първия българинъ виденъ отъ чужденецъ, ме обзе въ нея минута...

Въ Universita populare се преподаваха и други езици: английски, италиански, нѣмски, а също и музика. Никакви такси не се изискватъ отъ желаещитѣ. Азъ се радвахъ твърде много, дето въ Египетъ поне придобиването на знанието не струва пари и съ неизрзимо удоволствие мислѣхъ за онава огромно щастие, което би настъжило на земята, ако всички блага почнатъ да се раздаватъ тъй щедро и справедливо...

До черната дѣска отъ дѣсно висѣше географическа карта на Европа, на Сѣверна Африка и частъ отъ Азия. Моя погледъ често се спираше върху тази карта и азъ мисленно прѣминавахъ цѣлото грамадно разстояние, що ме дѣлеше отъ моята родина. Тогава не ми се вѣрваше, че се намирихме въ Африка, изгубенъ въ човѣшкото море на оная малка ючица, що се чертѣеше върху делтата на Нилъ и всичко ми се струваше фантастично, невѣроятно, като на сънъ...

VI

Друго разумно нѣщо почти не вършехъ. Излизайки отъ фабриката, азъ минавахъ край пристанището, дето дневната работа също се прекратяваше. Тамъ гледахъ стотицитѣ работници-хамали, които пълнѣха по всички срани и огласяха вечерния въздухъ съ своитѣ крѣсъци. Постоянно имаше параходи, които заминаваха на нѣкъде и други, които пристигаха. Оживлението нито минута не се прекратяваше.

Най-силно впечатление ми правѣха сайдитѣ — едно отъ най-беднитѣ племена, живущи въ вътрешността на Египетъ. Тѣ идватъ презъ „зимата“ да причелятъ нѣщо и после, на цѣли тайфи, отъ стотини и хиляди уши, се връщатъ по роднитѣ си мѣста. Тия отъ тѣхъ, що работятъ въ складоветѣ съ каменни вжглища, навечеръ обикновено се къпятъ въ морето. Още съ тѣхното влизане, — а тѣ влизатъ по стотици и стотици, — водата почернява и дълго време плава отгоре дебелъ черенъ пластъ.

Когато се изкъпятъ, тѣ се втурватъ въ града на голѣми групи и улицитѣ скоро гръмватъ отъ тѣхнитѣ чудновати, полудивашки пѣсни...

Докато успѣя да влѣза въ вътрешността на града, настѣпва нощъ. Въздухътъ изведнажъ става по-приятенъ и мекъ. Дневната жегга се замѣня съ приятна свежастъ, дори хладъ. Още е началото на мартъ.

Подтикванъ отъ праздно любопитство, азъ тръгнахъ изъ она кварталъ, дето сж домоветѣ на търпимостта. Тѣ не сж извънъ града, а въ самия му центъръ... и сж тѣй много, че трѣбва да вървишъ цѣли километри въ едни криви и тѣсни улички, въ които е мжчно да се ориентирашъ ноше, като въ лабиринтъ... На пръвъ погледъ това сж обикновени питейни заведения, но въ тѣхъ всичко е особено. Мжжка прислуга почти нѣма. Задъ тезгяха се издига дѣсчената мрежена преграда, дето сж покоитѣ на непретенциозната хетера. Когато минавате денемъ по тия улици, вие мжчно ще схванете, че това сж гнѣзда на разврата. Но нощемъ цѣлата физиономия на квартала се мѣни. Проституткитѣ, между които има отъ всички народности, италианки, французойки, рускини, арабкени и пр. и пр. седатъ на своитѣ мендери близо до прозореца и гледатъ самодоволно предъ себе си или къмъ улицата. Тѣ чакатъ клиенти. А такива има въ изобилие. Особно щомъ пристигне новъ параходъ, всички матроси, като озвѣреки, шурмуватъ заведенията и търговията тръгва славно...

Горкитѣ матроси! Тѣ сж лжтували, седмица, две, три и повече по вода, безъ да видятъ жива душа, копнѣещи за она издоволствия, които океана не може да имъ даде. Тѣ сж преминавали този безкраенъ океанъ и деноношно сж мислѣли само за насладитѣ, които може да намѣрятъ на суша. Най-после тѣ сж стигнали! Цѣлъ день и цѣла нощъ тѣ ще се веселятъ, нѣма да напуснатъ тия вертепи! Кой може да имъ попрѣчи? Тѣ ще искатъ да взематъ съ лихвитѣ онова, което по право имъ принадлежи...

Беднитѣ матроси!

VII

Една вечер се готвѣхъ да легна по-рано, отколкото други път, но нѣкакъвъ необикновенъ шумъ, що се разнасяше на улицата, ме накара да излѣза навънъ. Минаваше дълга процесия отъ араби, облѣчени въ бѣли, сини и червени ризи, които се допиратъ до земята и се премѣтатъ презъ рамо въ видъ на тога. Голѣми бѣли чалми скриваха фесовецѣ на главитѣ имъ. Това бѣха все празнично облѣчени араби. По-младитѣ отъ тѣхъ лѣха въ хоръ и носѣха на дълги пѣртини нѣкакви разноцветни фенери, книжни и стъклени, боядисани въ всички цвѣтове на джгата. Тия фенери се клатѣха надъ главитѣ на арабитѣ и плуваха въ топлия въздухъ, като чудновати птици, формитѣ на които сж се изгубили въ ослѣпителната свѣтлина, що хората носѣха съ себе си. . . И всичко изглеждаше тъй фантастично, тъй необикновено, што азъ отново мислѣхъ, че това може би е сънъ. . .

Арабитѣ празнуваха своята нова година — Рахълъ сене.

Азъ тръгнахъ съ процесията. Скоро навлѣзохме въ едно тъй гъсто множество, што арабитѣ като че ли се претопиха и изгубиха въ него. По стеницѣ на околнитѣ къщи висѣха гирлянди отъ цвѣтни електрически лампи. Всички прозорци бѣха окичени съ тия свѣтлѣ букети и очитѣ болно се свиваха въ необикновена свѣтлина. Небето почти не се виждаше. Отъ покривитѣ гъстите бѣха простнати килими, подъ които висѣха стотици голѣми лампи. Улицата бѣ заприличала на храмъ, какъвто никаква човѣшка фантазия не може да си въобрази. Далече, дето не бѣ тъй свѣтло работѣха електрическитѣ машини шо доставяха всичкия този блѣсъкъ и свѣтлина. . . Азъ гледахъ наоколо си като замаянъ и струваше ми се, че виждамъ наяве нѣкаква приказка отъ хиляда и една нощъ. . . Тукъ, предъ нѣкаква бикалница, сж насѣдали десетина души възрастни араби и самодоволно димятъ отъ своитѣ нергилета. Предъ тѣхъ

е сложена малка джамия, направена отъ варъ или гипсъ, съ всичкитѣ ѝ минарета и кубета. Околовръсъ джамията е заградена съ зеленина и съ цѣла гора отъ миниатюрни палми. Малкъ фонтанъ струи всрѣдъ палмитѣ, и воднитѣ капки, които прѣска настрани, странно оживѣватъ и искрѣятъ въ лжчитѣ на окаченитѣ по джамията свѣщи. . .

Дълго, дълго презъ нощта скитахъ изъ арабскитѣ квартали и бѣхъ убеденъ, че съмъ видѣлъ нѣщо, което не всѣки човѣкъ е виждалъ и което не става другаде по земята. . .

Това бѣ Рахълъ сене. . .

VIII

Наскоро следъ арабската нова година, настѣпи и еврейската пасха.

Нашитѣ хазаи, както казахъ вече, бѣха руски евреи отъ Одеса, емигрирали заедно съ стотини и хиляди други еврейски семейства поради варварскитѣ погроми, устроени отъ невежественитѣ, заслѣпени тѣлпи почти по цѣлата руска земя. По тѣхнитѣ лица още се четѣше ужаса на преживѣнитѣ страдания. Въ Александрия имаше цѣлъ кварталъ отъ тия нещастни изселници, които бѣха дошли безъ никакви срдства, защото всичкитѣ имъ имоти сж били разграбени и плячкосани. Почти повечето отъ тѣхъ бѣха обременени съ многочислени семейства и единъ Господъ знае какъ не умираха отъ вѣрежъ и болести въ тая чужда страна. Нѣкои отъ тѣхъ успѣха да отворятъ малки чайни заведения или бакалии, въ които имаше всичко за нѣколко десетки лева стока. . . Но повечето, лишени отъ такива срдства, се залавяха за каквато и да било работа. Ония, които по рано сж били богати и завидни търговци, сега се занимаваха съ бояджийство, дюлгерство, зидарство или просто слугарство. . . Какъ бързо се приспособява човѣкъ къмъ различнитѣ обстоятелства и колко упоритъ е той въ борбата за съществуване!

Но когато настѣпиха пасхалнитѣ празници, всичкото тегло като че ли биде забравено. Нашитѣ хазаи се приготвиха сжщо да прекаратъ добре пасхата. Но тъй като денемъ

трѣбваше да отиватъ на работа, празнуваха нощемъ. Само малкиятъ Семенъ, който бѣ по-свободенъ отъ другитѣ — той продаваше всѣкаква дребна стока изъ улицитѣ — остана да пази стаята заедно съ сестра си и майка си. Но на втория денъ и той не можа да се стърпи, а излѣзе да продава сапунчета и огледалца. Бедна религия! Съ какви страшни усилия я крепятъ хората!

Сутринъ, още въ тъмно, азъ чувахъ гъгливия гласъ на стария Яко, най-стария между всички, който четѣше нѣкаква молитва отъ Талмуда. Той палѣше огромния самоваръ на коридора и презъ всичкото време широката му бѣла брада треперѣше. Той нѣмаше достатъчно време да си прочете молитвата и затуй, между другото, докато приготвеше самовара или си мнеше очитѣ, той надничаше въ Талмуда и отъ устата му излизаха нѣкакви безкрайно монотонни зкукове, гъгниви и раздражителни. Наоколо му говорѣха за съвсемъ други нѣща, шумѣха, но той непрекъсваше нито молитвата си, нито работата, що вършеше.

Стариятъ, стариятъ Яко! Той бѣ твърде много теглилъ и бѣ видѣлъ какъ хората-звѣрове убиватъ неговитѣ синове и дѣщери, какъ тѣ хвърлятъ въ огъня малки пеленачета или разрѣзватъ коремитѣ на трудни майки. Той бѣ видѣлъ твърде много ужаси и затуй неговата коса е рано побѣлѣла, а погледа му се изгубилъ дълбоко нейде, сърѣдоточенъ, като че ли не иска да гледа на външния свѣтъ... Стариятъ Яко... Още не свършилъ молитвата си, той бърза на работа. Макаръ и старъ, но той трѣбва да се труди, защото иначе ще гладува или ще стане причина другитѣ, близки нему хора, да не си доядатъ. На земята нѣма справедливостъ и надали нѣкога ще има. Но стариятъ Яко вѣрва, че всѣкому ще се даде заслуженото въ другия, по-свършенъ свѣтъ, дето е истинското божие царство и дето праведнитѣ ще получатъ животъ вѣченъ. И той, защото е толкова много страдалъ за праотческата си вѣра, нѣма да бжде забравенъ отъ всемогъщия Богъ, о, нѣма да бжде забравенъ...

Така разбирахъ азъ неговата молитва и тя бѣ всичко

за него — слънце и въздухъ — и нито денъ не би могълъ да живѣе той безъ тази молитва...

IX

Бѣхъ забравилъ почти, че съмъ въ Африка. Животътъ бѣ ме сграбчилъ тѣй силно въ желѣзнитѣ си нокти, щото почнахъ да се усѣщамъ по-зле и отъ затворникъ. Азъ бѣхъ приравненъ съ ония клетници санди, които вършатъ нечеловѣчна работа за една нищожна плата. Но тѣ поне бѣха доволни отъ своето положение, а съ мене не бѣ тѣй. Недоволството като червь гризѣше моята душа и не ми даваше нито минута покой. Всѣки новъ денъ ми се струваше дълъгъ като вѣчностъ и азъ се измъчвахъ, виждайки какъ бавно се движатъ стрелкитѣ на часовника и какъ предъ мене непрекъснато се трупатъ нови и нови купища блѣстящи тенекени плочи, които криво, смѣшно отразяваха моето опечалено и отчаено лице.

Само петь седмици бѣха се минали отъ постъпването ми въ фабриката, а струваше ми се, че цѣли години вече слушамъ огушителното тракане на машинитѣ, вдишвамъ отровнитѣ, горещи изпарения на оловото и гледамъ тия чужди, непознати хора, съ които азъ никога не говоря, безъ да разбера защо сждбата ми е хвърлила между тѣхъ и до кога собствено ще се продължава това мъчение.

Разбира се, че азъ намирахъ много идейни основания, за да се примиря съ своята работа въ фабриката. Азъ всѣчески се убеждавахъ въ необходимостта на такова едно изпитание и си казвахъ, че въ сжщностъ никаква тежка физическа работа не може да убие човѣка. Но намѣренитѣ отъ мене идейни основания все пакъ не бѣха достатъчни да ме примирятъ веднажъ за винаги съ монотонното, затъпително съществуване на най-последния измежду взаимнитѣ и азъ все по-често и по-упорито мислѣхъ като какъ ще мога да изкоча отъ този застой, на свобода и просторъ...

X

По това време въ Александрия пристигна единъ новъ човѣкъ, който въ продължение на два дни само стана извес-

тежъ въ цѣлата руска колония. Казваше се Андрей Петровъ, но не знае защо всички му викаха Албертъ и първото му име никой не споменуваше.

Този човѣкъ направи силно впечатление на всички на съ своята голѣма начетеностъ и многоречивостъ. Той бѣ още младъ, 26—27 годишенъ, но бѣ обходилъ половината земно-кълбо и самъ казваше, че знае повече отъ който и да било професоръ. Отъ неговия паспортъ се виждаше, че той наскоро е билъ въ Япония, миналъ е презъ Китай и островъ Цейлонъ и сега, кой знае по какъвъ капризъ на сѣдбата, се е озовалъ въ Египетъ.

Още отъ първитѣ дни на своето пристигане, Албертъ се залови съ трѣскава работа. Той почна да прѣска идеята за нѣкаква комуна, която щѣла да даде възможностъ да се живѣе двойно по-икономично. Разказваше, че рускитѣ емигранти въ Токио си наредили такава комуна и ония членове, които били безъ работа, можели цѣли месеци да просѣждатъ съ срѣдствата на комуната, безъ никой да почувствува това. Албертъ чертаеше такива идилични картини на общо благополучие, което ще настѣпи още съ създаването на комуната, щото всички се питаха дали това не е праздна замислица и фантазия.

Онова което най-вече разочарова младитѣ емигранти въ Алберта, бѣ, че следъ като се изминаха доста дни отъ неговото идване, той не търсѣше никаква работа и все за комуни и организации мечтаеше.

Въ сѣщото здание, тъкмо сръщу нашата стая, живѣеха други двама руснаци, Илия и Михаилъ. Първиятъ бѣ неграмотенъ, грубичкъ момъкъ, но съ онази естествена доброта на руския селянинъ, която изглежда вродена. Съвсемъ другъ бѣ Михаилъ и всрѣдъ руската колония той минаваше за горещъ революционеръ и буйна глава. Съ него именно Албертъ тѣсно се сблужи още съ пристигането си и когато Михаилъ свършваше дневната си работа въ шивачницата, тѣ не се раздѣляха единъ отъ други.

Още отъ начало стана явно, че Албертъ нѣмаше никакви срѣдства и двамата наши съквартиранти трѣбваше да го взематъ за известно време на пансионъ при себе си. Албертъ бѣ твърде доволенъ отъ новото си положение и изглеждаше, че би се съгласилъ да се продължава така цѣли месеци.

XI

Една вечеръ азъ заварихъ Алберта и Михаила въ моята стая, наведени надъ масата и погълнати въ нѣкаква твърде важна работа.

— По-полека, прошепна смѣшкомъ Михаилъ; — тукъ се решава сѣдбата на човѣка.

При тия думи той погледна къмъ Алберта.

— Да, тука се решава моята сѣдба,—добави последния — или, по-право, единъ часъ отъ моята сѣдба...

Сѣдбата на Албертъ въ този случай се олицетворяваше отъ неговия паспортъ. Въ него бѣ означено, че руския консулъ въ островъ Цейлонъ му е отпусналъ 145 рубли, за да може да се възвръне въ Одеса. Въ тази сума влиза и разхода, който Албертъ направилъ за хотелъ на о. Цейлонъ... Ако се явише съ сѣщия този паспортъ предъ руския консулъ въ Александрия, Албертъ рискуваше твърде много, а при това само отъ руското консулство той можеше да очаква нѣкаква помощъ.

Задачата на Михаилъ бѣ: да не остане никаква следа отъ онова, което е писалъ върху паспорта цейлонския консулъ и полето да бѣде съвсемъ чисто, за да не дава никакво съмнение върху редовността на документа...

За тая целъ Михаилъ бѣ взелъ нѣкакви течности отъ аптеката, размѣсваше ги и следъ половинъ часове бавене той самодоволно сочеше бѣлата страница на паспорта.

— И дявола дори нѣма да знае, че тука е имало писано нѣщо! — викаше той размахвайки въ въздуха документа.

Ние гледахме и се удивлявахме на неговото искусство

Албертъ сияеше цѣлъ отъ радостъ и въпрѣки дългото взирание, не можеше да открие никаква следа отъ писаното.

— Азъ мога да ви приготвя и нови банкноти, милички — проговори ниско Михаилъ. — Новички, съвсемъ новички.

— То ще бѣде вече престѣпление. А сега ти си само отличенъ артистъ, — каза Албертъ.

— Ами ако не дадѣтъ никаква помощъ отъ консулството? — попитахъ азъ Алберта.

— Въ такъвъ случай заминавамъ за Кайро! — отговори весело той.

— Съ какво?

Албертъ посочи съ очи нозетѣ си.

Следъ кжсо мълчание азъ казахъ:

— Ще ти стана другаръ изъ пѣтя.

Това бѣ мое твърдо решение и нея вечеръ азъ бѣхъ много радостенъ, защото предчувствувахъ, че ми предстоятъ нови приключения, които щѣха да ме избавятъ отъ бесмислието на моя моцотоненъ животъ.

XII

Михаилъ още на другия день заяви, че той сжщо ще тръгне съ насъ за Кайро.

— Преди да се завърна въ Русия, азъ искамъ да видя поне пирамидитѣ. Иначе всичкото ми стоене въ Египетъ ще бѣде глупостъ.

Така разсждаваше Михаилъ, но Албертъ не искаше и да чува да му се говори за нѣкакви пирамиди и сфинксове. Той отиваше въ Кайро само защото бѣ научилъ, че руската емиграция тамъ е по-многобройна и неговата дейностъ за основаване комуна ще има успѣхъ...

Когато следъ три дена отиде въ консулството да види резултата отъ своето заявленіе за помощъ, казаха му, че въ неговия паспортъ имало нѣкаква нередовностъ...

Албертъ свѣси глава следъ този печаленъ край и изведнажъ решително каза:

— Часъ по-скоро трѣбва да тръгваме. Да се стоимъ повече тукъ въ тоя мръсенъ търговски градъ, е немислимо.

Трѣсмаво се заготовихме за пѣтя. Азъ казахъ на Илича, че го оставямъ на произвола на сждбата, на което той отговори, че съ тази нова авантюра повече азъ отъ него съмъ изложенъ на нейния произволъ.

— Безъ авантюри животътъ се вмириша като застояла вода — философствувахъ азъ и убеждавахъ Илича да ни придружи, но той бѣ неприяклоненъ.

Щомъ получихме съ Михаила заплатитѣ си въ сѣфота, ние накупилихме най-необходимото, що ни бѣ нужно за пѣтя и още на другия день, късно следъ обѣдъ, тръгнахме за Кайро, изпратени извънъ града отъ многобройната руска колония и отъ нѣколцина българи...

ПЪТУВАНЕ ИЗЪ ЕГИПЕТЪ

I

Свечеряваше се, когато ние излѣзохме отъ крайнинитѣ на Александрия и поехме пѣтя за Рамле — прочуто предградие, дето египетскитѣ богаташи прекарватъ горещитѣ лѣтни месеци.

Шумътъ отъ трамвайнитѣ коли, отъ автомобилитѣ, които отиваха или се връщаха, отъ каляскитѣ и файтонитѣ вече заглѣхваше въ топля кадифенъ въздухъ на египетската вечеръ, напоена съ изпаренията на пустинята, съ безгласната музика на нилскитѣ води, съ нѣжвия шепотъ на палмитѣ, съ дѣха на лотоса и папируса. Настѣпваше величественна безлунна южна нощъ, когато цѣлата природа като че ли занѣмва въ вълшебенъ покой и спира своето дишане. Никакъвъ гласъ, никакъвъ шумъ не нарушава хармонията на това мълчание, което като духъ плува въ въздуха, плъзга се по сребриститѣ води на рѣката, издига се къмъ тихитѣ небеса, нѣжни като очитѣ на девица или лети далеко нѣкжде надъ безметаянната и мъртва пустиня.

Край пѣтя, по двата брѣга на Нилъ, и далече въ хоризонта, дето безкрайната равнина се слива съ небето, се

издигат стройните палми. Тихият вѣтрѣцъ на Сръдиземно море, което се разстила наблизю, невидимо за очитѣ и осезаемо за духа, на студени вълни се носи навътре изъ сушата, нѣжно гали тѣхнитѣ кичести върхове. Цѣлъ день подъ слъчевия пекъ, нягорѣли отъ огънь, палмитѣ жаждатъ влага, нѣжности и прегръдки. И ето, долита вѣтрѣтъ, шо дълго се е кжпалъ ведно съ вълнитѣ и кротко имъ нашепва невѣроятни легенди отъ студения мразовитѣ северъ, дето снѣжната велица е загрупала голия и самотенъ боръ, израстналь върху високата неплодна скала. Въ недоумение клатятъ глави мечтателнитѣ палми, проронватъ нечути слова и се унисатъ въ сладки блѣнове по самотника боръ. Ахъ, тѣ биха отдали всичкитѣ свои нѣжности и всичкия свой огънь на обвития въ снѣжна плащеница самотникъ, но... приковани къмъ земята тѣ не могатъ да литнатъ нагоре никога, никога въ живота си нѣма да обвинятъ снага около красавца боръ...

Моята фантазия вече е готова за най-смѣли подвизи, готова е да полети наля суши и морета, да преброчи Сахара, но прозата на нашето пътуване скоро отрѣза нейнитѣ криле: трѣбва да намѣримъ вода и си приготвимъ чай за вечерята...

Албертъ посочи една колиба, шо се черпѣше на стотина крачки отъ пътя и ние тръгнахме къмъ нея, газейки изъ висока и гжста трева, въ която нозетѣ ни потъваха като въ кадифе. Предъ колибата лежеше изтегнатъ на корема си нѣкакъвъ арабъ, а близо до него седѣше малко момче, почти голо и раздухваше огънь. Щомъ ни видѣ то спре да духа и уплашено ни загледа. Арабътъ не мърдаше отъ стото си и само блѣстящитѣ му очи втречено се взираха въ насъ.

— Саида! — поздравихме най-флегматичния египтянинъ и съ ржководжения се помжчихме да му обяснимъ, че искаме вода. Арабътъ продължаваше да не разбира или поне не искаше да ни послужи. Тогава азъ извадихъ бележника и, сричайки буква по буква написаното, помжчихъ се да употребя подходящата за случая фраза: хатъ майя (дай вода).

Навѣрно азъ съмъ представлявалъ твърде смѣшна фигура защото Абертъ едва сиържаше смѣха си...

За награда на нашитѣ усилия, малкото арабче стана, отърча до рѣката и загреба отъ нея мжтна нечиста вода... Едва следъ нѣколко дни, когато узнахме, че египетскитѣ жители пиятъ вода само отъ Нилъ, защото друга нѣма, можахме да извинимъ негостопримството на тоя арабъ.

Следъ малко ние имахме приятна обстановка въ една малка горичка, дето първата ни работа бѣше да стѣкнемъ огънь и си сваримъ чай. (За русина е безразлично дали е на северния полюсъ или на екватора; той привичкитѣ си не оставя)... суровитѣ прѣчки, които едвамъ и пипнешкомъ намирахме въ тъмнината, не горѣха добре, макаръ че бѣхме, се обърнали да мѣхове отъ духане. Повече отъ единъ часъ изгубихме за нагрѣване на водата.

Най-сетне ние почнахме нашата войнишка вечеря, като се редувахме съ единчката чайна чаша. Всичко наоколо ни бѣше занимателно и ново. Мисълъта, че сме въ Африка, че ношъта, която ни загражда е сжщинска африканска ношъ, че наблизю тече многоводния Нилъ, а още по-нататкъ се простира Сахара, че ние сме сами въ безмѣлвнитѣ обятия на непознатата земя — всичко туй ни караше да изпитваме едно особно неопикуемо вълнение.

Измежду голитѣ клоне на дърветата, по които играятъ отраженията на огъня, се вижда ясното небе и невѣроятно ти се вижда, че то е покрито съ сжщитѣ ония кротки, тихо трептящи звезди, които сме навикнали да гледаме отъ нашитѣ родни мѣста.

Надѣсно, извадъ чернитѣ палмови колони, се сребрѣ Нилъ, а отъ дѣво се издига желтъзнопжтенъ насипъ, по който минава двойна релсова линия. Сегизъ-тогизъ надъ този насипъ се показватъ отъ тъмнината, неочаквано, бърже, две голѣми кървави очи и трептъ съ огушителенъ трѣсъкъ, съ свѣтквична бързина преминава край насъ, изчезвайки въ загадъчната, черна далечина на ношъта. Показатъ се за мигъ нѣкакви хора презъ прозорцитѣ, мерне се смуглото лице на

арабъ, облѣченъ въ дълга синя риза, и всичко изчезне. Като че ли тѣ не сж били живи хора, съ мшци и нерви, а не-трайни видѣния, които звездната южна нощ е навѣяла на възбуденото въображение... А случи се, че съзрѣшъ женско лице подъ широка бѣла шапка и този образъ чини ти се тѣй отколе познатъ, тѣй близъкъ и сроденъ на душата, што то би искалъ да извикашъ, да махнешъ съ ржка и спрешъ бързолетящия тренъ. Но уви!—безучастенъ, строгъ е машиниста и не иска да знае за мислитѣ и блѣноветѣ на случайния чужденецъ, покрай когото, подобенъ на стрела, ще мине бързия тренъ. Безучастенъ и строгъ е самия животъ, бързо и неудържимо отива той напредъ, като остава въ човѣшката душа само мжката на несбжднатитѣ мечти, за изгубената младостъ и неизживѣната любовь! Минава край насъ бързия тренъ на живота съ всичкия свой блѣсъкъ, богатство и красота, а ние, слаби, нищожни хора, едва кретае подиръ чугунното, хищно чудовище, безъ надежда да стигнемъ нѣкога до обетованата земя на щастие. . .

Единъ, другъ, трети. Като че ли нѣкаква лудостъ бѣше обхванала треноветѣ и тѣ бързаха да се надпреварватъ.

— Какъвъ бѣсъ ги е налегналъ, та сж се разбѣгали тѣй! — Забеляза Албертъ, който гледаше следъ летящия тренъ.

И ние вече почнахме да си въображаваме, че всичкитѣ тия машини сж живи сжщества, които кой знае защо сж се затичали насамъ и нататъкъ, оставайки въ въздуха глухия тропотъ на своитѣ чугунени нозе. . .

II

Дълго вървѣхме изъ гжстата палмова гора и когато я измениахме, предъ насъ се разстилаше, далече въ необятното поле, гладката, сребриста ивица на рѣката. Бавно влачеше Нилъ своитѣ тихи води, които нощемъ изглеждамъ като блѣстяща стъклена маса. Никакъвъ шумъ, никакъвъ гласъ не идѣше отъ него. Той сиѣше заедно съ цѣлата околна при-рода, върху лицето на който изминалитѣ хилядилѣтния не

сж оставили нито една бръчка, нито едно тъмно петно. Тихо се оглеждаха кроткитѣ звезди въ неговитѣ спящи води и виждатъ се какъ малки свѣтли точки плуватъ по блѣстящата повърхностъ. Край брѣга се издигаха кичести палми, навеждаха глави надъ него, като че бѣха живи сжщества, и сжщо се оглеждаха. Така цѣла нощъ тѣ се взираатъ, любуватъ се и на сутринята срамежливо се отдрѣпватъ. . . Мили и ненагледни кокетки!

Въ далечината по течение на рѣката, се виждатъ многобройнитѣ огньове на Александрия, които, обхващатъ северната частъ на хоризонта въ дълга, права линия. Тѣ свѣтятъ съ ослѣпително-синкава, изумрудна свѣтлина и изглеждатъ като факсли на нѣкакво тържествено шествие отъ невидими духове. Като че самитѣ звезди сж паднали отъ небето и носени върху чернитѣ криле на нощта, трептятъ близо надъ земята, отразявайки се въ сънливитѣ рѣчни води. Кой знае, може би това не сж огньове отъ знаменития градъ, а таинствени мажи, показващи границата, дето се свършва мъртвото царство на духоветѣ отъ пустинята и се започва безкрайното, загадъчно море? И съзирайки ги отдалече въ тъмносинкавата нощъ, изплашенитѣ джинни*) свиватъ криле и летятъ назадъ, въ пѣсчяливитѣ обятия на своята майка-пустиня, като се разпалватъ отъ умраза къмъ блѣлитѣ гости на морето, които стѣпка по стѣпка искатъ да завладеятъ тѣхното мъртво царство?

И предъ тази вълшебна гледка, всрѣдъ буйната тропическа природа, азъ си припомнихъ миналото величие на Александрия, нейнитѣ богатства, разкошъ и величие, създадени гаче ли въ порива на гениално вдъхновение, припомнихъ си нейната слава и нейното падане, разцвѣта на александрийското изкуство и поезия, борбата на първитѣ аскетическияни съ езичниците, жестокоститѣ на завоевателитѣ — и стори ми се, че стариятъ, хилядилѣтенъ градъ възкръсна

*) Злитѣ духове на пустинята.

съ всички си миналъ блъсъкъ и величие. Високитѣ четири-етажни къщи, грамаднитѣ магазини, борсата, която днесъ замѣстя и университетъ и библиотека, автомобилитѣ, желѣзницитѣ и електрическитѣ трамваи, всички безсмисленъ шумъ блъсканица на голѣмия градъ, изчезваха потъваха въ незнайна нѣкаква делечина, като фантастиченъ и лъжливи сънъ. Действителностъ ставаше града на Александра Велики, на Теодосия и Хипация. Въмѣсто схлупенитѣ храмове на египетския Исхова, азъ виждахъ величествения храмъ на Сераписа, на Пана и Нептуна, свѣтящото око на Фароския маякъ, десетки гимназии, театри и църкове, паркове и обелиски. Въмѣсто борсата, дето милионеритѣ спекулираха съ богатствата на Египетъ, азъ виждахъ да се възвисява величествената Александрийска библиотека съ нейнитѣ велики творения, които човѣшката мисль е могла да създаде въ тогавашното време. Спомнихъ си и за она невежественъ, фантазиранъ халифъ, който при изгарянето на тази библиотека разсждавалъ: Ако тѣзи книги съдържатъ сжщото, което съдържа корана, то тѣ за нищо не сж нуждни, а ако тѣ противоречатъ на корана, то трѣбва да се унищожатъ. Желѣзна и непоколебима логика, противъ която цѣлата мждлостъ на тогавашнитѣ египетски учени би останала безпомощна. . .

А кой не е челъ за прелестната Хипация, дъщеря на математика Теона, която е обяснявала ученито на неоплатоничитѣ, геометритѣ и перипатетичитѣ и на чиито лекции съ хиляди сж се стичали езичницитѣ върху своитѣ разкошни колесници? И после нейната трагическа смъртъ подъ камънитѣ на разбѣснѣлата християнска тълпа? Колко легенди, колко поетически спомени крие въ своето минало този вълшебенъ градъ! Неговиятъ животъ не е ли една тържествена епопея, една нетлѣйна, дивна лѣсенъ, тжжна или радостна, спокойна и тиха като водитѣ на Нилъ, луда и демонически отчаяна като развѣлнуванъ океанъ! Не напомня ли той младостта, която се увлича въ мечтитѣ на любовта и изкуството, а когато възмжжее забравя за тѣхъ? Увлѣченията на

неговитѣ езичници не сж ли по-възвишени отъ благородния аскетизмъ на християнитѣ? Питагоръ не стои ли по-горе отъ апостола Петра? Учението на Платона не е ли по-възвишено отъ проповѣдитѣ на Мойсея? Мжчението на Хипация не е ли равно съ мжчението на Христа?

И все пакъ има една неизказана прелестъ въ ненавистята на пустинника-християнинъ къмъ величествения градъ, една дълбока и неизчерпаема поезия. Слушайте какъ говори този християнинъ на Анатолий Франса, когато отъ върха на единъ хълмъ съзира просторния градъ:

— Ето хубавия край, дето въ грѣхъ съмъ роденъ, свѣтлия въздухъ чийто огроменъ дѣхъ съмъ дишалъ сладострастното море, дето слушахъ пѣснитѣ на сиренитѣ! Ето моята люлка по плѣтъ, отечество по време! Цвѣтна люлка, знаменита родина, както казватъ. Прилича на твоитѣ деца, Александрия, да те скжпятъ като майка! Азъ се родихъ въ твоитѣ недра, великолепно одаренъ! Но аскетътъ презира природата, на мистика не е потребна външността, християнинътъ гледа на своята човѣшка родина, като мѣсто за изгнание, монахътъ избѣгва земята. Азъ отвърнахъ сърдцето си отъ твоята любовъ, Александрия, азъ те мразя! Мразя те за твоитѣ богатства, за твоята наука, за твоя разкошъ и за твоята красота! Проклетъ да си храмъ на демони! Ложе безсрамно на езичници и вмирянъ храмъ на арийци, проклетъ да си! А ти, крилатъ небесенъ синь, който води светия пустинникъ Антоний, дошълъ отъ дѣното на пустинята въ тая крепостъ на идолопоклонство да укрепи вѣрата на изповѣдницитѣ и упованието на мжченицитѣ, ти хубави божи ангелъ, невидимо дете, първо Божие дихание, лети предъ мене и прѣскай благоухание съ биснето на краката си въ разваления въздухъ, който ще лишаамъ всрѣдъ вѣроломнитѣ царе на нашето време!

Така говори аскетътъ християнинъ при вида на езическия градъ. А какво би казалъ той, ако предъ неговитѣ очи се разстилаше не Александрия, а нѣкои отъ новитѣ центрове на цивилизацията — Лондонъ, Берлинъ или Парижъ?

Уви! неговият езикъ не би намърлил достатъчно силни изрази, за да заклейми тия величолепни свърталища на бедността, на разврата и богатството. . .

III

Не зная дали бѣхме изминали повече отъ два часа пътъ, когато стигнахме до единъ притокъ на Нилъ; падѣ него висѣше дълъгъ желѣзенъ мостъ, който трѣбваше да се премине като се прескача отъ греда на греда. Не бѣхъ направилъ и нѣколко крачки, когато кресливия барабанъ на единъ арабъ, който идѣше отъ къмъ близкия кантонъ, ме накара да се спра. Между многото неразбрани думи, една той повтаряше особено често: бабуръ! бабуръ! Отпосле се досѣтихъ, че тя означава тренъ, тъй като презъ цѣлото време арабътъ сочеше съ ржка къмъ онази посока, отдето трѣбваше да се зададе трена, като повтаряше: бабуръ! бабуръ! Албертъ се опита да последва моя примѣръ, но усърдният арабъ го задържа за палто, като му разправяше съ ржкомахания какъ трена ще дойде и той ще падне въ рѣката. Ние разбрахме тази упоритостъ като желание да откърти отъ пасъ нѣкакъв бакшишъ и се помъчихме да се избавимъ съ единъ пиастъръ, но напраздно. Арабътъ отказваше.

Положението ставаше безизходно. Още въ началото на нашето пътуване—и такива трудности! Полунощъ приближаваше, а мѣсто за преношуване още нѣмахме. Трѣбваше да се бърза. Докато арабътъ се разговаряше съ Алберта и го държеше за яката, а Михайлъ се мъчеше да го подкупи, азъ се упѣтихъ по моста, бърже прекрочвайки гредитѣ, подъ които се бѣлѣеше тихата, мамяща къмъ себе си рѣчна вода. Не бѣхъ стигналъ до половината, когато чухъ задъ гърба си бѣсни викове и въ сѣщото време до слуха ми долетѣ глухия тътежъ на идещия влакъ. За минута азъ оцепенѣхъ и останахъ като страженъ на мѣстото си.

Обърнахъ се надире, но нищо не се виждаше. Нощта бѣше тъмна и тритѣ човѣшки сѣнки до моста едва се очертаваха. Погледнахъ напреде си. Тамъ, отъ незнайната черна

далечина на пощта ме гледаха две неподвижни, огнено-червени очи. Стори ми се, че самата смъртъ, неумолима и властна, гледа съ своитѣ мъртвешки, свѣтлокървави очи, като две отдалечени свѣтли звезди, тѣ стояха неподвижни и изглеждаше, че се топятъ въ околната тъмнина. Но азъ знаехъ, че тѣ се приближаватъ къмъ мене съ страшна главолмна бързина! Тѣ се приближаватъ! Тѣ идатъ — мжтнитѣ, огнени очи на смъртта! Художницитѣ изобразяватъ смъртта въ видъ на човѣшки скелетъ, държащъ дълга, остра коса въ рждетѣ си. Въ тази минута дветѣ свѣтли точки въ тъмното пространство вълпотяваха за мене смъртта съ цѣлиятъ ѝ ужасъ. Азъ не виждахъ хлъзналитѣ ѝ орбити, нито дългата остра коса, но азъ виждахъ самата смъртъ, безъ образъ, смъртта, която ви настига съ своитѣ желѣзни нозе и която ви дебне съ неподвижно устремени очи. . .

Връщането бѣше немислимо. Подъ мене се бѣлѣеше вода, а да се оставеше на моста не можеше. Азъ чувствувахъ какъ нозетѣ ми треперѣха. Задъхвахъ се. Бѣжишкомъ почти прескочихъ останалитѣ греди, които ми се видѣха безкрайно много. Не зная защо, но особено ясно се отпечати въ ума ми мисълта, че азъ бѣгахъ отъ смъртта, отивайки насреща ѝ. Какъ не съмъ падналъ подъ гредитѣ, между които единъ човѣкъ свободно би могълъ да се промъкне, не зная. Случайността по нѣкой пътъ ни хвърля въ опасноститѣ на смъртта и случайността ни спасява. Помня, че бѣха минали само нѣколко секунди, откато стѣпихъ на твърда земя и тренътъ мина по сѣщата линия, гърмящъ, изпълненъ съ свѣтлина и животъ. Той носеше съ себе си хора, които се смѣеха или разговаряха. Дали щѣха да узнаятъ тѣ за смъртта на случайниятъ пжтници? Нима живота на всѣки отъ тѣхъ не е изпълненъ съ неочакваности? Ако тренътъ полети въ зиналата подъ него бездна, какво ще стане съ тѣхъ? И мене се стори цѣлия нашъ животъ, нѣщата, хората, които минаха и тия, които ще минаватъ, че всичко преживѣно и всичко, което има да се преживѣе — е само единъ чудесенъ, изпълненъ ту съ радости пѣсни и картини, ту съ

кошмарни призрци — но вѣчно занимателно примамливъ съвъ.

Азъ седѣхъ върху високия камененъ брѣгъ, съ нозе висящи надъ гладката водна повърхностъ, изпитвайки радостното чувство на човѣкъ, който се е избавилъ отъ неминуема смъртъ. Надъ мене се разстилаше звездното, безкрайно небе, което млѣчния пѣтъ раздѣлише на две равни половини. Предъ мене на северо-изтокъ се протакаше бѣла ивица вода, която разсичаше черната повърхностъ на земята като широка сребърна лента. Отстрани на 10—15 крачки семафорътъ хвърляше неприятна сина свѣтлина, подъ която релситѣ изглеждаха като грамадни змии съ лѣскави, свѣтли гърбове отъ слюда.

— Ей, Страшмиръ! — Чухъ загрижения гласъ на Алберта: — върни се назадъ. Ние не можемъ да минемъ, защото арабътъ не пуца.

Но отъ известно време на желѣзния пѣтъ бѣше застанало едно момче, облѣчено въ дълга бѣла риза. Презъ цѣлото време втренчено гледаше къмъ моста и често пронизателно извикваше: „оа риглакъ! оа риглакъ!“).

— Не мога да се върна! — извикахъ азъ. — Тука сжщо не пускатъ.

— Чакай тамъ, чу се следъ малко басистия гласъ на Михаила. — Ние ще трѣгнемъ край рѣката да търсимъ лодка.

Колкото и да се взирахъ, но освенъ бѣлата ивица вода и черниятъ, високъ брѣгъ, азъ нищо не можахъ да съзра. Не се минаха и две минути, а отъ отсрещния брѣгъ на рѣката, доскоро тихъ и безмълвенъ, се чуха десетки крѣсливи мъжки гласове. Азъ бѣхъ навикналъ на такива крѣсъци въ голѣмия египетски градъ, но тука, всрѣдъ тайнственото безмълвие на чудната африканска нощъ тѣ звучаха нѣкакъ страшно и тайнствено.

Гласоветѣ ту замлъкнаха, ту отново се повдигаха като плѣсъка на развѣлнувана вода. Азъ се губѣхъ въ догатки,

*) Предпоазване, което значи: пази краката.

страхувайки се за сжлбата на моитѣ сжлтици, но все пакъ съ спокойствието на фаталистъ, очаквахъ тѣхното възврѣщане. Най-сетне крѣсъцитѣ поутихнаха. Само единични гласове се разнасяха сегизъ-тогизъ. Едно продължително „хойле!“ цѣпеше въздуха. По гладката водна повърхностъ бавно се замърда нѣкакъвъ тъменъ, съ неопредѣлени очертания предметъ, отъ който долитаха остри викове. Хойле! Хойле! Значи сжлтицитѣ ми благополучно пристигаха върху голѣмия салъ, що служеше навѣрно за пренасяне на кола, животни или пѣтници поради липса на мостъ.

Гласътъ на малкото арабче едва бѣ заглѣхналъ и новъ товаренъ влакъ профуча край насъ. Мѣрнаха се задименитѣ, освѣтени отъ горещата пещъ лица на огняра и машиниста, занизаха се десетки тъмни вагони и изчезнаха. Само върху последния вагонъ трептѣха два червени, мигащи огньове. Това бѣ товаренъ влакъ.

Неочаквано изподъ мостъ се показа арабиния въ черно-изкачи се по високия полегатъ брѣгъ и мина близо край мене, като бѣбрѣше сама на себе си. . . Нѣщо изплеска въ водата и широки, едва видими крѣгове се замърдаха. Наблизо се обади нѣкаква птица и замлъкна — навѣрно изплашена отъ собствения си гласъ. И всичко затихна.

— Ей, Страшмиръ, къде си? — извика Албертъ на десетъ крачки отъ мене, безъ да ме види.

Малкото приключение отъ началото на нашето пѣтуване се свършваше и ние можехме да продължимъ своя пѣтъ. До първата станция, лето шѣхме да пренощуваме. Отъ дѣсно се разстилаше голѣмо пѣсъчно поле, което ние дълго време смѣтахме за рѣка или езеро; отъ лѣво отнатѣкъ насипа на желѣзния пѣтъ, се виждаше благо, тукъ-тамъ прошарено съ малки островчета отъ иглолистна трева.

Сегизъ-тогизъ ние сѣдехме на почивки, изпушвахме по цигара тютюнъ, изтегнати върху зелената трева, съ погледи отправени къмъ звездното небе и отново трѣгвахме напредъ. Отъ далечината вече ни се усмихна синьото око на станционния семафоръ. Албертъ разправяше историята на

една своя двудневна любовъ въ Москва съ такива художествени подробности, што ние забравихме за всичкитъ трудности на нашето пжтуване и бѣхме толкова весели, че човѣкъ би ни взелъ за влюбени, които отиватъ на ношно свидане. Михаилъ пѣше съ голѣмо чувство, припомняйки си неотколѣшни любовни увлѣчения на своята любима: — „Подъ чарующей ласки твоей“, — припѣвътъ на която той всѣкога повтаряше съ нѣкакъвъ повелителенъ и страстенъ шепотъ:

Пацълумъ дай забвенья

Муки сердца изцѣлить...

Но настроението скоро се мѣняваше и тѣжно прочувствени, меланхолини пѣсни пѣлихъ мекия нощенъ въздухъ. Руската душа е твърде много страдала и всѣка нейна пѣсенъ и болезненъ вѣкъ на израменото отъ мѣка сърдце, всѣки нейнъ акордъ е напълненъ съ трепета на претърпянитъ нещастия, на пролятитъ сълзи. Азъ съмъ слушалъ и други пѣть сжшитѣ тия пѣсни, но каква дълбока неизказана поезия лѣха отъ всѣка дума тука, близо до свещената, легендарна рѣка. Като че всѣки звукъ отъ тия печални пѣсни се прѣчиства въ околния въздухъ и завладява душата съ неизразимото обаяние на вѣчната поезия.

Станцията е вече близо. Още отъ далече ни посрѣщатъ нѣколко псета. Въ станцията е свѣтло, но никакво оживление, ни шумъ. Единъ чиновникъ арабъ, съ фесъ на глава, работѣше надъ телеграфния апаратъ при освѣтление на абажурена лампа. На перона се разхождаше нощния пазачъ, държашъ кжса дебела прѣчка. Михаилъ го попита съ съответния мимически знакъ къде може да се преношува. Арабътъ ни показа праздно мѣсто задъ зданието подъ открито небе. Нѣмаше какво — човѣкъ на всичко привиква и на всичко трѣбва да бжде готовъ.

За възглавници ни послужи една релса и, за да я направимъ по-удобна, покрихме я съ дългото палто. Земята отдолу бѣше добре постлана съ цементъ...

IV.

Къмъ три часа азъ се разбудихъ и да заспя повече не можехъ. Студътъ свободно проникваше подъ тѣнното, леко одяло и облѣхваше лицето ми като хладна плавинска вода. Краката ми бѣха се вдървили и азъ едва ги усѣцахъ. Самочувствието, което получава човѣкъ въ подобни минути, е таково, че и най-разкошнитѣ дворци на свѣта не могатъ го даде. Миллионерътъ за всичкитъ свои милови не би могълъ да получи това особно усѣщане на гордостъ, което ние изпитвахме на своето оригинално легло, съ глави сложени върху желѣзната релса... До насъ, телеграфниятъ апаратъ непрестанно тракаше, мѣрниятъ шумъ отъ стѣжкитѣ на стражара будно се отекваше въ околната тишина. Звездитѣ все тѣй гледаха къмъ земята и тѣ се струваха свѣтли, лѣчисти кристали, които се кпятъ въ дѣното на прозрачно плавинско езеро...

Албертъ стана, домъкна нѣкаква пълна торба и я сложи тѣй, што да му служи за защита противъ студа. Но неговитѣ жѣби не прекратяваха своя разбърканъ танцъ и като отправи нѣколко нецензурни думи по адресъ на студа, той скочи, дигна яката на палтото си и неспокойно се заразхожда.

— Да вървимъ, или какво? — обади се Михаилъ, като неспокойно лѣгаше ту на едната, ту на другата си страна.

— Е, да вървимъ, — съгласихме се ние и скочихме. Бѣше твърде рано, жаждата за сънъ ни измѣчваше, но сутрешниятъ хладъ ставаше нетърпимъ и, малко неразположени, ние продължихме нашето пжтуване за голѣмо очудване на пазача, който не прѣставаше да трака съ тежката си тояга...

V

Когато се разсъмна, ние оставихме желѣзния пѣть и трѣгнахме край единъ отъ Нилскитѣ канали. Праздни и пълни мауни съ издути бѣли платна леко се плѣзгаха по тихата водна повърхность, носени отъ течението и отъ полжтния утревъ вѣтръ.

Твърде начесто срещаме малки арабски села. Отдалече тѣ изглеждатъ на високи пчелни кошери, измазани съ калъ. Изподъ низкитѣ навеси и мръсни дупки на насъ втренчено се взиратъ любопитнитѣ очи на дечурлигата и женитѣ. Всички тѣ сѣ нечисти, съ премрежени, плачливи очи.

По двата брѣга на Нилъ се разстилать пространи плантации, потънали въ зеленина и буйна растителностъ. Тукъ и тамъ памучнитѣ плантации сѣ заградени съ жива стена отъ кактусови растения. Палмовитѣ гори се разстилать надалече изъ безкрайната равна степъ и съ кичеститѣ си върхове подпиратъ небето, далече въ хоризонта.

Чудно и оригинално растение е палмата. Стройна, лека като топола, тя въ сѣщото време е загадъчна като сфинксъ.

— Какво глупаво растение! — казваше често Михаилъ, като не можеше да забрави още джбовитѣ и борови горина Кавказъ.

— Мисля, че вашитѣ руски храсти не сѣ по-добри, — застъпихъ се азъ въ защита на мълчаливата и мечтателна палма. Албертъ вземаше моята страна и казваше, че въ една палма има повече поезия, отколкото въ всички руски декаденти и повече умъ отъ най-умния либераль. Твърде често той разказваше за Япония, цвѣтята на която нѣмали мирисъ, плодотъ нѣмали вкусъ и женитѣ били безъ страсти.

— Какъ тѣй цвѣтята нѣматъ мирисъ? — питахъ азъ въ очудване.

— Тамъ е работата, че тѣхния мирисъ не всѣки може да усѣти. Нашитѣ руси сѣ измислили горната пословица, по японцитѣ съ пълно право могатъ да ни кажатъ: „вие нѣмате обоняние“.

— Значи, съ време може да се намѣри нѣкакъвъ мирисъ у японскитѣ цвѣта?

— Ние, руситѣ, сме неспособни за туя.

Дойде ми на умъ за замръзналия носъ на единъ чужденецъ въ Петербургъ и за изгубения носъ на Гоголя... Несчастнитѣ руски носове! — мислѣхъ си азъ...

— Може би и японкитѣ сѣ безъ страсти?

— О, съвсемъ не! Японкитѣ, драги, сѣ неизразимо прелестни създания. Японкитѣ да нѣматъ страсти? Азъ, драги съмъ тѣнъкъ любитель на красотата, поклонникъ на женитѣ и придирчивъ естетикъ, но мога да те увѣря, че японскитѣ жени иматъ толкозъ огънь, што то съ цѣлукитѣ си биха прѣсушили ей-тази мѣтна рѣка отъ самитѣ ѣ извори, а съ пѣснитѣ и смѣха си биха направили отъ Сахара разкошенъ оазисъ; дето отъ цѣлиятъ свѣтъ ще се стичатъ жаднитѣ за любовь!

Албертъ увѣряваше, че всичко това било истина и че той предпочиталъ да се хвърля въ устата на нѣкой крокодилъ, отколкото да лъже... Впрочемъ, неговото широко жглово лице, обръснатитѣ мустаци и брада му придаваха изгледъ на японецъ...

Съ пѣсни, съ спомени отъ миналото и купъ шеги неустойно минаваха часотѣ на нашето пѣтешетствие подъ жекотото южно слънце. Твърде начесто ние се справяхме за пѣтя, страхувайки се да не попаднемъ въ нѣкой другъ каналъ и се озоемъ въ Портъ Саидъ или богъ знае въ какъвъ кътъ отъ огромната делта на Нилъ.

Отъ минутата на тръгването ние си оставахме все съ сжщия запасъ отъ знание по арабски. Елничката фраза, която най-много употребявахме, бѣше: „фейнъ сѣка, беталь Масъръ?“ (кой пѣтя води води за Кайро?) Арабътъ, къмъ който случайно се обръщаме обикновено не разбираше отначало какво искаше отъ него, нѣколко секунди стоеше съ отворени уста и съ нѣкаква слаба ирония въ очитѣ, размѣсена съ недоумение. Тогава азъ усърдно прочитахъ още нѣколко пѣти мѣчноизречимата фраза, при което Албертъ едва задържаше смѣха си. Случваше се, че арабътъ разбираше за какво питаме и ни показваше пѣтя. Но повечето пѣти той въпросително ни гледаше, махаше съ рѣце и изливаше потокъ неразбрани думи. Тогава, оставени на провидението, ние продължаваме пѣтя си, мѣчейки се да не изгубимъ отъ очи телеграфнитѣ стълбове, които все повече се отдалечаваха и изчезваха въ хоризонта.

На една мѣсто ни срещнаха работници араби и дълго време говорѣха подире ни. Всички тѣ бѣха боси, облѣчени въ дълги сини и бѣли ризи, полуголи. Между тѣхъ имаше и единъ арапинъ съ избърнати бърви и черна като катранъ кожа. Ние помислихме, че тѣ ни се заканватъ — дотолкозъ крѣсливи и заплашителни бѣха тѣхитѣ гласове — и се спрѣхме. Тѣ усилиха врѣвата и започнаха да показватъ на дрехитѣ ни. — Камъ филиусъ? (колко пари?) — викаше единъ отъ тѣхъ, сочейки на моето дълго палто... Отпосле ние срещнахме още много кандидати за нашитѣ скромни облѣкла, но неизмѣнно отговаряхме съ единичката отрицателна дума, която се намираше въ моя нарѣченъ лексонъ: Мафишъ!

На стѣмняване къмъ насъ се приближи непознатъ пладъ феллахъ. Отначало той се показва словоохотливъ, говорѣше дълго и монотонно, но като се убеди, че нищо не разбираме, млъкна и наведе глава. На единъ кръстоплътъ той ни задържа съ себе си и посочи селото, презъ което трѣбваше да минаемъ. То бѣше далече повече отъ три или четири километра. Ние се двоумѣхме и Албертъ прѣвъ изказа съмнението си гласно.

— Ами ако този приятелъ е нѣкой отъ ония крадци, за които ни разправяше Слъщцовъ преди да тръгнемъ?

— Ще съумѣемъ да се разправимъ, — отвърна Михаилъ. — Нека вървимъ.

Ние тръгнахме съ загадъчния арабъ, готови на всѣка случайностъ. Неизвестната и пуста мѣстностъ, таинствената египетска вечеръ като че подържаха нашето настроение и възбуждаха духоветѣ. Ние бѣхме неспокойни. Когато човѣкъ за първи пѣтъ изпадне въ чужда и непозната страна, особно между една съвсемъ чужда раса и култура, като арабската, той е склоненъ да преувеличава и да се лъже. Азъ знаехъ, че арабитѣ сж изобщо незлобивъ, добродушенъ и миренъ народъ. Но ако това е тѣй въ градоветѣ, то кой знае какви сж тѣ въ тия затѣнтени отдалечени села, дето твърде нарѣдко минава европеецъ?

Михаилъ отвори своето шефилдово ножче и го скри подъ палтото си.

— Ако не му разпоря корема ей-тѣй, отдолу нагоре, само гледайте! — прошепна той многозначително, вървейки близо до мене.

Арабътъ, който никакъ не подозираше, че нашия разговоръ се отнася до него и до предстоящото сражение, сви една цигара и я подаде на Михаила. После сви друга и я подаде на Алберта. Третата, която той предлагаше на мене, азъ отказахъ да взема.

Албертъ запали прѣвъ своята цигара, но тутакси стъгна и каза:

— Ами ако въ цигарата има афионъ и арабътъ иска незабелязано да ни опие?

Всичко това бѣше твърде възможно и ние вече си представихме какъ ще налѣгаме на пѣтя, пренесени въ виденията на мохамедовия рай... Арабътъ, следъ като ни претършува и като не намѣра очакванитѣ богатства, отъ ядъ ни изхвърли единъ по единъ въ рѣката, за храна на рибитѣ...

Албертъ скришомъ си сви нова цигара, а тази на араба хвърли. Михаилъ се преструваше, че пуши и не преставаше да стиска дръжката на своето шефилдово ножче. Чувствувахме се доволни, че сме надхитрили умразния арабъ. Той дълго време изказваше на Михаила своето очудване за дето не съмъ приелъ неговата цигара и изглеждаше явно недоволенъ. Съмненията ни се усилиха.

— Ей Богу, ще му разпоря корема като на жаба, — повтаряше Михаилъ, но въ гласа му се четѣше уплахъ.

При всичкитѣ ни наблюдения, но не забелязахме, щото феллахътъ да се чуди отъ обстоятелството, че ние още продължаваме да се държимъ на краката си.

— Може би афионътъ действува късно, — говорѣхме шепнишкомъ.

Бѣхме вече влѣзли въ селото и се готвѣхме да преминаемъ нѣкакъвъ малкъ мостъ, когато забелязахме, че арабътъ неочаквано се изгуби. Когато погледнахме въ тъмнината, съзрѣхме приведената му фигура, наметната съ бѣла

дреха, като видение. Той си отиваше, безъ зли намѣрения, но и безъ да продума.

— Сѣнда! — извикахме следъ него и тримата едновременно.

— Сѣнда! — отвърна той едва чуто и безъ да извърне глава. Очевидно, той бѣше недоволенъ отъ нашето студено държане.

— Слава Богу! — избавихме се отъ явна смъртъ! — иронично забеляза Албертъ.

— Какви диванета сме и тримата! — добави Михайлъ,

А свѣтлитѣ трептящи звезди вече кротко се усмихаха на небето . . .

VI

Следъ единъ часъ пѣтъ спрѣхме се на кошувка. Задъ насъ оставаше селото, отлѣво блѣстѣше Нилъ, а отпреде ни, по направление къмъ желѣзния пѣтъ, минаваше тѣсенъ каналъ съ застоюща, безшумна вода. Брѣговетѣ бѣха обрасли съ гѣста стена отъ месести кактуси; въ нощната тъмнина тѣ изглеждаха като непознати морски животни съ хиляди пипалца и лапи. Недалече въ тъмнината свѣтѣха синитѣ огньове на града Даманхуръ.

Небето бѣше ясно и нѣмаше никакви признаци за лошо време. Легнахме край самия пѣтъ, близо до канала. Дълго се любувахме на млѣчния пѣтъ, на безбройнитѣ звезди — тия чудни, лжчисти цвѣта на небесната пустиня. Колкото повече се унисахъ въ сладка полудрѣмка, азъ забелязахъ, че и въ природата ставаше нѣкаква промѣна. Звездитѣ почнаха да гаснѣятъ, като догоряющи свѣщи, една лека, задушлива мъгла покриваше небето и пълнѣше въздуха. На хоризонта не се показваше никакъвъ облакъ и вѣтрѣтъ не разклащаше близкитѣ кактуси. Мъртво спокойствие завладѣваше цѣлата природа. Като че тя сѣщо заспиваше, унесена въ вечерния си блѣнъ и очитѣ ѝ се премрежваха. Но въ всичкото туй спокойствие, въ този примамливъ полусънъ имаше нѣщо скрито и издѣйническо.

— Нѣма ли да бжде по-добре още тази нощъ да стиг

немъ въ Даманхуръ? — попита Албертъ: — изглежда, че времето ще се развали.

Никой се не обади. Ние бѣхме съвсемъ уморени и жаждата за сънъ като тежкъ чукъ ни приковаваше къмъ земята. Следъ минута, вече и тримата спрѣхме дълбокъ, сладкъ сънъ на кѣпани младенци . . .

Не зная колко часа бѣха се минали, когато нашиятъ сънъ биде внезапно прекъснатъ.

— Одеялото! палтото! ето и кошницата . . . всичко вземай, Албертъ! по-скоро . . . кѣде е палтото?

— У мене. А чайника? По-скоро, Миша!

Цѣлото небе, отъ единия край на хоризонта до другия, бѣше покрито съ мѣтни черни облаци. Ние не ги виждахме, но чувствувахме тѣхнитѣ зловещи сѣнки надъ главитѣ си, тѣ тежеха надъ цѣлата земя. Дъждѣтъ завалѣ като изъ ведро и ние скоро усѣтихме какъ неприятна, режеща хладнина проникваше въ тѣлата ни. Дрехитѣ прилепваха къмъ месата и натежаваха.

Огнени свѣткавици, като ослѣпителни феерични ракети прорѣзваха тъмната завеса на нощта и оглушителенъ ехтежъ долиташе до земята. Бѣше страшно и пусто. Ние изгубихме самообладание и единъ непонятенъ страхъ ни правѣше да треперимъ като изплашени птици. Въ роднитѣ си мѣста шѣхме да се свладѣемъ, но тукъ, всрѣдъ неизвестната мистическа природа, намъ всичко се струваше грандиозно и фантастично.

— По-скоро, Миша! — викаше уплашения Албертъ, като стоеше на едно мѣсто. И странно бѣше, че той подканя да бързае, когато самъ стои, вцепенѣнъ като статуя.

— Да идемъ въ селото! — извикахъ азъ и всички зачихахме назадъ, изъ сѣщия пѣтъ, по който бѣхме дошли. Почвата подъ насъ се плъзгаше, а дъждѣтъ все се усиливаше и усиливаше. Скоро ние изгубихме пѣтя и навлѣзохме въ неравна мѣстность, изпълнена съ трапища.

Азъ не виждахъ де стѣпямъ и нѣколко пѣти падахъ, заедно съ кошницата, въ лепкавата калъ. Вѣтрѣтъ грабна

сламената ми шапка и я свали въ калъта. Азъ едва я намърихъ въ тъмнината и продължихъ да бѣгамъ. Следъ мене тичаше Михаилъ.

— Ей, Албертъ, бѣгай насамъ! Къде си? Бѣгай по-бърже! — чуваше се презъ плискането на дъжда неговия уплашенъ гласъ.

— Тукъ съмъ — отговаряше невидимия Албертъ — а вие? Де сте вие? Обадете се! Почакайте! Кожко е страшно!

— Бѣгай къмъ селото! По-скоро!

— Къмъ кое село?

— По пътя, по пътя!

— Кой пътъ?

— Гледай по свѣтковицата...

Ние все бѣгахме, безъ да знаемъ на къде. Свѣтковицитѣ зачестиха и гърмътъ кѣнтѣше близо до насъ. Азъ се катерѣхъ по нѣкаква могила, залавяхъ се за мокритѣ буци, подхлъзнахъ се и падахъ. Като се съвзехъ малко, азъ се обърнахъ и уплашено, едва чуто извикахъ:

— Михаилъ!

Нищо не се чуваше. Михаилъ вече се не виждаше — бѣхъ останалъ самъ.

Блесна нова свѣтковица. За мигъ азъ съзрѣхъ върху освѣтеното небе, изправени каточе на самия хоризонтъ — тъй далечъ и тъй близо — дветѣ тъмни сѣнки на моитѣ сплътници. Ясно видѣхъ бледитѣ имъ лица и уплашенитѣ имъ очи гледаха страшно. Отъ дрехитѣ имъ капѣха струи вода. Наоколо се виждаха камъни и могили мокра прѣстъ. Ние бѣхме влѣзли въ гробищата на селото. А самото село се не видѣше. Недалече въ рѣката горѣше огънь и едва се виждаха бѣлитѣ платна на лодка. Тя силно се люлѣеше и високата ѣ мачта каточе стигаше небето.

Дълго време ние тичахме, падахме и отново ставахме, докато бурята, която неочаквано се бѣше разразила, сжшо тъй неочаквано стихна.

— Какво сме се изплашили? — викаше Миша отъ единъ трапъ, дето кой знае какъ бѣше се озовалъ и не можеше да

излѣзе. Едва следъ неимовѣрни усилия можехме да го измъкнемъ. Тукъси следъ туй отъ тамъ се опѣтихме за мѣстото, дето лежахме и отъ тамъ, по течението на канала, къмъ града, чвито огньовете следъ проливния дъждъ свѣтѣха съ нѣкаква по-чиста и радостна свѣтлина.

— А чайника? — попита Миша.

Въ уплахата си бѣхме забравили един-важния предметъ, безъ когото нашето патуване ставаше почти невъзможно. Албертъ се върна следъ малко и, размахвайки чайника, шеговито говорѣше:

Какъ се изплашихме, дяволско нѣщо! Никога презъ живота си не съмъ оглупявалъ толкова!

— Ако бѣхте ме послушали нѣмахте да сте мокри сега.

Всѣка педя пътъ ни струваше неимовѣрни усилия. Голямѣ буци калъ висѣха на чепицитѣ и пълна умора обхващаше пропититѣ съ влага тѣла. Първото ни безгрижно настрояние се възвръщаше, но веселитѣ нотки звучаха нѣкакъ фашиво и неестествено.

Албертъ тананикаше съ половинъ гласъ една тжжна пѣсенъ и нейнитѣ думи се лѣеха тъй бавно, отзоваваха се съ такава мжка на душата, што струваше се въ безмълвната нощъ, че тѣ идатъ отъ самото небе и мокри, възнещи отъ студъ, безнадеждно се боричватъ въ лепкавата калъ—тѣ, тия плачуци звуци на болната човѣшка душа, жаждуца за слънце и просторъ...

Ахъ ты ноченка, ночка темная...

Пѣсенята се носѣше нѣкакъ неувѣрено, плахо и като че се страхуваше да полети надъ тъмното непрогледно поле. Като изплашена птица трептѣше тя въ въздуха и звѣнтѣше въ ушитѣ ни съ треперливото кѣнтене на разбита арфа... Дълго летѣше тя наоколо ни, като че бѣ затворена въ тъмна жслѣзна клетка. Какво криеше въ себе си нощта, незнайното и загадъчно поле? О, тя нѣма да отиде тамъ, всрѣлъ бездушната степъ, възнеща и самотна! Тя ще умре тука въ гжстия тежкъ въздухъ, но близо до волния и страждущъ човѣкъ...

И новъ звукъ, пълненъ съ безнадежна тъга и отчаяние, дълго трептѣше въ въздуха като заглѣхващия звънъ на отдалечената камбана, летѣше наоколо ни, като молѣше за животъ, за слънце и любовь...

Безпросвѣтная...

И въ този едничкъ звукъ имаше толкова трепетъ, толкова отчаяние и безнадежностъ, като да бѣше частица отъ самата вѣчностъ! Този самотенъ звукъ бѣше сърдечния викъ на нашитѣ души къмъ строгия и безучастенъ животъ, който като студена нощъ ни заобикаля отъ всички страни и отъ миналото, което се е забравило и отъ бъдещето, което привлича, на насъ вѣе сжщия безмълвенъ ужасъ и безпросвѣтенъ мракъ... Нима цѣлия нашъ животъ не е една непрогледна, студена нощъ, не стоплена нито отъ лжчитѣ на слънцето, нито отъ дихането на любовта? И всичкитѣ наши блѣнове, надежди и желаня не заглѣхватъ ли като тия плачущи звуци преди да заживѣятъ? Какво остава отъ несблжднатия блѣнъ отъ отлетялитѣ дни, отъ упованията на мзлдостъта и отъ жаждата за подвигъ? Какво остава отъ мжкитѣ на любящия и отъ поривитѣ на бореца? Каква е наградата на мжченика, на този, който дава себе си жертва?

Попитайте бездиханната степъ и тя ще ви каже, че любящия окичватъ съ тръненъ вѣнецъ, че на мжченика борецъ отплащатъ съ изгнание! Попитайте вѣтъра, небето и звѣздитѣ, и тѣ ще ви кажатъ, че любовта отдавна е угаснала на земята, а красотата бѣга въ тинята на живота! Вслушайте се въ молящитѣ, самотни звуци на тжжната пѣсенъ и може би ще доловите въ тѣхъ схото на вашитѣ несблжднати мечти, които сега се изливатъ въ тиха пѣсенъ, въ тихи и невидими сълзи на душата. Вслушайте се, и ако вие много сте любили и много страдали, разкажете всичко на безмълвната степъ, на беззвездното небе, излѣйте всичкитѣ сълзи на своята душа въ тиха и самотна пѣсенъ!...

VII

Михаилъ отново бѣше се унесалъ въ спомени и разказваше какъ веднажъ замръкнали въ кавказкитѣ планини,

изгубили пжтя и останали да пренощуватъ близо до една скала. А презъ нощта завалѣлъ дѣждъ и тѣ отново скитали по стръмната планина, губѣли се изъ доловетѣ и чукаритѣ докато намѣрили една овчарска колиба.

— Бѣше тѣй страшно — и тѣй хубаво, — разказваше Михаилъ, — шото мжчно е да се предаде. Цѣлата нощъ непрекъснато се свѣтка и валѣ, каточе небето бѣше се продѣнило. Свѣткавицитѣ се спущаха като пияни, цѣлуваха върховетѣ на планината и освѣтенитѣ скали изглеждаха на чюдовища. За мигъ се покажатъ на тъмното небе остри бѣли чуки, надвесени, готови да полетятъ, и отново се слѣбятъ съ непрогледното море на нощта. И цѣлата планина тѣй гърмѣше, шото струваше се, че самитѣ канари се търкалятъ въ пропаститѣ, възкачатъ се къмъ небето и отново падатъ. А ние се увирахме презъ шумящитѣ гори, криехме се подъ скалитѣ и изплашени бѣгахме по камениститѣ урви, които отъ време на време свѣткавицата освѣтаваше съ зловеща, мъртвешка свѣтлина. Бѣше страшно всрѣдъ тази сатанинска игра на стихитѣ, подъ плискането на дѣжда и хилядострунната музика на гората — бѣше и хубаво! Колко много преживѣхъ и изпитахъ нея нощъ! И още единъ пжтъ азъ си казвамъ: има часове въ живота, презъ които човѣкъ преживѣва повече, отколкото презъ дългитѣ години на своето нищожно сжществуване.

Албертъ, който не слушаше, защото обичаше повече да приказва, се приближи до водата и се опита да загребе съ чайника. Брѣгътъ бѣше мочорливъ и покритъ съ трева. Той запали една кибритена клечка и освѣти тѣнкитѣ камшовидни растения; кактуси имаше на другия брѣгъ. Нѣкакъ плахо затрептѣ слабата свѣтлинка и тукакси близо до насъ и по цѣлото течение на освѣтения каналъ изплескаха съ криле спящите рѣчни птици, тревитѣ се размърдаха и уплашенитѣ пернати полетѣха надъ равнината. Албертъ запали нова клечка, но никакъвъ шумъ не се разнесе надъ сребристата и затихнала вода. Само тукъ и тамъ изплеска закъснѣла птица, а сетне всичко се смѣлча.

Вървѣхме направо, близо до рѣката, едва мѣкнейки отмалѣлитѣ си нозе. Бѣше ни тежко и задушно.

— Отъ дѣсно се вижда село, — каза Михаилъ сочейки съ рѣка.

Вървѣхме се внимателно нататъкъ и видѣхме да се очертаватъ землянитѣ къщи на арабско село. Червеникава, движаша се свѣтлинка блѣщукаше въ неговия край. Измжчени отъ пѣть, жадни за сънъ и топлина, ние побързахме къмъ селото. Свѣтлинката приветно ни се усмихваше и ни примамваше. Отъ стѣпкитѣ ни се образуваше глухъ шумъ, водата плескаше въ пълнитѣ чепици: каточе гладенъ човѣкъ бѣрже ядѣше и мяскаше съ уста...

Неочаквано свѣтлинката се изгуби. Ние се спрѣхме въ отчаяние. Нищо се не чуваше — селото тѣише въ мълчание и тъмнина. Псета залаеха наблизко и скоро замлъкнаха. Селото спѣше.

Приближихме се къмъ първата ниска къща. До вратата, на единъ човѣшки ръстъ, зѣеше малка дупка. Михаилъ си провере главата презъ нея и извика съ тѣпъ, дървенъ гласъ:

— Есма, саида!

И тѣй страшно, тѣй уплашено звучаха тия думи надъ пустинното село, шото струваше се, че не живъ човѣкъ говори.

— Есма, саида! — повтори той, но никой се не обади. Въ такава страшна нощъ, следъ проливния дѣждъ, изцапани, съ изпити, бледи лица, ние напомняхме повече злитѣ духове на пустинята, отколкото безвредни пѣтници. Кой може да хлопа въ такава нощъ? Измалешнитѣ хора се спотайваха и мълчаха. Ние се приближихме до друга къща и дълго чукахме въ заключената врата, но никой не се обади. Споглеждахме се и отъ нашитѣ фигури ни ставаше страшно — дотолкозъ бѣхме погрознѣли. За да надвиемъ на лошото настроение ние грѣйко приказвахме и отново чукахме.

Чу се нѣкакъвъ гласъ и тежко, каточе ли подземно дишане, изпълни въздуха. Ослушахме се. Въ близкия оборъ

се разнасяше конско цвилене. Задъ самата врата крава тежко прѣхтѣше и преживяше... Викъ на ношна птица се разнесе надъ селото и замрѣ...

До вратата, земята бѣше суха и ние седнахме да си починемъ. Михаилъ сви цигари и тримата залушихме. Умората надтѣляваше и азъ скоро задрѣмахъ, облегнатъ до вратата. Когато се разбудихъ, видѣхъ изправенъ до мене Алберта.

Е, г-да, — говорѣше той убедително и навѣрно отъ дълго време, тѣй като механически повтаряше една и сѣща фраза — слушайте г-да! Хайде да вървимъ, а то тѣй можемъ да си наберемъ хубава треска и Богъ знае шо. Стига толкова, господа! Ще настинете, ей Богу!

Дълго време още слушахъ азъ дрезгавия, неузнаваемъ гласъ на Алберта. Той звучеше равномѣрно, тихо, като плискането на водни капки по покривъ, и азъ се усѣтихъ отново завладянь отъ приятна полудрѣмка. Миша сѣщо не даваше признаци на животъ.

— Кѣде ще ходя! Азъ съмъ буквално разбитъ, — казваше той.

— Е стига, Миша! — захващаше отново Албертъ. — Дотегнахте ми вече, г-да! Следъ единъ часъ сме въ града. Тамъ ще отпочинемъ. А тука ще се простудите и треската е готова...

Близо половинъ часъ Албертъ изтощаваше всичкия си запасъ отъ красноречие, докато студа и влагата ни накараха да се отрезвимъ. Ние станаме и отново зацапахме изъ калѣта, далечъ отъ негостопримното село.

VIII.

Колкото повече се отдалечавахме отъ селото, вървѣжътъ ставаше по-мѣченъ и нозетѣ ни едва се измѣкваха отъ калѣта. Озърнахме се внимателно наоколо, драснахме кибритъ и се убедихме, че отдавна сме изгубили всѣкакъвъ пѣть и вървимъ слѣпишката, безъ да знаемъ точно накѣде, изъ равното поле.

Въ хоризонта наистина свѣтѣха синкавитѣ огньоове на

Даманхуръ, но тѣ изглеждаха тѣй далече, што не ни се вървеше, че ще можемъ да ги стигнемъ преди разсъване. Вънъ отъ това ние не смѣхме да вървимъ направо къмъ тия огньове, защото не знаехме какво ни чака въ непрогледното, необятно поле, което страшно се чернѣеше и ни заграждаше като море отъ всички страни. Може би, тамъ има други канали на Нилъ, блата и ями, които ние не ще можемъ да пребродимъ и дори рискуваме да се изгубимъ въ тѣхъ? Единичното спасение бѣ да се намѣри пътъ.

Тъмнината бѣ тѣй гжста, што на десетъ крачки предъ насъ ние нищо не различавахме. На небето не се мѣркаше никаква свѣтлинка и то стоеше все тѣй тежко и низко нависнало надъ земята. Въ мъртво мълчание бѣ се притаила природата и само шума отъ нашитѣ стѣпки тѣпо заглѣхваше въ влажния въздухъ. По обушата ни залепваха тежки буци калъ и ние съ мъжа си влачехме нозетѣ. Мокритѣ дрехи лепнѣха по тѣлата ни и студени трѣпки ни пронизваха. Близко до мене въ тъмнината азъ виждахъ посинѣлитѣ устни на Алберта, свитѣ и прегърбенѣ къмъ земята, като че изведнажъ бѣ станалъ по-старъ съ десетъ години.

Задъ насъ вървѣше Михаилъ, още по невеселъ и мълчаливъ.

— Слушайте, г-да, — чу се пресипналия гласъ на Алберта: — да трѣгнемъ влѣво и да вървимъ докато стигнемъ канала. Тамъ е пътя.

Ние не знаехме точно дали пътя е тамъ, но трѣгнахме машинално съ Алберта, защото въ нея минута намъ бѣше безразлично въ коя посока ще вървимъ. Само да вървимъ на нѣкжде.

Доста врѣме бѣхме се движили влѣво, но никакъвъ каналъ не се показваше отъ тъмнината. Калъта ставаше още по-лепкава и ние съ голѣми усилия отивахме напредъ.

— Нѣма защо да се губимъ изъ тая пустошь, г-да! — каза стреснато Михаилъ и се спрѣ. — Кжде ще ни отведе това влѣво? Така се отдалечаваме отъ града. По-добре да вървимъ направо къмъ Даманхуръ.

Следъ кжсо съвещание ние пакъ закретахме къмъ онова мѣсто на хоризонта, дето радостно свѣтѣха синитѣ огньове на града.

Уморени и зъзнещи, сегизъ-тогисъ се спирахме да отпочинемъ, но студени игли се бучеха по тѣлата ни и ние отново бързахме напредъ. Погледитѣ ни бѣха устремени въ хоризонта, къмъ огньоветѣ... Но тия огньове бѣха далече и колкото повече ги приближавахме, изглеждаше, че тѣ избѣгватъ и се отдалечаватъ... Ние приличахме на пилигрими, изгубени въ безлюдна и страшна пустиня, дето никой не се притича на помощъ на нуждаещия човѣкъ и дето смъртта на всѣка стѣпка дебне заблуденитѣ си жъртви...

Но кжде бѣше нашия Богъ да ни помогне? Ние отивахме да му се поклонимъ, а той стоеше безчувственъ къмъ страданията ни...

Почти и тримата едновременно забелязахме, че надъсно отъ насъ въ тъмнината заплува червена свѣтлинка. Спрѣхме се. Сърдцата ни радостно загулаха, че може би ще срещнемъ живи хора и ще можемъ да се изсушимъ и сгрѣемъ. Свѣтлинката ту порастваше, ту се سماляваше. Въ непроницаемата тъмнина, що виспѣше надъ равнината, та изглеждаше като голѣма, кървавочервена звезда. Ние се ослушахме и ни се стори, че дочухме човѣшка речъ.

— Есма, сѣнда! — извика силно Михаилъ, като сложи рѣце на устата си.

Никакъвъ отговоръ. Михаилъ повтори нѣколко пѣти своя страненъ викъ. Червената свѣтлинка като че по-силно замърца, и никакъвъ шумъ, никакъвъ звукъ не долетѣ отъ тамъ. Влажниятъ въздухъ като че всмукваше и поглѣщаше всичко въ себе си.

Ние трѣгнахме по направление на свѣтлинката, която изглеждаше съвсемъ близо. Не представахме да викаме като хора, които се намиратъ въ голѣма опасностъ и призоваватъ за помощъ. Но човѣшкитѣ гласове, които първия пѣтъ ни се чуваха въ мрака, като че безследно изчезнаха и замърца.

— Стойте! — извика уплашено Михаилъ и ни блъсна съ ржце назадъ; — тука има благо.

Вървѣхме се напредъ и въ тъмнината ясно различихме лъскавата, мжтно-пепелява повърхност на блатната вода. Навжтре въ това благо, висяща въ въздуха, се клатѣше червената свѣтлянка, съ която ние свързахме толкова надежди.

— Саида! — повтори нѣколко пжти Михаилъ, но пакъ никакъвъ човѣшки гласъ не отвърна на неговия.

Мрачни и мълчаливи тръгнахме ние назадъ, далечъ отъ мъждивата свѣтлянка, въ непрогледната тъмнина, шо ни загражда отъ всички страни като черна плащаница. Погледитѣ ни отново се устремиха къмъ синкавитѣ огньове на града. Тѣ ни мамѣха и зовѣха къмъ себе си съ обещанието на топло легло и сънъ.

Отчайвахме се, за дето не можемъ да намѣримъ пжта. Страхувахме се, че може би нѣкой отъ насъ не ще може да върви до край и ще остане всрѣдъ равнината, като принуди по този начинъ и останалитѣ да бодърствуватъ при него.

Изведнажъ далече отъ насъ се разнесе оглушителенъ трѣсъкъ. Две кървавочервени очи се показаха въ тъмнината, бързо почнаха да растатъ и се приближаватъ къмъ насъ. Фучението се усили; докато се свърземемъ, предъ насъ бързо премина пжтнишки влакъ и се изгуби по направление къмъ Даманхуръ.

Ние се зарадвахме че най-после можемъ да се ориентираме въ този непознатъ край и бързо се опжтихме къмъ желѣзнопжтната линия.

Въ въздуха бѣ останало дѣхъ на изгорѣло и дразнещия мирисъ на нѣщо весело, опойваше, което ни напомня за широки, шумни зали, облѣни съ електрическа свѣтлина, за красиви и сладострастни жени, които увиватъ ржцетѣ около вашето тѣло, които ви шепнатъ едва чути любовни думи и отъ тази мисълъ ни ставаше мжчно, едно смѣтно чувство на умраза противъ профучалия влакъ ни обхващаше. Дали тѣзи сити хора, които оставиха следъ себе си парливия мирисъ на изгорѣло и на парфюми, дали нѣкога презъ своя жнвотъ

тѣ сж преживѣли и испитали туй, което ние преживѣхме и ако не сж преживѣли не сж ли тѣ нещастни? ...

IX.

Следъ два часа уморителенъ вървежъ стигнахме въ града. Бѣ вече полунощъ и само тукъ-тамъ срѣскахме мълчаливитѣ фигури на нощнитѣ пазачи, които любопитно ни изглеждаха. По улицитѣ течеха малки видички и изобидната ацетиленова свѣтлина на уличнитѣ лампи радостно се отразяваше въ мжтнитѣ локви.

Единъ отъ пазачитѣ мълчеливо се присѣдини къмъ насъ и яи заведе въ нѣкакъвъ арабски хотелъ, дето дние спяхме великолепно, забравили за дѣжда, за селото и за всички свѣтлинки на паметната нощъ ...

X.

Третиятъ день отъ нашето пжтуване мина безъ особни приключения. Мене ме втресе и устата ми се нашариха. Михаилъ, който въ началото на тръгването даваше признаци на добър пешоходець, все повече закѣсняваше и оставаше надире. Щомъ седнѣхме на почивка, той събуваше обувкитѣ си и съсрѣдоточено гледаше нозетѣ си, като че ги изучаваше и, ако бѣхме близо до рѣката, той грижливо ги измиваше и дълго имъ се любоваше. Сетне взимаше скжсанитѣ обувки и съ трагиченъ тонъ казваше:

— Увѣрвамъ ви, господа, азъ нѣма да стигна до Каиро.

Албертъ, обувкитѣ на когото бѣха въ по-жалко състояние и постоянно се пълнѣха съ пѣсчички и прѣстъ, не скжпѣше думитѣ си и настойчиво убеждаваше Михаилъ:

— Какъвъ страненъ човѣкъ си ти, Миша! Че нали намъ е нужно да вървимъ! Тѣй никога нѣма да стигнемъ до Каиро!

— Свѣтътъ нѣма да пропадне отъ туй, — отговаряше равнодушно Михаилъ и не преставаше да съзерцава нозетѣ си.

Свѣтътъ наистина не пропадеше, но денътъ скоро се измиваше и ние едва взимаме по трийсетъ километра,

Макаръ, че моитѣ обувки бѣха безупречни по своята здравина, но тѣ бѣха толкова тѣсни, што още до вечерята на прѣститѣ ми се появиха бѣли мехурчета, които на всѣка крачка ми причиняваха нетърпими болки. Азъ взехъ да сподѣлямъ капризитѣ на Миханла и Албертъ се видѣ принуденъ да говори и на двама ни.

— Какъ не ви е съвѣстно, господа! — оцудваше се той искрено. — Какви пътешественици сте вие? Помислете си: още половината път не сме изминали, а вече паднахте. Какъ не ви е съвѣстно!

Често пъти Албертъ ни оставаше и бѣгаше напредъ. Широкиятъ му пепеляви панталони се развѣваха като вѣтрила и придаваха още по-смѣшенъ изгледъ на оригиналната му фигура. Подметките на неговитѣ обувки се отдѣляха съвсемъ и се виждаха голитѣ му нозе. Но ние си припомняхме за неговитѣ сибирски разкази и бързахме да го настигнемъ.

На най-близката желѣзнопътна станция решихме да си извадимъ билети до Каиро: доста пътешествувахме... Никогато разпитахме чиновника, указа се, че нашитѣ пари не стигатъ за такъвъ разкошъ. Нѣмахме възможность да извадимъ билети дори до първата станция отсамъ Каиро: нѣкакви 40 или 50 стотинки не достигаха. Ние бързахме до следующата станция, но ставаше нужда да се яде и по този начинъ търпѣхме вѣченъ недостигъ.

XI.

Вечерята се уговорихме да бѣгаме като „зайци“ съ товарния влакъ. Скрихме се близо до една станция, задъ желѣзния път. На стотина метра семафорътъ хвърляше синя свѣтлина въ нощта. Зададе се пасажерски тренъ и бързо отмина малката станция. Въ неговия студентъ, мълчаливъ вървежъ имаше толкова надменна гордость, што струваше се, че важенъ господинъ е преминалъ край насъ и се е изгубилъ въ тъмната нощъ, безъ да погледне наоколо си.

Ние намѣрихме нѣкаква малка полянка близо до рѣката, постлана съ слама и се спрѣхме на почивка. Но не следъ дълго нѣкакъвъ оглушителенъ трѣсъкъ ни разбуди.

Близо до главитѣ ни все по-бавно се плѣзгаха тежитѣ колела на идещитѣ вагони. Тренътъ спрѣ.

Като зашеметени ние не знаехме какво да вършимъ. Облѣкохме паятата, свързахме багажа и се приготвихме. Като храдци, които дебнатъ нѣкого, едва дишащи, криехме се въ тъмното и се мъчехме да не бждемъ забелязани.

— Вие почакайте тука, а азъ ще ида да разгледамъ вагонитѣ, казахъ азъ.

Дългата черна ивица вагони стояха неподвижни, но отпредъ локомотивътъ силно пѣхтѣше, откачаше едни вагони, прикачаше други, като разумно смѣство, което се спира, замисля се за малко и отново трѣгва, погълнато отъ мисли и грижи... Черната стена вагони се поклащаха и продължителни, тѣпи звуци пѣлѣха нощния въздухъ.

Азъ преминахъ гѣстата релсова мрежа, изкачихъ се на еднѣ насипъ отъ каменни вжглища и понадникнахъ въ нѣколко праздни вагони. Виждаха се и други редици вагони и азъ не можахъ да разпозна кой тренъ е пристигналъ и кой ще заминава. „Ще се скриемъ — мислѣхъ азъ — не твърде мѣчно. Но ако на тѣзи вагони имъ е отредено да пътуватъ назадъ или за друга нѣкоя станция, а не за Каиро? Въ такъвъ случай ще трѣбва да се лишимъ отъ удоволствието да видимъ пирамидитѣ, пъкъ можемъ и да поскитаемъ изъ участитѣ на Портъ Саидъ...“

Наблизо започнаха да се мѣркатъ нѣкакви човѣшки фигури и азъ побързахъ да се върна при моитѣ спятници.

— Е, ще бжде ли?

— Не можахъ да се ориентирамъ. Голѣмъ хаосъ!

Докато говорѣхме, чу се дрезгавия гласъ на парната свирка и товарния влакъ потегли. Замърдаха се чернитѣ, мълчаливи вагони и се изгубиха.

— Тю, бре! изпуснахме случая! — пробѣбра Албертъ като гледаше въ тъмнината следъ отдалечаващия се влакъ.

Ние отново се разположихме да спимъ.

Камъ фи... бабуръ! — чухме следъ малко шепнешия гласъ на нощенъ пазачъ. Той стоеше надъ насъ и уви-

раше дъгата си тояга въ пазвата на Михаила. Последниятъ се стресна, скочи и опули очи къмъ араба.

— Какво ти е нужно? — прогърмѣ той съ треперяща гласъ. Неговитѣ нерви бѣха окончателно разстроени.

Арабътъ му-посочи съ ржка къмъ града.

— Ще спимъ въ участъка, както се вижда, — засмѣхъ се азъ и ние покорно се оставихме на волята на пазача. Въместо въ участъка той ни заведе въ единъ ханъ, дето върху голитѣ дъски ние спяхме наредъ съ десетина мръсни феллахи, като дишахме разваления и напитъ съ всѣкакви аромати, въздухъ . . .

XII

Тѣй ние пътувахме, като спѣхме край станицитѣ, въ полето и дето завърнемъ. А капиталътъ се намаляваше и въпрѣки, че приближавахме къмъ египетската столица, за билетъ паритѣ не достигаха. На една станция бѣха ни нуждни тѣкмо 13 стотинки, които и следъ най-грижливи търсения не можахме да намѣримъ у насъ . . .

Обядното време спѣхме, а ношемъ пътувахме късно. Нѣкакъ незабелязано минаватъ часоветѣ, когато надъ себе си чувствувате трептенето на свѣтлитѣ звезди, когато въ лицето ви полъхва свежия вѣтрецъ на безкрайната равнина, а въ далечината приветно се усмихва синята или червената свѣтлина на станционния семафоръ . . .

. . . Пладне. Ние едва кретае по прашния крайнидски пѣтъ. Слънцето излива потоци огнена слѣтлина върху безмълвното поле. Въздухътъ е сухъ задушливъ. Никакъвъ вѣтрецъ не полъхва и върховетѣ на палмитѣ, които се вишатъ наблизко и далече, сж неподвижни. Тѣ напомнятъ църковни колони съ листата, причудлива капитель. Една малка илюзия и човѣку се струва, че небето съ своитѣ безкрайни сводове се опира върху тѣхъ.

Михаилъ е съвсемъ изнемошялъ, лицето му е почернѣло и очитѣ му иматъ нѣкакво страдалческо изражение. По цѣли часове той мълчи и не поглежда никого. А Албертъ е все

тѣй приказливъ и упоритъ. Между него и Михаила изникватъ чести спорове.

— Какъвъ пътешественикъ си ти, Миша, не разбирамъ — говори той съ лека усмивка, като старъ и опитенъ наставникъ. — Само за игла и конецъ мечтаешъ и навѣрно завиждашъ на всѣка женска особа. Срамно, Миша, ей Богу, срамно.

— А ти самъ какъвъ си? Обикновенъ разночинецъ, скитникъ и ненормаленъ чорѣкъ!

— Не, драги ми Миша, азъ съмъ нѣщо повече отъ ненормаленъ човѣкъ: дългогодишенъ редакторъ на всѣкидневенъ вестникъ. Ето какво съмъ азъ! А ти — обикновенъ шивачъ . . .

— Хмъ! азъ съмъ шивачъ . . . Но не би ли ми цѣлувалъ ржка, ако ти направя едни по-тѣсни панталони? Ще се съгласишъ, че това не е малко искусство. А редакторъ на всѣкидневенъ вестникъ може всѣки да стане. И дяволъ знае, билъ ли си нѣкога такъвъ?!

Албертъ не трѣпѣше да падне нѣкаква сѣнка върху неговото минало.

— И не само редакторъ бѣхъ азъ, Миша, а всичко каквото ти е угодно. Управителъ на печатница, членъ отъ съюза на земскитѣ деятели, председател на благотворителното дружество, сказчикъ на вечернитѣ курсове, фейлетонистъ и т. н.

Михаилъ, който въ живота си не е билъ нищо повече отъ обикновенъ шивачъ, идваше въ изумление отъ такова множество професии.

— Е, ами сега какво си? — питаше той съ иронична усмивка.

— Просто пътешественикъ. Но това е преходно състояние, Миша! Утре азъ пакъ ще си бѣда редакторъ или най-малкото сътрудникъ.

— Къде?

Разбира се, въ Каиро. Джебѣ ми е пълень съ рекомандации и навсѣкжде ще ме приематъ.

— На какъв език ще пишете своите статии?

— Разбира се, на руски. А пък тамъ безъ съмнение ще се намъри човѣкъ, който да ги превежда на английски.

— Ти сериозно ли говоришъ, Албертъ?

— Разбира се, че сериозно.

— Е, въ такъв случай ти си наистина нѣщо повече отъ ненормаленъ човѣкъ. Именно, ти си лудъ.

Михаилъ, който вече си бѣше съставилъ мнение за Алберта, на всички нови подробности, отговаряше съ една и съща фраза:

— Дяволъ знае дали всичко, което приказвашъ е истина...

Такива разговори водѣха често моите спътници. Всякога щомъ станѣше дума за нашите професии, Албертъ съ такава увѣреностъ разказваше за своето писателство, щото ние не можехме да не се удивляваме, слушайки неговите често пѣти фантастични разкази.

Отъ сутринъ до вечеръ, като седѣхме или вървѣхме, съ една неизчерпаема почти енергия, той разказваше за всичко, което му хрумваше отъ миналия животъ: за ученическите си години въ Хелзингфорсъ, за студентските — въ Петербургъ, за женитѣ и виното, за радостите и скърбитѣ на младостта. Повечето руски писатели се указваха негови познати. Имената на Чirikова, Андреева, Горки, Бунина и др. не слизаха отъ устата му. Съ тѣхъ той е разисквалъ най-важните въпроси на изкуството и живота, давалъ е своето мнение за тѣхъ, съ една речъ, черпилъ е знания отъ самите първоизточници...

Всичко това Албертъ умѣеше да разказва тъй занимателно и съ такава живостъ, щото не можеше да не му се върва. Ако дори нѣкой ни докажеше, че сме били лжгани отъ него, то пакъ щѣше да му благодаримъ, за дето умѣе тъй хубаво да измисля и щѣхме да го слушаме.

Съ широко обрѣстнато лице, по което играеше постоянна дяволита усмивка, Албертъ приличаше повече на пропадналь актьоръ, отколкото на писателъ. Тѣнкитѣ, износени

панталони, които бѣха тъй широки щото въ тѣхъ свободно можеха да се скриятъ цѣли цѣленички двама мъже като него, още повече усиливаха това впечатление.

Но той носѣше въ джобоветѣ си документи, отъ които ставаше ясно, че наистина е билъ въ Владивостокъ, дето е редактиралъ нѣкакъв мѣстенъ вестникъ, после въ Япония, дето е живѣлъ повече отъ деветъ месеца за смѣтка на благотворителните общества и най-после въ Китай и островъ Цейлонъ, дето сѣщо е просѣществувалъ за смѣтка на руското правителство...

За участие въ нѣкакъвъ терористически актъ Албертъ билъ осъденъ единъ пѣтъ на обесване и единъ пѣтъ на заточение въ Източна Сибирь. Какъ е могѣлъ да избѣгне и дветѣ прислжи на казашкото правителство, за насъ бѣ неяснимо...

Пълна противоположностъ на Алберта бѣ Михаилъ. Работникъ, шивачъ по професия, който силно чувствуваше своята жажда за знания и животъ незадоволена, той рѣдко говорѣше за себе си и повечето съ сериозно, замислено лице, по което често играеше тихата усмивка на недовѣрие, слушаше разказитѣ на Алберта. Съ развита индивидуалностъ, съ голѣми духовни погрѣби, той изпитваше постоянно недоволство отъ живота, който му отказваше най-нищожните блага.

Както и Албертъ, той отколе би искалъ да се върне въ отечеството си, но, обвиненъ въ разпространение на революционна пропаганда всрѣдъ войницитѣ отъ одеския гарнизонъ, той не можеше да си спомни за своята родина, безъ да се мерне предъ очитѣ му бесилоото на палача. И затуй търпеливо понасяше всички изпитии въ далечната чужбина.

XIII.

Въ Тента направихме новъ опитъ за пътуване съ желѣзница. Току шо бѣ пристирналъ нѣкакъвъ товаренъ влакъ и ние побѣрахме да се скриемъ подъ сѣнката на неговитѣ вагони, далечъ отъ станцията. Наоколо нѣмаше жива душа,

Азъ пръвъ се покатерихъ на единъ откритъ вагонъ, натоваренъ съ дървенъ материалъ. Дърветата бѣха кжси; оставаше свободно мѣсто въ края и петъ души можеха свободно да се виѣстятъ. Никой не ме последва.

— Качвай се Миша! Хвърляй багажа! Какво стоите?.. Какво пулите очи!

Азъ едва говорѣхъ, задъвайки се отъ умора и вълнение. Накстина, опита бѣше рискуванъ, но въ сжщото време той обещавахе приключения. Такъвъ родъ шегѣ дори рѣдко се срѣщатъ и въ романитѣ,

— Той се качи! Това е удивително! — говорѣше Албертъ съ опулени очи. — А азъ мислѣхъ, че всичко ние приказваме на шегѣ... Трѣбва да се обмисли добре, тъй може да ни хванатъ още на първата станция.

— Хвърляйте багажа, господа. Какви чудни хора сте вие! До сега щѣхте да се качите и никой нѣмаше да ви забележи. А тъй само привличате вниманието на хората. По-скоро, Миша!

Следъ малко колебание моитѣ спжтници се решиха. Михаилъ пръвъ се покатерва, следъ него Албертъ. Отъ срещения брѣгъ на канала, що тече наблизо, ни гледатъ араби и се усмихватъ. Още малко и ние сме спасени. Едва дишаме. Говоримъ низко, като затворници, които кроятъ планъ за своето избѣгване. Лежишкомъ, единъ до другъ сподѣляме мислитѣ и опасенията си. Азъ се чувствувамъ малко победителъ и сега Миши ми е особно признателенъ.

— Тъй и трѣбваше да направимъ! — шепнишкомъ говори той.

Слънчевитѣ лъчи падатъ право въ лицата ни. Ние закриваме очи съ одеялото и мълчимъ. Тъй нлюзията на нашата безопастность е по-голъма... Мълчимъ и нищо не виждаме. Минутитѣ текатъ бавно. Жегата е нетърпима. Ние сме цѣли въ потъ. Дишаме тежко и подъ одеялото въздуха е горещъ, като въ пещъ. На гърлото ми дразни кашлица.

Продължително изсвирване... Машината потегли... Виждаме само върховетѣ на телеграфнитѣ стълбове и не-

бето. Ето и червенитѣ покриви на кжщитѣ. Тѣ се отдалечаватъ, избѣгватъ. До насъ долитатъ човѣшки гласове, но скоро затихватъ. Тренътъ е въ пълненъ ходъ... Високо, шумно дишаме и азъ давамъ ходъ на кашлицата си. Вече сме свободни...

— Славно се нареди работата! — вика Михаилъ, потналь въ блаженство, при мисълта, че неговитѣ позе нѣма да бждатъ излагани повече на изпитни...

Дълго време лежимъ неподвижни; но любопитството надвива и единъ по единъ надигаме глави. Отъ дветѣ страни се разстила необозрима равнина отъ ниви, памучки и оризови плантации, чифлици, палмови гори. Навсѣкжде се виждатъ работящи араби, жени и деца. Минаването на трена тѣ като че не забелязватъ. Колко ли десетки хиляди пжти тѣ сж виждали това гърмяще чудовище да лети край тѣхъ!

— Скрый се, Миша! — вика уплашено Албертъ. — Единъ кантонеръ ни видѣ...

— По дяволитѣ! Нима ние не сме пасажери?

Твърде скоро чуваме, че подъ насъ гърми жельзевъ мостъ. Отгоре той е покритъ. Дългъ гигатски мостъ... Той е навѣрно наль Нилъ, но ние нищо не виждаме. На хоризонта се очертава високъ фабриченъ куминъ. Отъ устата му изкачатъ облаци черенъ димъ и бавно плуватъ нагоре... Машината намалява хода си. Вижда се перона... Едно неописуемо вълнение ни обзема. Ние лежимъ като мумии, нѣми, неподвижни. Азъ усѣщамъ какъ сърдцето на Михаила силно бие и неговото прекжснато дишане ме измжчва. Вижда се циферблата на голѣмия часовникъ... Часътъ е единъ безъ четвъртъ. Вагонитѣ се движатъ все по-бавно и по-бавно. Близко до насъ се показаха две арабски глави съ нови червени фесове. Не ни забелязаха. Наоколо се чуватъ крѣсливитѣ гласове на продавачитѣ и работницитѣ... Машината спира и отново потегля назадъ. Сжщия часовникъ и стрелкитѣ, които показватъ единъ безъ четвъртъ... Ето и фабричния куминъ. Т-р-р-р! Острѣ потреперване премина и машината отново спрѣ... Човѣшки гласове не се чуватъ. На-

близо пътят няколко локомотива. Ние чакаме. . . минута две, половинка, цяла час! Никакво помръдване, жегата е все тъй нетърпима: като че сме хвърлени във напалена пещ.

Устата ни засъхват за вода. Измъчва ни жажда, нужда от въздух и от движения. . . Премина един пасажерски влак, след него други, а ние още стоимъ. Никой не подозира за нашето съществуване, но ние се плашимъ отъ всѣко най-малко движение, отъ всѣки човѣшки гласъ. Времето, като въздуха, изглежда на застинало. . . Минутитѣ ни се струватъ часове.

Но какъвъ е този шумъ, тази страшна връва? Въ седнитѣ вагони тършуватъ, качватъ се хора, слизатъ и сърдита викове се приближаватъ къмъ насъ. Ние сме ни живи, ни мъртви. . . Ето, тѣ приближаватъ, спиратъ се и крѣщатъ въ самитѣ ни уши. Меже ми се вижда странно, невѣроятно, че тия хора сж толкова близо и не подозиратъ за нашето съществуване. Какво приказватъ тѣ съ такива сърдита, крѣсливи гласове? Отъ потока думи азъ можахъ да схвана само две, които бѣха достатѣчни, за да разбера тѣхния шуменъ разговоръ. Тия думи бѣха: талата (три) и телефонъ. . . значи, на предидущата станция сме били забелязани и отъ тамъ по телефона сж съобщили на първата станция, че съ идещия товаренъ влакъ пътуватъ трима скитници. Следъ като бѣха търсили по всичкитѣ вагони, служачитѣ се бѣха спрѣли предъ спасителнитѣ дървени греди, безъ да подозиратъ, че мистерioзната троица се гуши подъ тѣхната сѣнка и проклина цѣлия свѣтъ за неговата несправедливостъ. . .

И азъ възстановявахъ шумния разговоръ на арабитѣ.

— Кжде сж прочее, тия трима скитници?

— Нѣма ги.

— Но по телефона съобщиха, че сж трѣгнали именно съ тоя влакъ. . .

— Невъзможно. Обиколихме всички вагони и не видѣхме никакви скитници.

— Кжде сж отишли тогава?

— Дяволъ да ги знае, господине! Трѣбва да сж нѣкои вагабонти или крадци.

— Да не би да сж слѣзли?

— Подобни пътници не сме виждали да слизатъ.

— Трѣбва отново да се пита по телефона.

Азъ се радвахъ на моята способностъ да прониквамъ въ тайнитѣ на чуждата речъ и да възстановявамъ цѣлия диалогъ само по две сждбоносни думи. Тази моя способностъ ми напомняше за ученитѣ археолози, които по случайно намиренъ прѣшленъ, бедрена кость или челюсть, възобновяватъ цѣлия скелетъ на животното, което е изчезнало отъ земното кълбо още преди хилядилѣтия. . .

Арабитѣ си отидоха. Занизаха се бавни, мжчителни минути. Опитахме се да заспимъ, но напраздно. . . Товарнитѣ влакове очевидно се бавятъ дълго време, нѣкъ може би на нашитѣ греди е сждено да остинатъ тука. Трѣбваше да се рѣшимъ на нѣщо. Азъ се понадигнахъ. До дѣнера на близкото дърво седѣше широкоплещъ арабъ и четѣше паритѣ си. Други хора нѣмаше. Ние се сговорихме да слѣземъ. Азъ отново погледнахъ наоколо. Арабитѣ бѣше свършилъ преброяването на паритѣ си и сега втрѣчено ме гледаше. Погледитѣ ни, като че дълго бѣха се търсили. . . Широка усмивка се изобрази на неговото лице. Азъ сждо се усмигнахъ.

— Ставайте, господа! Нѣма ли да се наспите? — извикахъ азъ съ неочаквана веселостъ, като че всички опасности бѣха преминали, започнахъ да хвърлямъ дрехи, палта и всичко каквото ми попаднѣше. А въ това време арабитѣ съ недоуменне гледаше какъ изъ подъ гредитѣ се показваше бръснатата фигура на Алберта, после восьяното лице на Михаила. . .

XIV.

Такова бѣ нашето пътуване съ желѣзница изъ Египетъ. То трая всичко 10 километра. . . и ние рѣшихме, че за нищо на свѣта нѣма да се качваме на товарни влакове, които никакъ не бързатъ като хората. . .

Презъ дена изминавахме съвсемъ малки разстояния, но затуй, щомъ на западъ слънцето се скриеше задъ хоризонта и нощни сѣнки приплѣха надъ земята, вървежътъ ни изведнѣжъ ставаше по-лекъ и по-приятенъ. Въздухътъ, що презъ дена е тъй горещъ и задушенъ, придобива нѣкаква мекота и свежестъ. Далече въ хоризонта се зеленѣятъ палмови гори и вечерната мъгла ги прави да изглеждатъ леки и призрачни. Въ полето често се мѣркатъ арабски села и навсѣкжде окото вижда следи отъ човѣшки животъ. За мжката на нашето ходене ние сме възнаградени съ новитѣ картини, които вилската долина щедро разкрива предъ насъ и ако нозетѣ не ни болѣха тъй силно, безпокойството за бъдещето не бѣ тъй голѣмо, намъ се струваше, че можемъ да вървимъ дълги месеци, безъ да ни дотегне...

Тъй като нѣмахме точно определенъ маршрутъ, а градоветѣ и разстоянията имъ съвсемъ не познавахме, ние се спирахме на ношувка дено и да било и сутринъ рано, помръзнали отъ студъ, тръгвахме напредъ, мѣкнейки всичкия си багажъ на грѣбъ, като скитници, които цѣлиятъ си неспокоенъ животъ минаватъ по друмищата, въ далечни непознати земи...

И за да не загубимъ целта на нашето пътуване, ние не се отдѣлихме отъ желѣзопътната линия. Всѣкидневно ни настигаха и отминаваха десетки тренове, а ние вървѣхме и вървѣхме...

Понѣкога изъ близкитѣ зелени равнини се показваше пѣсъчливото, голо лице на Сахара. Като предъ нѣкакво чудо се спирахме ние за мигъ и нашето въображение оставаше поразено отъ тази близостъ на великата пустиния, която се разтигаше надалече, загадъчна и безмълвна.

И после пакъ вървѣхме часове и дни... Въ зеленината, която ни заобикаляше, въ блѣсъка и красотата на тази дълга, безкрайна градина, изъ която пътувахме, намъ се мѣркаха като видения пѣсъчнитѣ грамади на Сахара и тогава неволно си спомнихме, че наистина сме въ Африка...

XV.

Следъ петъ днеевъ непрекъснатъ вървежъ, стигнахме въ хубавия градъ Веѣна. Разстоянието, което бѣхме изминали бѣ 160 километра. До Кайро ни оставаха още около 60 километра.

Бѣхме излѣзли вече извънъ града и се готвѣхме да преминемъ моста надъ р. Нилъ, за да отидемъ къмъ полето, когато къмъ насъ се приближиха нѣколко арабчета и съ голѣми усилия успѣха да ни обяснятъ, че тѣ сжщо ще пътуватъ за Кайро и могатъ да ни заведатъ до тамъ съ лодка. Разбира се, ние тукатси се съгласихме, като оставихме на разположение на лодкаритѣ всичкото си нищожибо богатство.

На сутринта дълго чакахме, докато откриятъ голѣмия жельзень мостъ. Бавно се задвижиха колелата, заскърцаха спицитѣ и едната третина отъ моста се плъзна надъ другата; отвори се широка зевъ и най-напредъ преминаха лодкитѣ, що бѣха отъ срещуположната страна. Нашата лодка, съ разпуснати платна, теглена съ вжжета отъ брѣга, премина моста и навлѣзе въ открита, свободна рѣка. Вѣтрътъ бѣше слабъ, често затихваше и леко издутитѣ платна носѣха лодката съ бързината на човѣшки ходъ.

Отъ двете ѝ страни се издигаха високи, почти отвесни брѣгове, покрити съ зеленина. Рѣката не лакутушеше, и отиваше по права, като че безкрайна линия, краятъ на която се губи въ хоризонта. Виждаше се само бѣла, блѣстяща на слънцето вода, лазурно, безоблачно небе и прави, като че изрѣзани отъ човѣска рѣка брѣгове, ту зелени, ту червени. Нилската долина, съ всичката си разкошна зеленина, оставаше скрита отъ погледитѣ ни.

Арабитѣ наклахаха огънь и ни приготвиха гореща вода за чай. Отъ чувство на приличие, ние гостихме цѣлата команда на лодката, включително и пътниците. Арабитѣ сж голѣми любители на захарята, та когато дойде редъ да приемъ ние чай, въ кошницата бѣха останали всичко три парчета захаръ — обстоятелство, което предразполагаше Ми

ханла към меланхолия и уединение... Той легеше на гръбъ, сърдито гледаше небето и казваше:

— Дяволъ знае що за народъ сж тия араби! Приказватъ за приличие. Какво приличие ви е дотрѣвало, когато тѣ сж готови да ви изядатъ съ ушитѣ наедно!

Освеняъ насъ съ лодката пѣтуваха още двама араби и една арабиня, която повечето време се криеше въ долната частъ на лодката. На колѣнетѣ ѝ лежеше малко момиче и съ жадностъ сучеше отъ нейнитѣ великански цици. Екипажътъ на лодката се състоеше отъ две млади, широкоплещещи арабчета. Тѣхниятъ баща седѣше на кормилото, като го обмѣстяше на една или друга страна съ цѣлата тежина на своето здраво и закалено тѣло. Лицето му бѣше загорѣло, като че попукано отъ слънчевия пекъ и по врата му ясно се образуваха издутитѣ, дѣбели жили. Повечето време той гледаше ясно предъ себе си, следѣше направлението на вѣтъра и насочваше кормилото, споредъ нуждата, като гледаше да държи повече дѣсния брѣгъ на рѣката. Отъ време на време той даваше нѣкаква заповѣдъ на синоветѣ си и тѣ бързаха да се покатерятъ на висосата мачта или размѣстваха платната. Когато вѣтрѣтъ сѣвсемъ утихваше, тѣ излизаха на брѣга и дълго време теглѣха лодката съ вѣжа. Днитѣ бѣха безвѣтрени и нашата лодка съ голѣма мѣка отиваше напредъ.

Ние спущахме заголенитѣ си нозе въ топлата, чиста вода, блискахме се и дълго гледахме на бавно отдалечаващитѣ се брѣгове.

— Ако нѣкой крокодилъ полюбопитствува за нашитѣ бѣли крака, — смѣеше се Албертъ, — то ще си имаме голѣми неприятности: навѣрно тѣзи глупави гущери не сж твърде учтиви . . .

— Азъ съмъ готовъ да влѣза въ споръ съ каквото ви угодно крокодилъ, — процеждаше бавно Михаилъ, гледайки на тихата, едва течаща вода: — човѣкъ, който е ималъ разправии, съ руски казаци, не се плаши отъ нищо на свѣта! Никакви диви животни не можете ми сравни вие съ донския

казакъ. Казакътъ, братко, е най-кровожадниятъ звѣръ по цѣлата вселена . . .

Ние гледахме много скептически на желанието на Михаилъ да влѣзе въ споръ съ нилски крокодилъ и вѣрвахме, че ако такъвъ се явише, то той нѣмаше да бѣде отъ послѣднитѣ на бойното поле . . .

— Нилъ дълбоко спалъ. Сразу что то шевельнуло — крокодилъ бѣжалъ . . . — нареждаше Албертъ безкрай римувани и неримувани стихове, въ които се разправяше, какъ крокодилътъ излѣзалъ отново на брѣга и учтиво го попиталъ: какво му е угодно? Поетътъ твърде много се учудилъ, че крокодилътъ билъ такъвъ възпитанъ и учтивъ къмъ хората, но все пакъ, покаченъ на едно дърво, продължавалъ да го разпитва за неговиятъ животъ и за царството на фараонитѣ. А крокодилътъ съ кротко свѣтящи очи, цѣлъ облѣнъ отъ лунната свѣтлина, му разказвалъ: „Насъ, добрий господине, англичанитѣ ни направиха тѣй възпитани и въздържани. Ние вече не сме прости, имаме си училища, университети и всичко каквото е нужно въ единъ европейски свѣтъ . . . А тѣй сжщо владѣемъ повечето отъ европейскитѣ езици. Вие, господине, отъ коя народностъ сте?“ — Русинъ! — отговорилъ стреснато улашаващ поетъ. Крокодилътъ облецилъ очи, лицето му поблѣднѣло, изкривено отъ нѣмъ ужасъ; той плесналъ съ опашката си, скочилъ и бърже се изгубилъ въ мѣтнитѣ води на Нилъ . . .

Албертъ се възхищаваше отъ неочакваното развитие на сюжета, който позволяваше пълень просторъ на фантазията и увѣряваше, че той би станалъ знаменитъ поетъ, ако не бѣше политически емигрантъ . . .

XVI.

Колкото повече отиваме напредъ, коритото на Нилъ се разширява, брѣговетѣ ставатъ по-низки и ние можемъ да се любуваме на плодородната нилска долина, на нейнитѣ трудолюбиви жители и на всичкото онуй разнообразие, което дава южната природа. Нашитѣ араби сж твърде добри и разговорчиви, особено следъ като видѣха какъ ние пиехме чай

на перекуска само защото искахме да ги угостимъ. Единъ отъ тѣхъ по цѣли часове се мъчеше да ни предаде нѣкоя своя мисль, която той навѣрно смѣташе за много важна. Когато Албертъ или Михайлъ се уморяваха да слушатъ и да приказватъ, азъ ги замѣствахъ и въ ролята на събеседникъ прибѣгвахъ до една много оргинална мимика, която отначало произвеждаше смѣхъ, но сетне всички се свикнахме съ нея. Ако искахъ да науча напр. думата носъ, азъ допиряхъ показалеца до носа си и поклащахъ въпросително глава. Арабътъ ми казваше думата и азъ я записвахъ въ бележника си, като сричахъ звукъ по звукъ докато не получехъ утвърдителенъ знакъ отъ моя случаенъ наставникъ. Илхааге, така бѣ неговото име, проявяваше твърде голѣма склонность къмъ френския езикъ и въ едно скоро време изхвърли отъ речника си арабскитѣ думи квайсъ и ейва и ги замѣни съ съответнитѣ французки — *воп* и *ош*... Колкото много и да бѣхъ трогнатъ отъ бързия и изумително напредъкъ на моя четирдесетгодишенъ ученикъ, но всѣки новъ урокъ му струваше такива голѣми усилия, што азъ предпочитахъ да беседвамъ съ нѣкой въображаемъ крокодилъ като Алберта, отколкото да преподавамъ френски на тоя любознателенъ арабъ... Азъ заявихъ, че много ми се спли и прекъсвахъ урока на самата срѣда, като дѣгахъ подъ свѣката, що хвърляха платната. Сънъ не ме хващаше, но мъчехъ се да не гледамъ къмъ Илхааге, за да не му дамъ поводъ къмъ нови уроци. Той бѣше взелъ късь книга и нѣщо пишеше на нея. Като свърши Илхааге, погледна къмъ мене и извика:

— *Mouchou!*

Искаше да каже *monsieur*, но се получаваше единъ твърде оргиналенъ звукъ, когото човѣкъ само въ Египетъ може да чуе. Азъ се престорихъ на спящъ.

— *Mouchou!* — повтори той още по-високо. Азъ станяхъ и безъ желание се приближихъ къмъ Илхааге. На бѣлия листъ той бѣше написалъ нѣкакви иероглифи, които по неговитѣ обяснения съставятъ арабската азбука. Намѣренията на Илхааге бѣха твърде сериозни и той искаше каквото и да стане, но да ме изучи на арабски... За да му се от-

илтатъ, азъ трѣбваше да му напиша френската азбука. А, б, с, d... — сричаше той и съ детинска радостъ въ очитѣ гледаше на хубавитѣ търкалца. Син. ди. ен. за. та. дад. санд... сричахъ азъ следъ него арабската азбука съ видимъ интересъ и съ нѣкакво зло чувство, което все повече преминаваше въ весело настроение.

Когато му обяснихъ, че азъ не съмъ французинъ, а сѣщински българинъ, той дълго време ме гледаше съ недоумѣващъ, въпросителенъ погледъ, като се мъчеше да припомни нѣщо, което нѣкога действително е знаелъ.

Азъ му повтаряхъ нѣколко пѣти една и сѣщата фраза, пушахъ въ ходъ всичкия си запасъ отъ думи и отъ красноречие, но не можахъ да възбудя въ неговия умъ никаква представа за нашето отечество. Едва съ голѣми усилия успѣхъ да вгълпя на Илхааге, че ние сме народъ, който твърде много прилича на московцитѣ.

— Мушковъ! Мушковъ! Вуй мушу... же се... — потвърдяваше Илхааге съ свѣтнало отъ радостъ лице и сетне неочаквано извика: — *хорошо!*

Този викъ разбуди Михайла и Алберта...

— Ето ти тебе любознателенъ народъ! — казваше ми Албертъ. — За единъ день иска да изучи всички земни езици. А ние още мислимъ, че арабитѣ сѣ варвари...

XVII

Нашата лодка плува тѣй бавно, што ние почваме да се съмняваме дали нѣкога ще стигнемъ въ Каиро. Никакъвъ вѣтъръ не поклаща платната и двамата млади араби сѣ принудени да излѣзатъ отново на брѣга и да теглятъ цѣли часове съ вжжета тежката лодка.

Дълго гледамъ азъ прегърбенитѣ фигури на арабитѣ, що теглятъ предъ насъ и пѣятъ нѣкакви монотонни, тжжни пѣсни. Всѣка нова крачка имъ струва нечовѣшки усилия. Неволно си спомнямъ за рускитѣ бурлаци, които край брѣговетѣ на Волга вършатъ сѣщата убийствена работа и пѣятъ сѣщитѣ печални пѣсни... Колко човѣшкия животъ е тежкъ и еднакъвъ навсѣде, навсѣде по земното лице!

Една вечерь стигнахме въ малкия градъ Галиубъ. Бѣ вече тъмно, когато чевърститѣ араби сѣ покатериха ъна високата мачта, за да свиятъ платната. По-младиятъ отъ тѣхъ се качи на самия връхъ на мачтата и стоеше тѣй високо въ вечерното небе, штоо изглеждаше на необикновена птица неочаквано кацнала горе. Той бѣше преплелъ нозе около тънкото дърво, а съ ржцетѣ си придръпваше тежкото платно. Старецътъ-баща сжщо бѣ се покатерилъ и помагаше въ работата на синоветѣ си.

Сетне ние се разхождахме изъ тъмнитѣ и криви улици на града, любувахме се на оригиналната арабска чаршия, слушахме музика въ единъ ресторантъ и се върнахме въ лодката, дето владѣеше гробна тишина и не се чуеше човѣшки гласъ; арабитѣ спѣха. Само стариятъ лодкаръ още се молѣше съ едва чутъ шопотъ, прилепайки чело къмъ дѣскитѣ.

Лодката мѣрно се люлъше подъ тихия цѣлѣсъкъ на крайбрѣжнитѣ води. Никакъвъ шумъ не нарушаваше покоя на южната нощ. Огньоветѣ на града се не виждаха задъ високия брѣгъ. Надъ насъ се разстилаше безлунно небе, посипано съ милиарди звезди. Налѣво се издигаше масивенъ желѣзенъ мостъ, здраво заседналъ въ самото сърдце на многоводната рѣка. Дълга редица отъ каменни стълбове го крепѣха и чуваше се глухия шумъ на възпрѣната вода. Тънката мачта се издигаше високо къмъ небето и нейния връхъ сочеше свѣтла, искряща звезда, която ту се показваше, ту изчезваше; платната тихо шумѣха и въ едва уловимитѣ звуци на нощта се чувстваше неземна, свѣрхестествена музика. Азъ станахъ отъ мѣстото си, седнахъ къмъ кормилото и останахъ да се любувамъ на вълшебната гледка, която представлява нощемъ тази легендарна рѣка.

Нилъ спѣше.

Далече, додето стигаше окоето, подъ гладкитѣ му блѣстящи води треперѣха безбройни звезди. Високитѣ, отвесни брѣгове мълчаливо се оглеждаха и отъ дветѣ страни на водната поврѣхность се образуваше права, отвесна стена, която се губѣше въ тихитѣ нилски дълбочини. Сиви нощни птици

прелитаха надъ рѣката, мъгляви сѣнки пѣплѣха край брѣга, отразяваха се и неволно питане изникваше въ ума: кой отъ тия два свѣта е истински? Дали този шо се разстила отгоре или този, шо тихо се смѣе изподъ воднитѣ глѣбини? Заштоо кжде, е границата между свѣта на действителността и свѣта на мечтитѣ, между осезаемата конечность и безкрайното? Имало ли е нѣкога фараони, защо тѣ сж дошли и защо сж изчезнали? Запазла ли е рѣката спомени отъ това далечно време? Може-би Нилъ знае примамливата тайна на миналото и може би дълбоко нейде въ своитѣ недра той крие тъмната разгадка на битието?

Колко много е видѣла и колко много знае тази удивителна рѣка! Тя може да разкаже за погиналитѣ израилтяни, за Мойсея и за красивата царска дъщеря, която е намѣрила неговата люлка между прибрѣжнитѣ храсти, подъ сѣнката на кичести палми. Тя може да разкаже за Рамзеса и Зеростриса, за Тутмаиса и Хеопса и за тѣхнитѣ търпеливи роби, които сж строили величественитѣ храмове на Карнакъ, сфинксоветѣ и обелискитѣ или пъкъ сж издигали мрачни пирамиди! Тя може да разкаже за възшествието и падането на династиитѣ, за славата и за позора на хората и за всичко, което е видѣла и изпитала презъ дългитѣ хилядилѣтия! Нейното дѣло е тѣй огромно, тѣй велико, штоо ако бѣше живо сжщество, тя съ гордость би могла да заяви:

— Азъ сътворихъ единъ новъ свѣтъ на земята! Азъ издигнахъ фараонитѣ на царски престоли, дадохъ имъ богатство и власть надъ хората! Азъ сътворихъ технитѣ пирамиди, храмоветѣ, издѣлахъ обелискитѣ, колонитѣ и сфинксоветѣ, създадохъ науката и изкуствата, всичката поезия и всичката красота на древния Египетъ! Азъ дадохъ благоденствие и животъ на хиляди поколѣния, азъ бѣхъ единичката властителка надъ хората презъ тъмния низъ на вѣковетѣ! Азъ победихъ мъртвата пустиня и направихъ отъ нея цвѣтуща градина, азъ бѣхъ, съмъ и ще бѣда единичката благодать надъ Египетъ и азъ заслужавамъ всичкитѣ богове, всичкитѣ нимфи, съ които хората заселиха моитѣ мѣтни недра! . .

Уви! Нилъ не би могълъ да каже всичко гуй: гърмежа на топоветъ, виковетъ на наполеоновитъ войници и тежкитъ английски гранати развалиха неговия сънъ, отнеха чаруващия блънъ за отлетѣлия свѣтъ и днесъ сиракътъ Нилъ презъ ясниѣ южни нощи тихо скърби за своя безвъзвратно изгубенъ блънъ, за своя недосънуванъ сънъ. . .

Нека не тревожимъ неговата ношна почивка, нека го оставимъ да си отдъхне: презъ цѣлия слънчевъ день той слуша гърмежа на машиннитъ колела, писъка на парната свирка, цѣлия день той стене, окованъ на веригитъ на новото желѣзно чудовище. . . Нека си отдъхне! — може би само за мигъ, подъ тихати пѣсень на кичеститъ палми, подъ блѣсъка на звездитъ, които единички знаятъ тайнитъ на неговия животъ, той ще долови ехото отъ вълшебната легенда на вѣковетъ, която не преставатъ да му нашепватъ пирамидитъ и загадъчнитъ очи на сфинкса. . .

Нека и ние отдъхнемъ надъ неговитъ тихи води, подъ шепота на вълнитъ, подъ блѣсъка на мълчаливото звездно небе, за да можемъ следъ години да си спомнимъ, че нѣкога, презъ бурнитъ младенчески дни на своя животъ, сме минали една единичка нощъ въ обятията на таинственната, божественна рѣка, една първа и последна нощъ отъ нашето земно съществуване. . .

XVIII.

На другия день къмъ пладне отъ нашата лодка забелязахме върху огненото небе на хода два голѣми черни трижгълници, които се издигаха като призрочни видения, като загадъчни символи, възправени надъ дивната египетска земя и устремили нагоре остритъ си върхове.

Това бѣха пирамидитъ.

Приближавахме къмъ Каиро, столицата на Египетъ.

ВЪ КАЙРО.

I.

Когато слѣзохме отъ лодката и тръгнахме за града, стана явно, за голѣмо наше очудване, че не можемъ да вървимъ. Като че нозетъ ни бѣха парализирани и ние съ мъжаги мѣстехме. Михаилъ често се спираше да почива и на лицето му се отпечатваше остро страдание. Албертъ не се опитваше да го убѣждава, защото и самъ той съ отчаено лице гледаше къмъ своитъ обувки, изъ които се показваха прѣститъ на краката му.

Какво трѣбваше да се прави? До центъра на града имаше два часа пътъ. Ние искаме да стигнемъ преди настѣпване на нощъта, за да намѣримъ лицата, до които бѣхме се слабдили съ препоръчителни писма. Претършувахме всичкитъ джебове на дрехитъ си и намѣрихме три пиасра, тъкмо колкото бѣ нужно да платимъ на трамвая. Качихме се и бързо се понесохме напредъ, къмъ самото сърдце на египетската столица. Живописни арабски обѣкла, бръмчащо човѣшко множество, връвва и кръсъци. . . Неусѣтно стигаме площада Муски, дето слизае отъ трамвая, защото споредъ сведенията, що сме взели още въ Александрия, това е центъра на града. Ето и зданието на пожарната команда. Сресу него трѣбва да бжде млѣкарницата на македонца З. Разпитваме. Указва се, че още преди три месеца зданието въ което този македонецъ държалъ млѣкарница, изгорѣло. Виждатъ се и почеряллитъ стени. Ние стоимъ до изгорѣлото здание и чакаме. Нищо не забелязваме отъ околното движение и всичкитъ ни мисли се въртятъ около единъ и сѣщи въпросъ:

— Какъ ще намѣримъ квартира?

Тръгваме по една отъ близкитъ улици и разпитваме различни хора кѣде живѣтъ руситъ. Питаме на всички езици, арабски, руски, френски, но никѣде не ни разбиратъ. Най-сетне, пакъ въ нѣкаква българска млѣкарница успѣваме да вземемъ нуждитъ сведения. Едно малко, пъргаво маке-

донче, което не сменя очи отъ насъ, ни завежда въ квартала на руската емиграция.

Отново се възвръщатъ първитѣ ни надежди. Като че по нѣкаква магическа сила възкръсваме за живота. О, ние нѣма да се оставимъ да загинаемъ въ милиония и чуждѣ градъ! Никжде и никога ние нѣма да останемъ на улицата, като последни скитници, като жалки дриплювци. . . Както и по-рано ние твърдо вѣрваме, че животътъ ще ни се усмихне и ще разкрие предъ насъ широки, свѣтли врати. . .

II.

Попаднахме въ самото сърдце на руската емиграция. Приеха ни като братя, като отколе чакани роднини и ние не знаехме какъ да се отплатимъ за толкова много сръдечностъ.

Следъ двудневно пазене на стаята и лѣкуване, нашитѣ нозе бѣха съвършено здрави. Ние можехме отново да припикаме изъ улицитѣ на Кайро и да търсимъ своето щастіе.

Въ сжщата стая, лето временно ни настанаха на квартира, спѣха още четирма руски евреи, на общо дѣсчено легло. Тѣ криво-лѣво ни размѣстиха по-между си, но голѣмата тѣснота и задуха, отнемаха сѣня на всички ни. Но щемъ жегата почна да става тѣй силна, както и денемъ. При това, комаритѣ на цѣли облаци се втурваха въ стаята и съвършено ни измъчваха съ немилостивитѣ си ужилвания.

Сутринъ, още сънливи, залавахме се да пиемъ чай. Чаю бѣ най-голѣмия разкощъ на тия бедни емигранти. Сутринъ, на обѣдъ и вечеръ — чай и хлѣбъ, — чай и хлѣбъ. Твърде нарѣдко нѣкой случайно допаяше парче сирене. Отслабнали отъ дългия пжтъ и отъ голѣмитѣ лишения, ние ядѣхме съ удвоенъ апетитъ. Двата хлѣба, що ни оставяха, не стигаха; ние знаехме, че хлѣба въ Египетъ е скъпъ и емигрантитѣ съ голѣма мжка го припечелваха. О, тѣ нѣмаха. съсършено нѣмаха излишенъ хлѣбъ за другитѣ!

Цѣлия день тѣ работѣха въ различни мѣста на столицата черна и убийствена работа. Но щемъ, завръщайки се въ кжщи, тѣ се нуждаеха отъ почивка и сѣнь. За насъ бѣ до

очевидностъ ясно, че съ присѣтствието си ние ги измъчваме и че нашето бreme никакъ не е по силитѣ имъ. Предъ насъ тѣ говорѣха тѣкмо противното, но да укрятъ действителността не можеха. И по-рано тѣ живѣха въ мизерия, а ние само увеличихме тази мизерия. . .

III.

Твърде скоро Михаилъ си намѣри работа въ нѣкаква шивачница, но въпроса съ мене и Алберта бѣ по-мжченъ. Ние не знаехме никакъвъ заваятъ, а интеллигентната работа, що можехме да вършимъ, никому не бѣ нужна. Албертъ запита за нѣкаква печатница — той казваше, че почти цѣла година билъ словослагателъ — но тамъ му отговориха, че нѣма работа. За редакторство и сътрудничество въ английскитѣ вестници, разбира се, нему и на умъ не му идваше.

Колкото за мене, азъ бѣхъ изгубилъ всѣкакво желаніе да търся работа подиръ суровото изпитаніе, на което бѣхъ подхвърленъ въ Александрия. „По-добре гладъ, отколкото бавна и продължителна смъртъ“, — думамъ си азъ съ упоритостта на непоправимъ мечтателъ.

— Трѣбва да се намѣри нѣкакво сръдство, — процеди презъ зжби Албертъ, потъналъ въ мрачни мисли. Ние вървѣхме двамина съ него изъ Каирскитѣ улици, почти безцелно и машинално. Бѣхме решили, ако до вечерта не намѣримъ нова квартира, да пренощуваме извънъ града или при рибаритѣ край Нилъ. Но такава възможностъ въ сжщностъ ни плашеше твърде много и ние напрѣгахме всичката си душевна енергия, за да намѣримъ нѣкакъвъ по-добъръ изходъ. По тази именно причина азъ нищо не отговорихъ на мрачната бележка на моя спжтникъ, защото въ нея минута мислѣхъ сжщото и не по-малко отъ Алберта съзнавахъ, че трѣбва да се намѣри сръдство.

Но какъ?

Изъ улицитѣ, дето бѣ шумно и весело, ние се чувствувахме като пришълци, като чужденци, сжществуването на които никой не забелязва. Никого не можеха да интере-

суватъ нашитѣ мисли и грижи. Все едно, че се намирахме на пустиненъ и безлюденъ островъ.

Кайро е огроменъ градъ и немислимо е да се изходятъ всичкитѣ му улици въ единъ день. Нашата целъ не бѣ такава, но тъй като нѣмаше де да се спремъ, то отъ нѣколко часа непрекъснато ходѣхме. Краката ни почнаха да се подкосватъ и първитѣ болки се възвръщаха.

— Да се отбиемъ въ тази градина, — казахъ азъ неочаквано зарадвавъ: — Ще можемъ да си отпочинемъ и да обмислимъ по-добре какво ще трѣбва да правимъ.

Надъ желѣзната мрежа на оградата се виждаха високи палми, кедрн, олеандри и кактуси. Отъ гъсто посаденитѣ алеи радостно ни кимаха главички цвѣтята. Тѣ като че ни викаха къмъ себе си и ни обещаваха сладка почивка всрѣдъ задухата на горещия африкански день.

— Billet!

Ние бѣхме прекрачили входа на градината и желѣзнитѣ вратички бѣха се завъртѣли вече два пѣти, за мене и за Алберта. Предъ насъ се мѣркаше мургавото и строго лице на араба-вратаръ.

Едва сега ние се свързахме отъ нашата унесеностъ, че нѣмаме нито пиастъръ. Смутено затършува Албертъ въ джобоветѣ на широкитѣ си панталони, но тутакси се засмѣ свърна назадъ. Види се, че не искаше да хитрува за толкова дребна работа.

— Забравили сме паритѣ въ хотела, — засмѣ се той къмъ араба, който продължаваше да хвърля въпросителни погледи къмъ насъ.

Недоволни вървѣхме ние изъ улицитѣ, като неможахме да се примиримъ съ мисълта, задего дори почивкитѣ трѣбва да се плащатъ въ този негостоприменъ, егоистиченъ градъ.

— Да отидемъ отново въ руското консулство — предложи Албертъ. — Този пѣтъ може би ще ни потръгне.

Два пѣти вече се бѣхме явявали въ туй консулство, но случваше се тъй, че или негово превъзходительство консула отсъствуваше, или пъкъ бѣ много късно.

— Да се опитаме и днесъ, — съгласихъ се азъ.

Въ чакалнята на консулството заварихме и други посетители. Това бѣха повечето руски евреи, пострадали отъ погромитѣ, Тежко ни ставаше, когато гледахме тѣзи мършави, бледи лица, върху които мизерията бѣ хвърлила своята черна сѣнка.

Къмъ пладне дойде редъ и за насъ да бждемъ приети отъ консула. Бѣхме измежду последнитѣ.

Не мога да си спомня точно какво съмъ говорилъ, но като че и сега виждамъ внимателното лице на консула. Азъ говорихъ възбудено, високо, махахъ съ рѣце и тъй много се тревожихъ, като че тутатккси следъ моето говорене щѣше да настѣпи края на свѣта.

Онова, което най-вече ме караше да се тревожа, бѣха куччинитѣ сребърни монети, сложени на касата предъ консула. О, тия пари!

Може би да съмъ говорилъ много глупости, но все пакъ трѣбва да съмъ казалъ нѣкоя сполучлива дума, защото консултътъ взе отъ масата една отъ голѣмитѣ сребърни монети и ми я подаде...

Азъ усѣтихъ какъ всичкитѣ заглѣхнали струни въ душата ми отново запѣха, запѣха тъй радостно и неудържимо, щото азъ престанахъ да виждамъ и чувамъ каквото и да било друго...

Пиянъ отъ радость изкочихъ навънъ, но си наумихъ, че трѣбва да чакамъ Алберта. Той освенъ че бѣ взелъ два пѣти повече пари отъ мене, но носѣше нѣкакво писмо до високопоставена особа.

— Въ това писмо, — заявяваше той важно, — се заключва нашето щастие.

IV.

Всичкото щастие, което се заключваше въ писмото на Алберта, бѣ, че то ни осигуряваше квартира и храна за десетъ дни.

И квартирата и храната ние щѣхме да получимъ въ тъй наречения Asile Internationale...

Но преди това тръбваше да отидемъ въ дома на д-ръ Вороновъ, председателъ на комитета за подпомагане на беднитѣ руски емигранти.

Излишно е да казвамъ, че въ богатия домъ на д-ръ Воронова ние заварихме и други емигранти, които сжщо като насъ чакаха билети... Макаръ и съ голѣми резерви, но билети получихме. Какъ можеха да ни откажатъ? Бѣхме направили всичко възможно, за да избѣгнемъ такова унижение. Искаме да работимъ, но работа, подходяща за насъ, не се намираше. Последното сръдство бѣ да прибѣгнемъ до благотворителността, до унизителната и отвратителна благотворителностъ...

— А когато се окаже работа, азъ ще ви съобща. Само че това е трудно. По-добре вие сами се погрижете... Възизила може да прекарате само временно. Нали има и други, освенъ васъ!

Така говорѣше д-ръ Вороновъ, когато излизаме отъ неговия кабинетъ. Ние го увѣрявахме, че всичкитѣ ни грижи ще бждатъ да се избавимъ чась по-скоро отъ това мъчително, унизително положение и въ сжщото време горѣхме отъ нетърпение да се настанимъ въ новата си квартира, която ни обещаваше неизчерпаеми радости и спокойствие...

V.

Asile Internationale.

Самото имѣ вече говори достатъчно. Това бѣ убѣжище за всички прокудници на сждбата, за всички несретници, които нуждата бѣ хвърлила край брѣговетѣ на Нилъ и бѣ ги събрала отъ четиритѣ краища на свѣта, като че само за да покаже колко огромна е нейната властъ.

Убѣжище на бездомници, на голтаци и вѣчни скитници.

Убѣжище на авантюристи...

Хиляди названия могатъ да се намѣрятъ за това благотворително заведение, но нито едно нѣма да бжде напълно сполучливо. Би могло да се напише цѣла книга за него и пакъ нѣма да се каже всичко...

Въ този азилъ имаше представители почти на всички народности: италиянци, нѣмци, руси, гърци, чехи... Представители на всички професии: дърводѣлци, желѣзари, художници, търговци, учители... Нѣкога въ своя животъ тѣ сж имали такива професии... Сега животътъ бѣ ги научилъ да бездѣлничатъ и да живѣятъ като временно пенсиониранни инвалиди. И ако утрешния день не ги заплашваше съ несигурността, повечето отъ тѣхъ навѣрно биха се чувствували напълно щастливи. Никога презъ дългитѣ години на своето работно сжществуване тѣ не сж могли да бждатъ тѣй свободни и безгрижни. Унизителната благотворителностъ имъ даваше възможностъ да живѣятъ по-човѣшки животъ, отколкото честния трудъ. Това мнозина отъ тѣхъ искрено и откровенно признавиха.

Азъ попаднахъ въ Asile Internationale по силата на такава желѣзна необходимостъ, противъ която моята воля нищо не можеше да стори. Това не ми се виждаше никакво унижение. Напротивъ. Въ твърде голѣма степенъ у мене се пораждаше чувството на гордостъ, заедо животътъ ме подхвърля на такива изненади и сюрпризи. Презъ всичкото време въ душата ми мѣждѣше смтно съзнание, че неочаквано съмъ станалъ герой на интересенъ, увлѣкателенъ романъ или на хероическа поема и че всичко, което върши, е хубаво и пленително, необикновено и значително...

Азъ бѣхъ попадналъ въ новъ и непознатъ свѣтъ, който щедро разкриваше предъ мене своитѣ съкровища. Малциния познаватъ този свѣтъ и скрититѣ въ него богатства. Азъ имахъ възможностъ да го изуча съвършено отблизо. Нѣмаше никаква съмнение, че азъ бѣхъ между избраницитѣ на сждбата.

Ето какъ човѣкъ, бидейки последенъ сиромашъ, може да се чувствува най-щастливия между смъртнитѣ...

VI.

Обстановката, въ която милостивата ржка на providението ни отреждаше да прекараме десетъ спокойни и щастливи дни, можеше да задоволи и-много по-взискателни хора

отъ насъ. Въ третия етажъ на обширно и свѣтло здание бѣха поставени 30 или 40 легла. Първото впечатление бѣ, че се намираме въ болница. Но отпосле тази болница се превърна въ най-хубавата и весела къща на свѣта.

Леглата ни бѣха чисти и удобни. Голѣми тантелени завеси ги заграждаха за предпазване отъ комаритѣ. Изтегнати на мекитѣ дрехи, до късно презъ нощта азъ не можехъ да заспя и мислѣхъ за всѣкакви дребни нѣща, които тогава ми се струваха отъ необикновена важностъ. Азъ мислѣхъ за чудноватото устройство на днешния свѣтъ, въ който има толкова безредие и безумие, толкова излишни богатства и толкова бедностъ. Защо, питахъ се азъ, едно нищожно мащинство отъ хора тѣнятъ въ разкошъ и развратъ, когато почти цѣлото човѣчество се изражда въ нищета и вѣченъ гладъ? Не може ли живота да се постави на по-разумни начала и да се премахне властта на слѣпнитѣ, стихийни сили? Не може ли господството на човѣка-животно да се замѣни съ оноа на истинския човѣкъ?

Въ сѣщия тѣсенъ и дълъгъ коридоръ, дето бѣхъ азъ, имаше и едно петочленно семейство, състояще се отъ мжжъ, жена и три малки деца. Това бѣха руски евреи, станали жертва на тия ужасни по своето безчовѣчие и дивъ фанатизъмъ погроми, къмъ които тъмнитѣ сили на руската земя бѣха поткинали невежественитѣ, заслѣпени тълпи.

Никога азъ не чухъ тия хора да приказватъ помежду си или съ другитѣ. Тѣ бѣха мълчаливи като гробници. Младиятъ баща бѣ без време остарѣлъ. Бѣлитѣ косми на брадата му придаваха нѣкакъв трагиченъ изгледъ на младото му лице, по което ужаса на отчаянието и смъртта бѣ оставила дълбоки, неизличими следи.

Майката изглеждала като сомнабулка, като че околния свѣтъ не съществуваше. Тя бѣ потънала отъ грижи за децата, едното отъ които постоянно кашлѣше и имаше анемично, востъчно лице, като че ли самата смъртъ дебѣше край него и чакаше сгодна минута, когато майката се оттеглѣше на нѣкъде да го грабне и отнесе...

За да се избавя отъ тѣпата тежестъ на своитѣ мисли, азъ повечето скитахъ изъ улицитѣ на града, а когато станѣше обѣдъ, отивахъ въ азила, дето ме чакаше топла войничка чорба, въ която отчаено се гонѣха тънки мръвки месо. Обществената благотворителностъ не може да даде повече. Твърде голѣма е бездомната армия на обезнаследенитѣ и гладнитѣ...

Понѣкога, при удобенъ случай, азъ се изкъпвахъ въ специалната баня при азила. Тогава у мене изникваше пълна илюзия, че азъ имамъ до нѣмай-къде комфортно съществуване.

Но всичко това, мекитѣ, чисти легла, топлата храна въ азила, разговоритѣ и развлеченията съ моитѣ съседи скоро ми дотегнаха и безсмислието на такъвъ животъ почна да ме мжчи. Азъ взехъ да се чувствавамъ като времененъ, случаенъ гостъ на това ново царство и тѣрсѣхъ да запѣляя празнотата на днитѣ си съ нови впечатления.

Луда треска — да обхода всичко и всичко да видя — ме обвзе. Едничката ми радостъ за презъ цѣлъ животъ щѣше да бѣде поне, че презъ тия тежки скитнечески дни, азъ съмъ видѣлъ неговитѣ бележитости. Всичко друго въ моитѣ очи се струваше преходно и незначително.

Първата ми грижа, прочие, бѣ да посетя пирамидитѣ. Страхувахъ се, че нѣкаква случайностъ може да ми попречи да сторя туй и азъ ще напустна Египетъ безъ да съмъ видѣлъ тия грандиозни паметници на далечното минало, които още много хилядолѣтия ще поразяватъ човѣшкото въображение.

VII.

Съобщихъ на Алберта за своето намѣрение, но той се засмѣ, отрицателно поклати глава и каза:

— Азъ не искамъ да се покланямъ предъ нѣкакви пирамиди, които ни напомнятъ, че преди хилядолѣтия, както и днесъ, надъ хората сѣ владѣли мрачни и жестоки деспоти.

Макаръ и да сподѣляхъ неговата умраза на руски революционеръ противъ деспотитѣ, но азъ решихъ да отида

самъ къмъ пирамидитѣ, предчувствувайки, че не само за все-силнитѣ фараони ще ми напомнятъ тѣ...

Бѣ горещъ априлски день. За да не се измѣча съвсемъ отъ жегата, азъ трѣгнахъ за старата частъ на Кайро, отъ дето се отиваше къмъ пирамидитѣ, едва късно следъ обѣдъ.

Грамадниятъ масивенъ „моствъ на лъвоветѣ“, който съединява стария и новия Кайро, кѣнтѣше отъ движение и крѣсъщи. По циментнитѣ тротоари непрекъснато сновѣше стиличната тѣпла — араби, негри европейци — въ всевъзможни накити и облѣкла. А по срѣдата на моста, добре шоширанъ, лудо надпрепускаха файтони, омнибуси, автомобили, велосипеди. Тукъ и тамъ бавно, изтежко пристѣпяха редица камили; надменно и нѣкакъ безучастно гледаха тѣ на безсмислената бѣготня около тѣхъ съ високо дигнати глави... тамъ, далече налъ шумния градъ, тѣ, може би, виждаха вече нажеженитѣ пѣсци на Сахара, дето нѣма шумъ и всичко е тѣй хубаво, безмѣлвно и тихо.

До трамвайната линия на пирамидитѣ се трупаше пъстра навалица. Азъ побѣрвахъ да се кача, тѣй като кондукторътъ бѣ приготвилъ своя рогъ за сигналъ. Въ вагонитѣ имаше много европейци. Между тѣхъ особено се хвърляха на очи англичанитѣ съ своитѣ червендалести, пълни и всѣкога надменни лица. Широкополитѣ английски шапки, красиво преласанитѣ чанти, вѣчниятъ бинокль и особното облѣкло ги издаваха за туристи, за охолни членове отъ щастливото семейство на богатитѣ, които презъ тия месеци на годината съ хиляди посещаватъ странитѣ на древната култура.

Между другитѣ пѣтници, въ трамвая бѣха се вмѣкнали нѣколко англичанки, които съ своята малка свита отъ усмихнати кавалери скоро напълниха въздуха съ шумъ и безгрижно веселие. Нѣжнитѣ тънки фалцети на младитѣ леди тѣй капризно се преплятаха съ тенорнитѣ мъжки гласове, шото човѣкъ, макаръ и да не чете Тургенева, може да падне въ самозмама и да помисли, че наистина писе топло млѣко... Само две госпожици, за които не можахъ да разумѣя дали

бѣха англичанки или нѣмкини и които бѣха трѣгнали за пирамидитѣ, навѣрно безъ кавалери, недружелюбно гледаха наоколо си, безъ да приказватъ. Близко до тѣхъ седѣше единъ френецъ, облѣченъ въ вехти туристически дрехи, снабденъ съ чанта, бинокль и разкошна книжна папка. Сегизъ-тогизъ той изваждаше нѣкакви рѣкописи съ чертежи и замислено се взираше въ онази частъ на хоризонта, дето се намираха пирамидитѣ на Гизе.

Твърде скоро трамваятъ измина старата частъ на града и излѣзе на равно поле. Пѣтятъ отиваше по една права геометрическа линия и свършваше близо до самитѣ пирамиди. Тука, незатулени отъ постройкитѣ на града, пирамидитѣ се откриваха за погледа съ всичкото си дивно великолешие и грамадностъ. Тѣхнитѣ сивкави, мжтнопепеляви камѣни отразяваха палящитѣ лъчи на египетското слънце и приличаха на голѣми черни тригълници, изрисувани на небето. Тѣ стояха мрачни, неподвижни. При всичката щедростъ на южното слънце, нѣмитѣ гробници си оставатъ все тѣй неприветни и мрачни, каквито сж били и хиляди години назадъ. Ще се минаватъ още хиляди, може би, десетки хиляди години и тѣ все тѣй ще се издигатъ надъ мъртвата безкрайна пустиня, като тъмни загадки и мрачни символи на вѣковетѣ...

Съ пристигането на трамвая пирамидитѣ като че потънаха въ нѣкаква неизмѣрима пропасть и се изгубиха. Врѣдетѣха ме тѣпла араби, като глутница изгладнѣли чакали. Тѣ говорѣха на нѣкакъвъ особенъ езикъ, смѣсь отъ френски, английски и италиански думи, които тѣ твърде произволно прилепяха една до друга и още по-своеобразно изговаряха. Отъ тѣхния *lingwa trasa* азъ можахъ да разбера, че тѣ предлагалахъ услугитѣ си за проводници. За да се избява, азъ наехъ единъ младъ чичероне. Не бѣхме изменили и десетъ крачки, когато къмъ насъ се прилепиха двама нови чичероне, единиятъ отъ които се препорѣчваше за нѣкакъвъ „началникъ на пирамидитѣ“, а другиятъ ме дърпаше за палтото и ме убеждаваше, че настиятъ отъ мене водачъ не знае нито.

дума френски и не познава бележитоститѣ на пирамидитѣ. Той дотолкова се увлече, щото се опита да ме вземе поддржка. Азъ взехъ да се чувствувамъ не дотамъ добре и да губя самообладание. Импровизираниятъ началникъ настояваше на своитѣ два шилинга. Той вадѣше нѣкакви документи и печатни разписки, види се за да ме убеди въ правото на своитѣ искания.

— Азъ виждамъ — говорѣше той, като увираше главата въ самото ми лице, — разбирамъ, че вие не сте нито англичани, нито френци и, следователно, нѣмате много пари.. Затуй ще ви взема само единъ шилингъ...

Макаръ че следъ такъвъ учтивъ комплиментъ и найголемия скжперникъ би се решилъ да даде единъ шилингъ, но азъ му връчихъ два пиастра съ напжтствие да върви по дяволитѣ.

Тия упорити чичерони правѣха всичко, за да развалятъ настроението ми. Около цѣлата пирамида имаше повече отъ стотина души, между които половината възрастни мъже. Тѣ говорѣха на всички земни езици и все пакъ не знаеха нито единъ езикъ добре... Тѣхниятъ френски грубо дразнѣше ухото и азъ изпитвахъ едно неприятно чувство, както бива при слушането на лошо изпѣта пѣсенъ. Азъ внушихъ на моя чичероне, че ако не ме избави отъ нови водачи, нѣма да получа никакво възраждане. Оттогава той бѣше готовъ да се бие заради мене и често се спречкваше съ своитѣ съперници.

Първата грижа бѣше да се кача на пирамидата. Слънцето клонѣше къмъ западъ и азъ решихъ да остава посещение на подземния храмъ, катакомбатѣ на Мемлюкъ и сфинкса за по-сетне. Моятъ чичероне искаше нѣкаква баснословна сума, за да ме придружи до върха на пирамидата, но азъ го изпратихъ назадъ съ единъ малкъ подкупъ. Моето желание бѣше да остана самъ; всѣки срещнатъ чичероне ми се представяше като кървожаденъ звѣръ, готовъ всѣка минута да връхлети отгоре ми, така че азъ не можехъ да мисля нито за фараонитѣ, нито за Египетъ; ми-

сълъта ми бѣ заета отъ страшния образъ на чичеронето.

Не бѣхъ започналъ възкачването по пирамидата, когато отгоре ми налетѣ нова тайфа араби. Единъ отъ тѣхъ искаше билетъ.

— Какъвъ билетъ? — викахъ азъ, като усѣщахъ, че губя търпение.

— Билетъ за изкачване до пирамидата, господине. — отвърна флегматичниятъ арабъ, — билетъ или два шилинга.

Дълго време ожесточено спорехъ, докато не го поканихъ да отидемъ при полицията. Указа се, че действително трѣбва да заплатя четири шилинга. Азъ знаехъ добре, че тази оригинална полиция бѣше организирана отъ самитѣ чичероне, та заплашихъ съ английския караколъ (участъкъ).

— Вървете въ каракола, господине, — отговаряха арабитѣ смѣшномъ, — още сега идете, сърдити господине...

Арабитѣ сж упоритѣ и хитъръ народъ, но въ градоветѣ азъ бѣхъ изучилъ всичкитѣ имъ слабости.

— Азъ нѣма да се кача на пирамидата, а само ще скитамъ наоколо, — казахъ азъ остро и ги оставихъ.

Изъ пжтя срещнахъ дветѣ мълчаливи леди отъ трамвая. Едната отъ тѣхъ, съ посинѣло отъ ядъ лице, нервно говорѣше на единъ елегантно облѣченъ арабъ на френски:

— Сто пжти вече ви казвамъ: нѣмаме нужда отъ водачъ! Искаме да бждемъ сами! А вие пакъ се натрапвате... Вървете по дяволитѣ! Два франка ви стигатъ...

Азъ свободно въздъхнахъ. Значи не съмъ самъ...

Арабътъ, който искаше билетъ отново върнѣше следъ мене. Този пжтъ нѣкакъ любезно и отъ едно почтено разстояние той ми искаше само единъ франкъ, за да ме придружи до върха.

— Твърде опасно е, господине, — разказваше той, — да се катерите сами. Миналата година единъ туристъ падна и се уби. Отъ тогава английското правителство е забранило на чужденцитѣ да се качватъ безъ водачъ.

— Но азъ и други пжтъ съмъ идвалъ тука, — казахъ азъ: — никакви такси не ми искаха!

— Не, господине, вне за първи път идвате! Азъ зная. Вне сте русинъ нали?

И той ми разказа какъ миналата година пренощувалъ заедно съ нѣкаква руска компания на връхъ пирамидата. Взели съ себе си много провизия, кокосови орѣхци, чай, дрехи и всичко, каквото е било нужно. Имало и нѣколко госпожици, които чудесно пѣли, а студентитѣ свирѣли цѣла нощъ съ китари и цигулки... Наклали огънь и си сварили чай горе, — на връхъ пирамидата. До полунощъ не млькнали младитѣ студенти и тѣхнитѣ пѣсни се носѣли далече надъ заспалата пустиня...

Азъ го попитахъ за госпожицитѣ и словоохотливия арабъ, за да поласкае навѣрно моето честолюбие на „русинъ“, каза, че никога презъ живота си не билъ виждалъ по-красиви жени отъ тия студентки.

Арабътъ даде още доказателства за своята интелигентностъ и следъ като получи възнаграждението си, благодарно се отдалечи...

Азъ стигнахъ отново до подножието на пирамидата. Върхътъ ѝ се не виждаше. Предъ мене се растилася пустинята, цѣла блѣстяща и бѣла отъ слънчевитѣ лъчи. Тукъ и тамъ се виждаха черни насипи, като огромни мастилени петна. Наоколо нѣмаше жива душа. Азъ побързахъ да се покатеря, страхувайки се отъ омразнитѣ чичероне. Следъ малко вече лазехъ доста високо по огромнитѣ пепеляви камъни, терасообразно наслагани единъ върху другъ.

Отъ неотстѣпчивитѣ араби азъ бѣхъ избавенъ, но затуй налетѣхъ на друга опасностъ. Колкото повече се възкачвахъ, пѣтьтъ ставаше все по-лошъ и каменнитѣ буци се трошеха подъ нозетѣ ми. Всѣка педя височина ми струваше голѣми усилия. Шупливиятъ варовникъ, разрушенъ отъ лѣжда и слънцето, изобилствуваше. Само тукъ-тамъ стърчаха грамадни късове твърдъ, черенъ гранитъ. Азъ непрекъснато работѣхъ съ ржце и нозе, като се простирахъ съ цѣлото си тѣло върху ронливия и опасенъ камъкъ. Въместо стѣпала, предъ мене се издигаше безкрайна изпоядена стена

Всѣка минута, при най-невнимателно движение, азъ можехъ да полетя надолу и тогава нѣмаше спасение върху тази изрината, полу-отвесна стена, мльчалива и загадъчна.

Чувство на смѣла решителностъ и необяснимо вълнение ме завладяваше. Колкото пѣтьтъ ставаше по-опасенъ, съ толкова по-голѣма смѣлость азъ се изкачвахъ нагоре. Сърдцето ми силно туптѣше. Дишането ми се спираше, устата пресъхваха и една нетърпима жажда започваше да ме измъчва. Отъ челото ми капѣше потъ.

Отпосле се научихъ, че по този опасенъ, невъзможенъ пѣть отдавна никой не е лазилъ — порядъчнитѣ хора плащатъ шилинги и взематъ съ себе си водачи. Твърде малцина се решаватъ да стигнатъ върха, а тѣзи, които се решатъ, минаватъ по безопасенъ и лекъ пѣть. Както навсѣкжде, тѣй и тука, менъ се падаше най-трудниятъ дѣлъ. Нищо. Азъ съмъ наученъ на опасноститѣ и не се плаша отъ смъртьта. Тя може да връхлети отгоре ми отъ всѣки откъртенъ камъкъ. Нека! Нима за първи пътъ вървя по такъвъ труденъ пѣть? За първи пътъ ли срѣщамъ опасността и кокалестото, хищно лице на смъртьта? Първи пътъ ли тя протѣга ржце да ме сграбчи и за първи пътъ ли тя дебне по моитѣ стѣпки?

Азъ усѣтахъ цѣлото си сщество изпълнено отъ този единичкъъ стремежъ: къмъ върха! Вълнението ми се усиливаше. Защо съ такъвъ душевенъ трепетъ, съ такъвъ горещъ поривъ се стремѣхъ нагоре? Какво можехъ да почувствувамъ и да вида отъ върха на пирамидата? Нея минута азъ не си задавахъ никакви въпроси. Цѣлата задача на моя миналъ и бѣдещъ животъ като че бѣше се въплотила въ този устремъ: къмъ върха! Какво е билъ цѣлиятъ досегашенъ животъ? Единъ непрестаненъ стремежъ нагоре — къмъ широкия просторъ на слънцето и свободата. Какъвъ ще бѣде идещиятъ животъ? Сжщия неуморенъ стремежъ нагоре и по-нагоре? Цѣлиятъ животъ не е ли натрупанъ като тая каменна гробница, сивъ, мжтнопепелявъ и бездушненъ? И не тѣй ли го минаваме ние, хората, като се кате-

римвъ по трудни и незнайни пътеки? Казватъ, че твърде малцина се стремятъ къмъ върховетъ на живота, защото това било трудно и опасно. Казватъ още, че имало леки и безопасни пътища, за да се стигне до върха. Нека всичко това бжде истина! Азъ всѣкога ще вървя по своя самотенъ и каменистъ път, дето отъ всѣки кжтъ дебне смъртта и ще се стремя къмъ върха. Още рано азъ съмъ тръгналъ по трънливия и каменистъ път на живота и ще вървя по него до край. За страхливитѣ щастливци сж отжжиканитѣ и леки пътища на миналото! А азъ ще се лутамъ по нови пътища, подъ палящитѣ лжчи на слънцето, съ окървавени нозе и изранени ржце, като оставямъ кървави следи подиръ себе си и показвамъ на идещитѣ, свободни и смѣли души, истинския път на страданиято, който води бѣреца къмъ върховетѣ на познанието и щастieto...

А ако се подхлъзна и полетя въ зиналата подъ мене бездна, и това не ще бжде голѣмо нещастие. Тамъ, долу, съ открити обятия ме очакватъ пѣсчнитѣ на Сахара. Нѣма да се нуждая отъ погребание, тъй като слънчевитѣ лжчи ще изсушатъ моето тѣло и пускичката ще го погълне. Какво отъ туй? Колко хиляди жертви тѣ вече е погълнала, неоплакани и незнайни? И какво е за човѣчеството, за това многомилионно, велико човѣчество животътъ на единъ несретникъ? Какво е за Сахара нищожното пѣсчяливо зрѣнце? Горещиятъ вѣтъръ ще го грабне и отнесе далечъ нѣйде, може би въ най-плодородния кжтъ на земята, дето то отново ще мечтае за безплодната и мълчалива своя майка-пустиня... Нима сждбата на човѣка не е сжщата? Налитатъ нещастия и вихърътъ на живота го отнѣса далечъ отъ роденъ кжтъ, въ чужди и незнайни земи, богати и цвѣтущи, дето всичко напомня бедната и нещастна родина...

Колкото повече приближавахъ къмъ върха, въздухътъ гаче ли ставаше по-прозраченъ и свѣтълъ. Дишаше се леко. Още едно последно усилие и азъ бѣхъ горе... Долу, по пѣсчяния път, който води за сфинкса, гъмжеше народъ. Хората изглеждаха дребни, като малки птици. Нѣкои отъ тѣхъ

бѣха забелязали моето изкачване по пирамидата и виждаше се какъ тѣ се спиратъ и посочватъ съ ржце къмъ менъ. До югоизточния ржбъ на пирамидата забелязахъ дветѣ мълчаливи леди; презъ всичкото време, докато трая възкачването ми нагоре, тѣ внимателно гледаха къмъ менъ, безъ да се мръднатъ отъ мѣстото си. Една отъ тѣхъ сви своята омбрела и я размаха високо въ въздуха — очевидно тя ме поздравяваше съ успѣшния край на излаза. Азъ отвърнахъ съ махане на шапка и съ лекъ поклонъ отъ върха на пирамидата, като се смѣехъ съ една тиха и дълбока радост.

Когато първото чувство на неудържимо възлнение премине и човѣкъ се предаде на размишления, нему се струва, че той се е изкачилъ на най-високата земна точка, отъ дето цѣлата минала история на човѣчеството се разкрива съ една небивала яснота и образитѣ на одавна забравения свѣтъ изпълватъ душата ви. Каточе таинствена ржка е разкжсала тъмната завеса на миналото и то отново е възкрѣснало, облъбно въ свѣтлина.

Върху самия върхъ на Хеопсовата пирамида!

Една върволица отъ образи и спомени. — Цѣлата минала история на човѣчеството каточе възкрѣсва въ ума... Царството на Мудея и Халдея, Иерусалимъ и Картагенъ, Мойсей и бѣгството на евреитѣ изъ Египетъ, Киръ и Александъръ Велики, робството въ Еялада и робството въ страната на фараонитѣ, вѣкътъ на Перикла и царството на платонитѣ, храма на Зевса, висящитѣ градини на Ниневия, четирезжбатата Вавилонска кула, Фароския маякъ и пирамидитѣ на Гизе!..

Египетъ е люлката на човѣшката цивилизация и култура. Ако древнитѣ еливи можеха да се гордѣятъ съ удивителната грация и съвършенство на тѣхнитѣ постройки, то египтянитѣ поразяватъ съ дълготрайността и страшната грамадност на паметницитѣ. Пирамидитѣ още нѣматъ своитѣ съперници по цѣлата земя. Тѣ сж най-голѣмата постройка сътворена отъ човѣшка ржка. Въ тѣхъ нѣма архитектура, нѣма великолелние; тѣ поразяватъ само съ своята грамад-

ност. Пресмътнали сж, че отъ камънитѣ само на Хеопсовата пирамида може да се построи една малка стена около цѣла Франция. Съ нищо не можете да сравните тази колосална грамада отъ камъни, която не изглежда да е дѣло на древно човѣкъ.

Колко хиляди години вече тѣ сж посрѣщали буритѣ на Сахара и сж останали невредими? И колко дълъгъ ни се вижда тѣхния животъ въ сравнение съ живота на хората! А идете въ голѣмия каирски музей и тамъ, въ стъкленитѣ ковчези, ще видите фараонитѣ, които гледатъ на васъ съ равнодушни и безучастни погледи — сжшитѣ тия фараони, които преди петъ хиляди години безгранично сж се разпореждали съ богатствата и живота на своя народъ, за да си издигнатъ паметници на безсмъртие!

Историята разказва: „На Херодота, който е видѣлъ Хеопсовата пирамида 2500 години следъ нейното построяване, египетскитѣ жреци сж съобщили, че върху нея било написано колко рѣпа, лукъ и чесънъ сж изляли хилядитѣ работници, които сж я строили“. 100.000 работници сж строили тази бездушна гробница цѣли 30 години! И ако рѣпата, лука и чесъна, който тѣ сж изляли, можеше да се натрупа на едно мѣсто, би се образувала една пирамида несравнено по-висока отъ тази на тѣхния безсърдеченъ фараонъ...

Тамъ, въ далечината, успоредно съ течението на Нилъ, се виждатъ още цѣлъ редъ пирамиди, една отъ друга по-малки. Азъ преброихъ седемъ или осемъ такива. Казватъ, че въ цѣлия Египетъ има около 70. Всѣки фараонъ се е стремѣлъ да издигне пирамида по-висока отъ тази на своя предшественикъ, докато най-сетне Хеопсъ е построилъ най-високата 160 метрова пирамида. Основата ѝ е приблизително колкото височината. Сега тя е висока не повече отъ 146 метра, тъй като върха ѝ е отчупенъ. Разказватъ, че това е направилъ Наполеонъ при преследването на арабитѣ, които сж се криели около пирамитѣ и сфинкса. При туй, легендата разправя че когато видѣлъ счупения носъ на сфинкса, той изказалъ съжаление: ако знаелъ, че неговото вѣщество ще има та-

къвъ печаленъ резултатъ, то нѣмало да дойде въ Египетъ. Бедниятъ Наполеонъ! Колкото и да се преструвалъ на искренъ, но все пакъ той е завидѣлъ величието на нѣкогашнитѣ фараони и се опиталъ да отнеме нѣщо отъ крайцеца на тѣхната слава...

Близко до насъ, почти на еднаква височина, се издига пирамидата на Манкара, по-оттатѣкъ пирамидата на Шафренъ. Наоколо се виждатъ остатѣцитѣ отъ други малки пирамиди, — това сж гробници на Хеопсовитѣ деца и на други знатни лица. Гледайки тия огромни камѣнни кжсове, които нѣкогашнитѣ роби сж изкачвали на такава главолмна височина съ груба физическа сила, азъ си мислѣхъ: какъвъ неимовѣренъ трудъ е билъ нуженъ, колко човѣшки жертви сж били дадени, за да се изпълни каприза на всеилния фараонъ? Като кръвожаденъ и ненаситенъ Ваалъ се е издигалъ надъ своята земя могщиятъ тиранинъ, символизиращъ божествената властъ надъ хората. И само разполагащъ безгранично съ работната сила, съ живота и богатствата на своя народъ, той е можалъ да си издига безсмъртни, вѣчни паметници, които съвременниятъ човѣкъ съ нѣмо очудване съзерцава.

Уви! не за славата на фараонитѣ напомнятъ тия пирамиди, не за Рамзеса, Хеопса или Тутмаяса говорятъ бездушнитѣ камъни, а за ония безименни труженици-роби, които съ своя трудъ и дълготрайна мизерия сж създали блѣска и разкоша на всичката египетска цивилизация преди повече отъ петъ хиляди години. И ако моятъ добъръ приятѣлъ Албертъ бѣше тука, азъ бихъ го поканилъ да почетемъ паметта не на деспота-фараонъ, а тази на безславнитѣ мъченици-роби...

Единъ, два, три, четирин... тъкмо петдесетъ вѣка ни отдѣлятъ отъ древния Египетъ. Колко далечъ и въ сжщото време колко близо стоимъ ние, съвременницитѣ на XX вѣкъ до тази забравена епоха! Както тогава, тъй и днесъ робството продължава да сжществува и да създава паметници, богатства и всѣкакви блага за властителитѣ на живота, до-

като самитѣ народи пѣшкаты подѣ ярема на мизерията и призрака на гладната смъртъ, — декорациитѣ сѣ се измѣнили, но играта си остава почти сѣщата...

Отъ върха на Хеопсовата пирамида се открива една величествена гледка, която по своята оригиналност ъйма подобна на себе си. Миллионниятѣ Каиро, кацналъ бърху двѣтѣ страни на Нилъ, се растила на едно голѣмо пространство и сѣ западната си частъ се връзва въ пустинята. Никаква зеленина, никакви паркове не се виждатъ между мжтнопепелявитѣ постройки на тази оригинална столица. Дебелъ пластъ гѣста, бѣла мѣгла виси надъ града и нито слънцето, нито вѣтърътъ могатъ да я разпрѣснатъ. Тукъ и тамъ въ мѣглата се връзватъ тънkitѣ минарета на прочутитѣ каирски джамии.

Но ако самиятъ Каиро е лишень отъ зеленина, то всичката останала частъ на Нилската долина, която погледътъ може да обхване, представлява една чудна вѣчно зелена градина, въ срѣдата на която Нилъ бавно влече своитѣ дълбоки, мжтни води; тѣ блѣщатъ на слънцето сѣ ослѣпителенъ сребрени блѣсъкъ. Начесто се издигатъ кичести палмови гори, между които едва тъмнѣятъ беднитѣ колиби на арабскитѣ селяни.

Когато погледътъ измине тѣсната ивица на Нилската долина, захваща се мъртвото царство на Сахара. Надали човѣшката фантазия може да измисли по-силенъ контрастъ отъ този, който представя Нилската долина въ сѣседство сѣ най-великата и най-страшна земя пустиня. Това сѣседство захваща неочаквано и безъ преливи. Като че невидима, таяща ствена рѣка е теглила дебела, черна рѣзка между царството на смъртъта и царството на живота.

Отъ върха на пирамидата Сахара изглежда като океанъ, развълнуванъ отъ буря и неочаквано замръзналъ. Никакви признаци на животъ или движение ъйма да забележите върху тия неподвижни, безгласни пѣсѣци, които поразяватъ повече отъ самата стихия. Нажеженитѣ отъ слънцето пѣсѣчни грамади не отразяватъ небесния лазуръ — тѣ стоятъ ъйма и

мѣлчаливи. Мжтнопепеляви или черни, тѣ се разстилатъ до самия хоризонтъ, дето се сливатъ сѣ огнено южно небе.

Гигантската, страшна пустиня се разстилалаше подѣ мене. Азъ си я представихъ прошарена сѣ рѣдки оазиси, населена сѣ диви племена — деца на пѣсѣцитѣ — пълна сѣ безмѣлвие и таинственостъ, кѣпеша се въ лжчитѣ на огненото слънце или въ тихата, бѣла свѣтлина на луната — представихъ си нейното безкрайно мѣлчание при кроткия блѣсъкъ на звездитѣ, чуднитѣ ѣ легенди, невидимитѣ ѣ духове — нейнитѣ всепоглѣщащи дюни, които се надсмиватъ на цѣлия свѣтъ и възпѣватъ близката смъртъ на случайнитѣ пришѣлци... Представихъ си тази безкрайна гробница, която може би ще остане необитавана отъ хората до свършека на свѣта, какъ тя живѣе чужда на земнитѣ богатства и красоти, чужда на цѣлата вселена и горда сѣ своята недостъпностъ. И въ душата ми неусѣтно се промѣкваше боязливата мисль: колко суетни и нестрайни изглеждатъ усилията на човѣка-прашника предъ всепобеждащата и властна смъртъ!

Не знамъ дали пѣкогашнитѣ фараони биха могли да намѣрятъ по-добро мѣсто за своитѣ гробници отъ мъртвия ландшафтъ, който представятъ пѣсѣцитѣ на Сахара. Поставени въ разкошната зеленина на Нилската долина, пирамидитѣ щѣха да нарушатъ хармонията на пейзажа. Но тука, всрѣдъ пустинята, масивнитѣ и мрачни камѣни приятно се съчетаватъ сѣ пепелявитѣ, нажежени пѣсѣци — великата гробница Сахара се допѣлва удивително отъ вѣчнитѣ гробница на фараонитѣ...

Последната ми грижа бѣше да сложа и азъ моето име върху камѣнитѣ. Защото жаждата за безсмъртие не е монополъ на фараонитѣ... Макаръ че върхътъ се завършваше сѣ една плоскостъ отъ 50—60 кв. метра, азъ не можахъ да намѣря нито педя свободенъ камѣкъ за скромното си име. Главната задача на всички, които отъ вѣкове сѣ изкачвали върху пирамидата, е била безъ съмнение, да оставятъ името си. И отъ тази ревностъ на славолубивитѣ човѣци не бѣше останала и най-малката пукнатина неизползвана. Тамъ

имаше надписи отъ преди френската революция, отъ съвременници на Робеспьера и Мирабо... Никой никога нѣма да запомни тѣзи имена, но — такава е човѣшката натура!

Имаше много имена грижливо изтрети съ ножъ и върху имъ издълбани нови надписи. Общиятъ законъ на съвременното общество — изстреблението на човѣкъ отъ човѣка — не бѣше закъснѣлъ да се прояви и тукъ, върху отдалечения връхъ на Хеопсовата пирамида. По примѣра на монетъ предшественици направихъ и азъ. Ще дойдатъ нови гости и съ сжщата безцеремонностъ ще изтриятъ евтино спечелената слава на своя егоистиченъ предшественикъ, докато най-сетне времето — тази жестока и справедлива Немизида — не помете въ мрака на вѣчното забвение и Пирамидитѣ, и Сахара, и дѣлата земя съ всички нейни човѣшки суети...

Когато почнахъ слизането отъ пирамидата, слънцето вече залѣзваше. Като голѣмъ огнено-червенъ дискъ то се губѣше задъ хоризонта — тамъ, дего запаленото вечерно небе се връзваше въ пѣсѣцитѣ на пустинята. Азъ си спомнихъ пжтуването по Сръдиземно море и стори ми се, че тамъ слънцето залѣзваше по-жизнерадостно, кжпейки се дълго въ синитѣ, галящи вълни. Тукъ то изглеждаше безжизнено, тжжно умислено — като че самата смъртъ го придръпваше въ своитѣ хладни и мощни обятия... Египетската митология разказва, че Тифонъ — смъртоносния духъ на пустинята — всѣка нощъ погубва Озириса, слънцето, а кротката и нѣжно любяща негова съпруга Изида, луната, неспокойна търси отъ вечеръ до утринь неговия трупъ... Задъ върха на пирамидата найстина се показваше скърбящата луна, тревожно се взираше въ безкрайната пустиня, и като че по нейнитѣ бледни и хлътнали страни тихо се стичаха сълзитѣ на нѣжна обич.

Когато стигнахъ до гигантския сфинксъ на Мемфисъ, носа и ушитѣ на когото иматъ близо еднанъ човѣшки рѣстъ, бѣ се смрачило. При настѣпилия полумракъ азъ можахъ да се любувамъ на едно отъ ония рѣдки зрелища, които вседѣло завладѣватъ човѣка и тѣй властно се запечатватъ въ

въображението, че до самия гробъ запазватъ своята сила и свежестъ. Нищо подобно въ живота си вие не сте видѣли, нито нѣкога ще видите. Наоколо ви се разстила пустиня, надъ която се възвишаватъ чернитѣ грамади на пирамидитѣ; картината се допълва отъ нѣмия и загадъченъ сфинксъ. Пустиня, пирамиди, сфинксъ и звездно, безоблачно небе. Хармонията е пълна и подавяюща духа. Нищо не се мѣни въ нея. Сфинксъ, пирамиди, пустиня. Мълчанието — едно безкрайно и дълбоко безмълвие — съчетано съ вѣчността. Ако искате да почувствувате безкрайността, идете въ Египетъ и посетете пирамидитѣ и сфинкса!

„Сфинксътъ брои толкова вѣкове — казва Сенкевичъ — че той почти не прилича на сътворенъ отъ човѣшки ржце и отъ него неволно лѣха на нѣщо първобитно, на нѣщо космическо, като че той е сътворенъ отъ сжщия материалъ, отъ който е сътворена и луната, съ която той разговаря презъ свѣтлитѣ нощи...“

Човѣкъ забравя, че този сфинксъ олицетворява нѣкакъвъ фараонъ. Забравя дори, че той е дѣло на човѣшки ржце. Живѣлъ хилядилѣтия, той ще доживѣе може би и свършека на самата земя. Неговитѣ неподвижно устремени очи отъ вѣкове се взираатъ въ безмълвната пустиня и чакатъ. Нѣма, загадъчна е пустинята и като нея загадъченъ стои безсмъртниятъ сфинксъ... Звездитѣ тихо трепкатъ въ бездъното небе и като че искатъ да му нашепнатъ забравената повесть на далечното минало, когато той е билъ свидетел на толкова човѣшки жертви и на толкова безплодни усилия. Но стара и натежала е неговата глава, твърде много е страдала тя въ борба съ хората и пустиннитѣ вѣтрове — не ще си припомни всичко, каквото е било...

Нека тогава вие споминимъ зарадъ него и още веднѣжъ се поклонимъ предъ сврѣхчовѣшкото дѣло на мъченицитѣ-роби.

Ако бѣхъ и азъ като всичкитѣ хора, то естествено щѣхъ да искамъ да видя и Меридовото езеро и Амонския храмъ въ Карнакъ и Луксоръ и много, много други нѣща, които заслужава да се посетятъ, кога човѣкъ е въ Египетъ. Но азила ме държеше тѣя яко прикременъ къмъ себе си, шото на умъ не ми идваше да отивамъ по-далече отъ Кайро...

Следъ посещаването на пирамидитѣ, дето арабитѣ въ своята аячностъ искаха да ме лишатъ и отъ последнитѣ пиастри, паритѣ, шо бѣхъ получилъ отъ руския консулъ, почти се привършиха и азъ трѣбваше да огранича до крайностъ своитѣ любознателни влѣчения...

Цитаделата, зоологическата градина, музея... Искахъ да ги посетя въ единъ день. Споредъ сведенията, които при тежавахъ, това били най-големитѣ бележитости на Кайро. Но какъ да се ориентирамъ въ голѣмия градъ? Тази пролета липса на пари ми създаваше нови и нови прѣчки. Азъ не можахъ, като другитѣ чужденци да си наема едно отъ ония гиздави мулета, съ които практичнитѣ араби успѣватъ тѣй дълбоко да трогнатъ европееца и да използватъ всичкото му добродушие и щедростъ. Не можехъ да се кача дори на трамвая, а пешкомъ, разпитвайки тукъ-тамъ, се опжихъ за Цитаделата.

Съ две думи, това е голѣма, масивна крепостъ, разположена върху широкъ и високъ хълмъ, върха на който се краси отъ най-хубавата джамия на Кайро. Тънкитѣ, стрѣлнати чакъ въ небето минарета, гиздаво се вишатъ надъ огромния обѣлъ корпусъ на джамията. Долу, отъ самото подножие на хълма, се почваше града съ всичката своя ориенталска хубостъ и своеобразна поезия. Нѣма нищо поинтересно отъ гледката на тъкъвъ градъ, наблюдаванъ отъ птичи погледъ. Покривитѣ на хилядитѣ къщи се очертаватъ като голѣми неправилни четвероугълници, отъ сивъ, пепелявъ камъкъ, който въ слънчевата свѣтлина изглежда, че оживѣва и постоянно мѣни своитѣ краски. Зданията сж натрупани гжсто едно до друго, и изглежда, че тѣ сж стро-

ени произволно, безъ никакъвъ редъ. Каточе предъ васъ е нѣкакъвъ токушо разровенъ изъ подъ пепелищата уцелѣлъ исторически градъ, а не модерна столица. И безжизненъ, тъменъ е изгледа на неговитѣ къщи, — каточе още не сж успѣли да изчистятъ пепелята, въ която е билъ затрупанъ толкова дълги столѣтия...

Върху тия четвъртити, плоски покриви, заградени по краищата съ низки каменни стени, като дворове, се виждатъ да сноватъ хора, повечето жени, които простиратъ дрехи за съхнене, метатъ или просто се разхождатъ. На нѣкой покривъ младъ велосипедистъ се учи да язди колело, на други дечуринга играятъ на топъ или въртятъ обрачи... Припомнитѣ си жгловатитѣ, керемидени покриви на нашитѣ къщи и града, който се растилаше предъ мене, каточе ставаше още по-чудноватъ и фантастиченъ при тия спомени... Далече, отатъкъ блѣстящата, сребриста лента на Нилъ, около който цвятѣше буйна зеленина и се вишеха палми, отатъкъ радостното царство на живота, всрѣлъ жълтитѣ пѣсци на Сахара, се виждаха пирамидитѣ... Сега, въ блѣсъка на слънчевитѣ лъчи, тѣ изглеждаха като огромни огъсночервени конуси, все тѣй загадъчни и безмълвни...

IX.

Азъ побързахъ къмъ вжтрешността на джамията, но още на прага се сблъскахъ съ тѣла араби, които ми искаха нѣкаква сума, за да ме пустнатъ вжтре.

Между мене и арабитѣ се започна престраненъ пазарлъкъ. Азъ имъ давахъ нѣкакви нищожни пиастри, а тѣ ме гледаха съ недоумѣние, съ съжаление и все пакъ искаха повече. Най-сетне единъ отъ тѣхъ се застъпи за мене и азъ можахъ да влѣза въ свѣтилището на Мохамеда срещу три малки пиастри...

Плахо и безшумно зашѣпахъ по мекитѣ персийски килими, заозъртахъ се на всички страни, но не видѣхъ нищо, за което би заслужило да се плащатъ три пиастра. Дебели, мрачни стени, хладенъ полумракъ и безмълвие... Нѣкаква колосална четвъртита колона въ срѣдата ми привлече по-

вече вниманието: пресмѣтахъ, че трѣбваше да се наредятъ десетина души, за да я обхванатъ съ ржце...

Побързахъ да излѣза вънъ, на въздухъ и слънце Група английски войници идѣха насреща ми. Азъ ги следѣхъ съ очи и имъ се любувахъ тъй, както децата се любуватъ на новитѣ и занимателни играчки. Това сж повече изтъчени джентлемени, отколкото войници. Чисти бозови дрехи, леки сламени шапки съ завити надолу краища и вмѣсто ножъ или каквото и да било оръжие — тънко, елегантно бастунче въ дѣсната ржка...

— Les puits du Josef! — извика нѣкой измежду каменнитѣ развалини. Къмъ мене се приближаваше окжанъ арабъ и сочеше съ ржка нѣкъде задъ себе си, подъ земята, като неуморно повтаряше една и сжща фраза: — Les puits du Josef! Les puits du Josef!

Азъ не искахъ да се откажа отъ удоволствието да възкреса нѣкой спомени отъ стария заветъ на Библията, по мисълта, че съмъ сиромашъ като Лазаря, ме въздрѣ. Наскърбенъ тръгнахъ азъ къмъ шумния градъ, като мислѣхъ за ония дълбоки, влажни пропасти, въ които ще има да ме спуща още сждбата... О, съвсемъ никакво огорчение не изпитвахъ, задето не съмъ видѣлъ подземията, въ които е живѣлъ или умрѣлъ Иосифъ! Доста ги има и въ днешния свѣтъ и доста сж се изпрѣчвали тѣ на моя пътъ...

X.

Още сжщия день азъ бързахъ да се укрива въ сѣнчетитѣ ален на зоологическата градина. Ахъ, съ каква неизказана радостъ гледахъ на хилядитѣ диви животни и птици, събрани отъ цѣла Африка! Всички огорчения, които като черно було покриваха душата ми въ града, изчезнаха. У мене се пораждаше желание да отидѣ тамъ, въ девственитѣ гори на срѣдна Африка, кждето е родината на всичкитѣ тилъвове, тигри, леопарди, пантери, антилопи, камилски птици-газели, хиени, зебри и какви не още чудноватѣ животни... Колко по-лекъ и по-красивъ навѣрно ще бжде тамъ живота

между дивитѣ племена и звѣроветѣ, отколкото всрѣдъ варварската цивилизация на модерния свѣтъ! Всичкия тоя повърхностенъ, празенъ и мжчителенъ животъ, който е принуденъ да води днешния човѣкъ, ще се стори тогава лошъ, кошмаренъ сънъ...

Но приближава да залѣзе слънцето, азъ си припомнямъ за азила и бързамъ да напусна зоологическата градина съ нейнитѣ газели, камилски птици, хиени, орангутани, орли и жирафи, за да потъна отново въ омразния и безсърдеченъ градъ...

На другия день, рано сутринта, азъ се унжихъ къмъ музея. Разхождайки се саминъ по тротоара, въ очакване да отворятъ тежкитѣ желѣзни врати, азъ чувствавамъ, че лицето ми има важно и сърѣдоточено изражение. Не може и да бжде иначе, когато човѣкъ се готви да посети нѣкаква бележитостъ, която буди комахай религиозенъ екстазъ и настройва душата възвишено...

Заедно съ мене въ широкия дворъ на музея влизатъ нѣколко солидни господа. „Навѣрно, това трѣбва да сж англичани, мисля си азъ: само англичанитѣ гледатъ тъй надменно и самоувѣрено предъ себе си“. Въ двора се виждатъ два огромни мраморни сфинкса, съвършено запазени, а около стенигъ — купъ други изпочупени статуи. Азъ съмъ готовъ да се спра предъ всѣки камѣкъ и да го разглеждамъ като най-гольмото чудо на свѣта, но знамъ, че вътре въ музея ме чакатъ по-годѣми изненади и бързамъ да влѣза заедно съ чужденцитѣ. Ето, тѣ плашатъ входнитѣ си билети и когато претършуватъ портфейлитѣ си, става ясно, че тѣ сж твърде богати, защото носятъ цѣли вързопи книжни пари. За да не се осрама съ своитѣ нѣколко пиастра, азъ чакамъ когато касиера остане съвършено самъ и боязливо питамъ за вхола.

— Dix piastres!

Азъ вече бѣхъ почналъ да тършувамъ въ кесията си и араба ми подаваше билетъ, но скоро се съвзехъ, епомнихъ

си, че имамъ само четири пиастра и, за да се избавя отъ това недовко положение, побързахъ да изкоча навънъ, като изговорихъ нѣкакви несвързани думи. . .

На двора и на улицата азъ все бързахъ и потичвахъ, като че ли нѣкой ме преследваше. Чувствувахъ се оскърбенъ и унизенъ, както никога презъ живота си. Съ всѣка фибра на своето сжщество азъ протестирахъ срещу нѣкаква въображаема неправда, на които бѣхъ станалъ жертва. Защо именно азъ да нѣмамъ тия мизерни пиастри, които е нужно да се платятъ за входъ? Единичкъ пжть въ своя животъ съмъ дошелъ въ Египетъ и да не мога да видя поне Музея! Тамъ били мумиитѣ на фараонитѣ. Та нима азъ ще се завърна въ отечеството си, безъ да мога да кажа: Видѣлъ съмъ Рамзеса, Хеопса, Тутмаиса и мнозина отъ оние всемогщи фараони, които сж строили пирамидитѣ? За какво тогава азъ станахъ фабриченъ работникъ въ Александрия, за какво пжтувахъ пешкомъ до Кайро, подлагайки се на толкова изпитни? Защо тия десетки, тия стотини хиляди хора, които срѣщамъ прѣзъ деня, могатъ да разполагатъ съ паритѣ за нищожни, праздни удоволствия, а азъ да не мога да изпълня едно много по-разумно и човѣшко свое желание? Защо тая глупава свѣтовна уредба на всѣка стѣпка туря тежки желѣзни вериги на свободния човѣшки духъ? Защо за едни тя отваря ширния просторъ на земята, съ всички нейни богатства, съ всички нейни радости и усмивки, а за други превръщи сжщата тази земя на тѣсна, влажна тъмница, въ която не прониква слънчевъ лжчъ, не се чуватъ пѣсни и не цвѣтятъ цвѣтя?

Азъ вървѣхъ съвсемъ машинално изъ улицитѣ, безъ да виждамъ хората и нѣщата. Искахъ да си дамъ ясна смѣтка за станалото и усѣтахъ какъ всичката ми кръвь гори отъ възмущение и недоволство. Утешаваше ме само мисълта, че милиони сж по лицето на земята онеправданитѣ и недоволнитѣ, като мене. Щастлива мисль... Но защо все пакъ азъ не искамъ да бѣда съвсемъ като тѣхъ и се мжча да се издигна стѣпало по-горе?

Въ продължение на нѣколко минути азъ преживѣвахъ

една отъ ония кратки душевни бури, въ които, както въ огненна пещъ, се закалява човѣшкия характеръ. Дълбоки, незаличими бразди оставятъ тѣ следъ себе и кога и да е отъ тѣхъ трѣбва да поникнатъ горчивитѣ, бодливи цвѣтя на възмущението и омразата... Поникватъ тия цвѣтя, като хвърлятъ наоколо си червено, огнено сияние, защото коренитѣ имъ сж напоени съ кръвь, само съ кръвь...

Въ това време азъ чухъ, че нѣкой задъ менъ изговори името ми.

Обърнахъ се. Голѣма мускулеста ржка се протѣгаше въ въздуха и две силни, бистри и усмихнати очи ме гледаха.

— О, бай Спиридоновъ, — изговорихъ азъ съвсемъ механически, — къде тѣй?

Спиридоновъ бѣ въздребенъ, симпатиченъ българинъ, съ когото бѣхъ се запозналъ преди два-три дни. Той бѣ успѣлъ да разбогатѣе, не прекалено, разбара се, съ направата на нѣкакъвъ особенъ механизъмъ за точение лимоната, каквато кайрската столица консумираше въ огромно количество.

Заговорихме за всѣкакви дреболии. Той вече привършвалъ най-новия типъ машина, която щѣла да му донесе значителни доходи. Азъ побързахъ да изкажа всичката си сугрешиа несполука. Гласа ми треперѣше отъ възлиение.

— Защо се тревожите толкова? — прекъсна ме Спиридоновъ. — Ето ти два шилинга... бива ли иначе... най-после за науката го правите... Това е благородно... Самъ азъ още не съмъ ходилъ въ музея, та сега ще гледате и зарадъ мене... Вие сте още младъ и трѣбва да се учитѣ... Всичко е за младитѣ...

Но азъ вече не слушахъ какво ми говори моя събседникъ. Радостно, нетърпеливо кимнахъ глава и струваше ми се въ нея минута, че небесни врата сж се разтворили предъ мене... Въ бързината азъ дори не благодарихъ на своя съотечественикъ. Той се изгуби предъ очитѣ ми сжщо тѣй бързо, както бѣше се появилъ. Каточе самото провидение бѣ го изпратило да ми даде два шилинга, отъ които се

нуждаехъ... Колко неочаквано щастие ни носи често пжтн случая, нищожния, слѣпния случай!

Първитѣ ми огорчения се прѣснаха като димъ.

„О, свѣтътъ съвсемъ не е тъй непоправимо лошъ, — мислѣхъ азъ, вървѣйки къмъ музея: — напротивъ, той има и своитѣ добри страни...“

И се чувствувахъ отново като човѣкъ твърде много ощастливенъ отъ сѣдбата...

ХII.

Въ кайрския музей е събрана една нищожна частъ отъ онова неизброимо наследство, което сж ни завещали земнитѣ и небесни властители на древния Египетъ. И все пакъ въображението остава поразено предъ тази колосална работа на изчезнали преди толкова хиляди години поколѣния. Човѣкъ неволно мисли за могъщата, благотворна роля на религията, която въ тия отдалечени времена каточе едничка е била изворъ за духовния животъ на хората. Какво наследство би ни оставили фараонитѣ отъ своето мрачно, дълговѣковно владичество, ако тогавашнитѣ египтяни не върваха въ безсмъртието на душата? Всѣки камъкъ, всѣка статуя, всѣко балсамирано човѣшко или животинско тѣло говорятъ за тази вѣра, въ която се заключава цѣлата египетска религия.

Ето, погледнете тия десетки саркофази, въ които спятъ своя хилядилѣтенъ сънъ фараонитѣ. *Momie de la reine Nofritari, momie de Ramsés V, de Thoutmosis*... Нима вие нѣма да изпитате никакво въннение при едничката мисълъ, че мургавата, сбръчкана кожа на това лице, бѣлата редица зѣби, очитѣ, коситѣ, брадата и малкитѣ, сплѣстени мустаци, всичкото това тъй запазено лице сж на сжщия оня фараонъ, който е властвувалъ преди повече отъ четири хиляди години? Всѣко мърдане на ржката му, всѣко отваряне на устата му е могло да реши сѣдбата на цѣлъ народъ... Синъ на слънцето, царь тука на земята, той е ставаялъ безсмъртенъ богъ въ задгробния свѣтъ. Той е завоювалъ нови страни, водѣлъ сражения съ нубийци и сирийци, издигалъ е храмове и пи-

рамили, а сега лежи мълчаливъ, неподвиженъ и отъ всички негови подвизи, отъ всичкото величие, което е създавалъ сж останали само нищожни останки и развалини. Петиятъ фараонъ отъ двайсетата династия, 1330 години преди Христа... Не е ли време вече неговата душа да се върне въ тѣлото, което е напустнала още преди три хиляди години? Това тѣло чака, цѣло цѣлничко, готово за животъ... Ако то оживѣе, тъмниятъ умъ на фараона дали ще може да разбере онова, което се е изминало отъ деня, когато Озирисъ го е прибралъ въ своето слънчево царство? Ще може ли да схване той въ шеметния низъ на вѣковетѣ суетността на своитѣ усилия да създаде нѣщо неизмѣнно и вѣчно? Ще долови ли той въ тъмната легенда на вѣковетѣ истанския смисълъ на земното битие? И нѣма ли да се разкае за суетността на всичко онова, което е вършилъ?...

Би трѣбвало да се изложи цѣлата египетска митология, за да се каже всичко онова, за което напомня Кайрския музей. Дървени, каменни и бронзови статуйки на безбройна армия отъ богове, каквито всѣка мѣстность, всѣки градъ е създавалъ отдѣлно за себе си... Богове, които се грижатъ за разливането на Нилъ и опредѣлятъ височината на водата, богове, които осжждатъ добритѣ и зли дѣла на хората, богове, които пазятъ слънцето, други, които събиратъ цѣлтата на лотуса и папируса по Нилъ... Тукъ нѣкакъвъ богъ, когото сж обожавали въ Мемфисъ или Тива, тамъ други, комуто сж въздигали храмове въ Тебаида. *Dieu Nari, dieu Panthée, dieu Menthou, dieu Anhouir, dieu Bizou, dieu Zetoris*... О, чудноватъ свѣтъ на езичеството! Кжде сж се изгубили твоитѣ божества? Гробницата и тѣлата още стоятъ, но кжде сж отишли безсмъртнитѣ души?

... Почти цѣлия денъ азъ преминахъ въ грамадния музей, между хилядитѣ статуи на човѣци и богове, ковчези и мумии, балсамирани животни и птици. Залѣзваше слънцето, когато напустнахъ неговитѣ глухи коридори, дето въ тишина и полумракъ витаеха сѣнкитѣ на загиналия езически свѣтъ...

Едва бѣха се свършили половината отъ билетитѣ, що получиохъ отъ руското благотворително дружество, за да имамъ свободенъ достъпъ въ Azile Internationale, а празнотата на живота, който водѣхъ, ме караше все по-често да мисля за отпътуване. Азъ не можехъ да се помирѣ съ положението на инвалидъ и това мълчаливо, потойно унижение непрекъснато ме измъчваше. Но още по-силно ме обвемаше чувството на недоволство зарадъ нищожността на онова, което азъ видѣхъ и научихъ въ Египетъ. Колко неразкрити тайни, колко неразтворени страници! Отъ увѣкателната, великолепна книга, що бѣ предъ мене, азъ бѣхъ прочелъ тукъ-тамъ случайни редове. И прочетевото бѣ наистина хубаво, но то не можеше да задоволи моята жажда и моитѣ очаквания. Наоколо ми кипѣше живота на чуждѣ, странно примамливъ мюсюлмански свѣтъ, въ който азъ не можехъ да надзърна. По-лесно ми бѣ да извървя стотици километри изъ пѣсцитѣ на пустинята, отколкото да прескоча китайската стена, що ме дѣлѣше отъ арабите. Особенитѣ условия на моето съществуване, незнанието на езика и толкова, толкова други причини правѣха невъзможенъ всѣки мой опитъ да разбере живота, нравитѣ и обичаитѣ на коренното арабско население. Онова, което виждахъ на улицата, бѣ тѣй малко, тѣй повърхностно, што у менъ остана убеждението, че следъ идването си въ Египетъ нищо ново не съмъ узналъ за тази страна. Азъ виждахъ само какъ арабитѣ се движатъ изъ улицитѣ, какъ продаватъ и купуватъ, какъ се молятъ въ джамиитѣ и нищо, нищо повече. Същността на явленията се изплъгваше отъ погледа ми и азъ по неволя трѣбваше да се задоволявамъ съ случайни и повърхностни впечатления. Така, арабска жена азъ почти не видѣхъ. Въ моето въображение тѣ се рисуваха като пленителни хурри, истински деца на юга, погледитѣ на които измамватъ главата, а гѣвкавитѣ имъ тѣла дишатъ сладострастие и нѣга... Но азъ не можехъ да изпитама нито упителната сила на тѣхния погледъ, нито трепетата на

плътта имъ. Като миражни видения се мѣрнаха предъ моя очуденъ погледъ отдѣлни стъркове отъ това тайнствено женско царство — кичести палми на далеченъ оазисъ, до който нѣма никога да се стигне — и се изгубиха.

Женитѣ отъ по-заможнитѣ, аристократически семейства почти не се показватъ на улицата. Всичкото си времето прекарватъ въ харемитѣ и единъ Аллахъ знае какви сж тѣхнитѣ копнежи и радости... А ония бедни, работниши арабкини, които рѣдко ще срещнете изъ улицитѣ, почти отблѣскватъ съ своята мръсотия и грозота. Нищо въ тѣхъ нѣма да ви научи за обаянието на ориенталската жена. Остава да посетите, поне отъ любопитство, домоветѣ на търпимостта. Само че и тамъ голѣмото мнозинство сж отъ други народности, а арабитѣ-стери приематъ своитѣ клиенти въ мръсни помѣщения, гдето човѣкъ се задушава отъ миризми и изпарения още преди да престъпи прага. Особно голѣмъ е броя на тия отвратителни вертели въ Александрия, гдето вечерь работницитѣ и хамалитѣ отъ пристанището, които не могатъ да плащатъ скъпо за изкушенията на Ероса, на стотици се прѣскатъ въ тъмнитѣ скривалища на узаконената проституция. Тамъ срещу нѣколко пиастра само, тѣ насищатъ суровитѣ изисквания на пола. Въ тъмнитѣ помѣщения, гдето падналитѣ жени кривятъ цинизма на своята търговия, почти никога не се пали свѣщъ. Въ мрака, като крадци, се промѣкватъ нетърпеливитѣ посетители. Върху широки дивани чакатъ съ десетки полуголи арабкини... Редица бѣди зѣбни, напомнящи кехлибарена огърлица и мъждѣщи въ животинска страсть очи... Идва единъ, идва втори, трети, четвърти. Хетерата ги изпраща почти безъ да се мръдне отъ мѣстото си и безъ да се смущава, че въ схщата стая, въ полумрака, се мѣркатъ запѣхтени, потни тѣла, чуватъ се охканя и шушукания, мляскания съ уста и пляскания като съ камшикъ... Почти слѣпшицката напипва мжжа женското тѣло и се влива въ него. Цѣлия вертепъ се изпълва съ смѣхъ и кискания. Въздухътъ става упойващъ като развалено вино... Едва късно следъ полунощ се за-

тварятъ вратитѣ и въ мръсната къща полека-лека всичко се смълчава...

XIV

Въ началото на май зѣстиста горещи, задушливи дни въ които азъ не смѣхъ да се покажа на улицата. Жежкия вѣтъръ хамсинъ, който духаше отъ пустинята, изгаряше лицето съ огненитѣ си вълни. Ако въ такива дни се случехъ на улицата, то струваше ми се, че съмъ поставилъ главата си до устата на напалена пещъ. Тогава азъ бързахъ въ подземния етажъ на руския ресторантъ, преобрѣщахъ нѣкаква годишнина на „Нива“, докато не се свечеряваше и въ въздуха не почише да се чувствува освежителния хладъ на нощта.

О, нѣма нищо по-хубаво отъ тия тихи, свежи и прозрачни египетски нощи! На меки, кадифени вълни ви обляхва въздуха и отъ свѣтлото небе, като отъ глѣбинитѣ на затихнало, кристално езеро ви приветствува съ засмѣния блѣсъкъ на току що разцѣфнали цвѣта милионитѣ звезди. Моего най-любимо прекарване на времето бѣ, щомъ настѣжи нощта, да напустна спалнята и да се изкача върху покрива на шестия етажъ, отдето имахъ изгледъ на по-голямата частъ отъ Кайро. Стоитицѣт минарета, които стърчатъ надъ безредно струпанитѣ къщи, високитѣ стени и гладкитѣ покриви, напомящи ту феодални замъци, ту развалини отъ древни храмове, далечниятъ силуетъ на цитаделата и гиздавитѣ ѝ минарета, всичката неописуема прелестъ на ориенталския градъ, кацналъ върху двата брѣга на Нилъ, въ сѣседство съ пирамидитѣ кѣнещъ своитѣ предградия въ пѣсьцитѣ на Сахара — всичката тази неизразима съ думи възшеба картина завладѣва всецѣло зрителя и се отпечатва въ неговия умъ за презъ цѣлъ животъ.

XV

А когато отъ покрива на къщата слизахъ въ широката, но неприветна спалня, то заварвахъ повечето отъ емигрантитѣ още будни. Мъждѣящата свѣщъ едва прѣскаше

тъмнината и да се чете или върши каква да е друга работа бѣ немислимо. Азъ се сгушвахъ на своето легло, около блѣтитѣ завеси на което брѣмчеха комаритѣ, и дълго време преди да заспя слушахъ какъ монитѣ сѣседѣ евреи, баща и майка, сновѣха около леглото на болното си дете. Съ тѣхъ азъ никакъ не говорѣхъ, рѣдко ги виждахъ — отъ нѣколко дни тѣ разполагаха съ отдѣлна стая — но чувствувахъ до осезаемость ясно, всѣки звукъ на тѣхния гласъ въ всѣко тѣхно движение, тежкия кръстъ, който тѣ мъкнатъ на плещитѣ си, страшната мизерия, която ги задушва. Монитѣ лични страдания въ сравнение съ суровото изпятие, на което бѣ ги подхвърлила сѣдбата, ми се струваха лека детска игра, която наистина често ми причиняваше болки, но все пакъ си оставаше игра. И азъ неволно мислѣхъ за дълговѣковната, страдалческа сѣдба на този удивителенъ еврейски народъ, първото отечество на който е билъ Египетъ. Пшкѣщъ подъ тежкото иго на фараонитѣ, съзирали ли е той, въ мрака на идящитѣ времена, да блѣсти неговата спасителна звезда? Уви! И да е съзиралъ, той жестоко се е лъгалъ, защото и до днесъ, следъ толкова хилядитѣта, тази звезда още не е изгрѣла и обетованата земя, къмъ която Мойсей повелъ своя нещастенъ народъ, следъ като Творецѣтъ му възвестилъ волята си въ запаления хрусталакъ, още си остава сладка измама и несбѣдница утопия. И днесъ, както и тогава, народътъ на израиля често бива принуденъ да се прѣска по четиритѣ краища на свѣта, отъ студения северъ да отива да доживѣва своя буренъ животъ въ палещия югъ или далече задъ океана, въ така наречения „новъ свѣтъ“ на спекулацията и лъжата, гдето товара на живота не е по-лекъ отколкото въ стария свѣтъ. Жестокостта на нѣкогашнитѣ фараони се е замѣнила съ безсърдечнето на сегашнитѣ руски палачи — и толкозъ. Декоритѣ сж се измѣнили, но съдържанието на трагедията, която се играе върху сцената на историята, е сжщото. Само че сега не ставатъ чудесата, за които разказва Библията, и вѣчно неспокойнитѣ тѣли на зраиля не могатъ да преминатъ

тъй леко кървавото море на мизерията, както някога избрания от Бога народъ бѣ преминалъ Червеното море, водитъ на което се раздѣлили отъ магическия ударъ на Мойсевия жезълъ. Нѣма вече божи избраници, които да вършатъ чудеса и да изведатъ не само единъ народъ, а цѣлото човѣчество презъ огненото море на мизерията къмъ обетованата земя на щастието.

XVI.

Днитъ се изминаха скоро и ние останахме свършено безъ билети. Трѣбваше да се явимъ отново при д-ръ Воронова, тъй като отъ него зависѣше дали ще останемъ още известно време въ азила.

Въ салона за чакане заварихме други десетина души руски емигранти, които, като насъ, бѣха дошли за помощъ. Мълчаливо, замислено гледаха тѣ предъ себе си, съ онова изражение на тѣло отчаяние, което се среща обикновено въ безнадеждно болнитъ.

Въ разкошния салонъ за чакане бѣ тъй приятно и хубаво, щото ако трѣбваше да престонимъ тамъ цѣлия день, то едва ли щѣше да ни дотегне. Мекигъ, дълбоки кресла, дървенитъ, художествено изработенитъ столове-люлки, разкошно изрисуванитъ паравани, вазитъ съ всѣкакви тропически цвѣта, чадъробразнитъ латинии, които простираха своитъ мечовидни зелени листи отвсѣде, хладниятъ, напоенъ съ аромати въздухъ, гайнствената полутъмнина, която владѣеше въ залата, вследствие слабия достъпъ на слънчевата свѣтлина — всичко предразполагаше къмъ съзерцание и мечти.

Албертъ се бѣ сгушилъ до единъ съ изпъстренитъ съ японски рисунки паравани и почти се не видѣше. Той бѣ се изтеглилъ съ цѣлото си тѣло въ канапето и гледаше така захласнато предъ себе си, като да бѣше глътналъ ашишъ и се бѣ унесълъ въ упонтелни сънища.

Най-после яви се и Вороновъ: едъръ, високъ и строеенъ мъжъ, съ умно, симпатично лице и съ оная солидность и самоувѣреностъ въ движенията, които се добиватъ отъ дългия опитъ, знанието или богатството.

Още при неговото появяване всички станаха на крака. Това произволно, задружно движение, което при други обстоятелство би могло да бѣде само знакъ на учтивостъ, сега ми се стори като проява на робския инстинктъ у човѣка, на онова чувство на зависимостъ и несигурностъ, което тъй много унижава човѣшкото достоинство. А несъмнено всички ние отчасти зависѣхме отъ волята на умния и симпатиченъ докторъ...

— Ахъ, артисти! Опять билетики?

Д-ръ Вороновъ засмѣно и въ сжщото време изпитателно погледна къмъ всѣки отъ насъ. Почнаха се разпитвания. Указа се, че всички бѣха взели по единъ, по два и дори по нѣколко пѣти билети.

— А все така ли ще върви тази работа? — говорѣше Вороновъ, като се обръщаше ту къмъ единъ, ту къмъ други отъ посетителитъ. Нали трѣбва да заживѣете малко по-другояче. Ако навстина не можете да си намѣритѣ работа, то върнете се въ Русия — поне тамъ отъ гладъ нѣма да утратете... А да живѣете тъй, отъ день за день, безъ да се замисляте за бъдещето, е невъзможно... Нашиятъ азиалъ не е Калифорния, и сами вие знаете, че не може да се проживѣе цѣлъ животъ на чужда смѣтка. Да! Сега ще ви дамъ билети но за последенъ пѣтъ... Недейте забравя това мили артисти!

Докато докторътъ приказваше всичко това, неговиятъ помощникъ записваше имената на ония, които получаваха билети.

— А вие, млади българоно, още ли не сте си намѣрили работа? — обърна се къмъ мене Вороновъ.

— Не, докторе, — отговорихъ азъ шеговито; — за сега азъ правя разходка по пирамидитъ или пѣкъ скитамъ по горещитъ пѣсци на Сахара...

— Това не ми се харесва, — пресѣче ме докторътъ: — ще ви дамъ билети само за петъ дни...

XVII.

Още сжщия день азъ трескаво почнахъ да се готвя за връщане. Стоенето ми повече въ Кайро бѣ и унизително и

невъзможно. Азъ можехъ да търпя и по-голъми лишения отъ тия, на които бѣхъ изложенъ, но за да се чувствувамъ въ положението на човѣкъ, който живѣе отъ милостинята на други, не бѣ въ природата ми.

Около мене кипѣше буйно и неудържимо, вѣчния несмълкаемъ животъ, който нито мигъ не се е прекъсвалъ отъ дълги, дълги хилядилѣтия, когато надъ тази земя сж владѣвали фараонитѣ, и до днѣ днешенъ, когато нейни господари сж станали мждритѣ и практични англичани. Кипѣше животъ, пѣстриятъ многошуменъ животъ на хилядитѣ, десѣткитѣ и стотици хиляди човѣшки тѣлпи, но азъ бѣхъ чуждъ, случасенъ пришелецъ, който не можеше да диша въ далечната африканска земя... Това горещо южно слънце ме ослабляваше и задушаваше съ своя блясъкъ. Азъ искахъ да се върна отново на северъ—тамъ дето по илавинскитѣ върхове още се белѣе снѣга и дето покрай прозрачитѣ, малки рѣки, вмѣсто палми растатъ тополи и върби, печално сведали къмъ водата своитѣ зелени клоне...

*Его прѣвосходительству Господину
Русскому Консулу въ Каирѣ*

Покорнѣйше прощу устроить мнѣ прѣздъ въ Александрию, на счетъ суммъ болгарскаго правительства ввиду сильнаго моего критическаго положенія.

(следва подписа)

Такова бѣ съдържанието на молбата, която по силата на обстоятелствата, азъ трѣбваше да изпратя до руския консулъ въ Каирю. Не знамъ дали българското правительство честно се е изплатило на руския си събратъ, но азъ не можяхъ да постѣпя иначе и вървамъ, че всички бивши, настоящи и бждещи управници на България ще извинятъ тази моя отчаяна смѣлость...

Два дни следъ подаването на заявлението азъ получихъ отъ руското консулство безплатенъ билетъ за трѣна и два лева за други пѣтни разноски...

ВЪЗВРЪЩАНЕ

I.

Разстоянието между Каирю и Александрия, което азъ и двамата ми руски спътници изминахме за седемъ дни, сега леката желѣзница прехвърли за два часа. Сжщитѣ села и градове, сжщитѣ мѣстности и сжщия Нилъ. Но каква огромна разлика въ впечатленията! Презъ прозорцитѣ на вагонитѣ всичко изчезваше бързо, неуловимо. Азъ жално отправяхъ своитѣ погледи въ хоризонта, дето се мѣркаха стройнитѣ силуети на палмитѣ, съ неизразима болка устремявахъ очи къмъ всѣки новъ пейзажъ и когато той се изгубваше, останалъ далече задъ бързоляющия тренъ, мисълта, че никога вече не ще го видя, ме докарваше въ необикновено вълнение. Нѣма вече пирамиди, сфинксове и мумии. Нѣма и Azile internationale... Тамъ останаха Албертъ, Михайлъ и всички други нещастни изгнаници на руската земя. Тѣхъ сжщо никога повече не ще видя. Тѣ не могатъ да се върнатъ въ своето отечество, защото тамъ ги чака сждъ, заточение, а може и бесило. Тѣ не могатъ—а между туй тѣй страстно искатъ да живѣятъ въ своята родина, далече отъ тази африканска земя, дето гъжи такава пѣстро море отъ феллахи, копти, мамелюци, саиди, негри... По-далече, на студения северъ, край брѣговетѣ на Волга и Днепъръ, дето има не помалко поезия отколкото край брѣговетѣ на мжтния Нилъ... И въ гърмежа на колелетата току се въртѣха откъслѣци отъ стихотворението, което Михайлъ съ такава болезнена скръбъ обичаше и често да декламира.

За синий путь, просторъ нашъ необятный,
За сосенъ рядъ, за руския нашъ морозъ
Отдамъ сейчасъ и воздухъ благодатный
И кушы пальмъ, и всѣ букеты розъ.

Бена, Тента, Даманхуръ . . . градоветъ изчезватъ тъй бързо единъ седъ другъ, като че разстоянието помежду имъ стотици пжти се е намалило. Често влакътъ прогърмява надъ грамадни мостове: минаваме Нилъ или нѣкой отъ безбройнитъ рѣчки на неговата широка делта. Нищо интересно и занимателно въ това пжтуване. Арабитъ, що пљнятъ вагона, почти не говорятъ. Всрѣдъ тѣхъ азъ съмъ единичкъ чужденецъ, но тѣ не забелязватъ моето присѣствие. Нѣкои четатъ вестници. Повечето сж облѣчени, или по-право наметнати, въ чисти, пѣстроцвѣтни дрехи, които много напомнятъ античитъ облѣкля на нѣкогашнитъ римляни и гърци. По своята художествена простота и красота това облѣкло надминава десетки пжти стѣснителнитъ европейски дрехи. И азъ неволно мисля, че тия араби трѣбва да сж твърде уменъ и даровитъ народъ. Впрочемъ, това е ясно отпечатано върху тѣхнитъ симпатични лица, които привличатъ съ своята интеллигентна съсрѣдоточеностъ и замисленостъ.

Отъ прозорцитъ се виждатъ плодороднитъ равнини на огромната нилска делта, която гъмжи отъ трудолюбиви фелахи, — потомци на сжщитъ ония египтяни, които преди четири и петъ хиляди години сж обработвали сжщата тази земя. . . Често се мѣрватъ групи арабкини, завити въ черно и съ огромни стомни на главитъ. . . Редица камили, които бавно, тържествено стѣпватъ по пепелявия пѣтъ, проточили ши високо въ въздуха и взиращи се далече нейде въ хоризонта, дето започва пѣсчливото, безплодно царство на Сахара. . . Групи саиди, боси и почти голи, съ пляскане на рѣце и монотонни пѣсни отиватъ на нѣкъде. . . И сжщитъ села, напомнящи повече гигантски мравуняци, отколкото човѣшки жилища. . . А далече, като че по самата суша, се движатъ стотици мачти, кръстосващи се подобно на копия въ въздуха, бѣлѣятъ се платната на лодкитъ. . . Но какъ да се опише съ думи всичко това? Тия палми, олеандри, банани и кактуси, това слънчево сияние и красота, тази вѣчна пролѣтъ на южната природа?

Въ Александрия се срещнахъ отново съ старитъ си познати. Иличъ бѣ окончателно свикналъ съ новия животъ. Вехтиятъ, изтритъ костюмъ той бѣ замѣнилъ съ нови леки дрехи, които имаха това неудобство, че правѣха да изпъкне преждевременната му гърбица. Шията му, като че бѣ станала по-тънка и по-дълга, очитъ му бѣха хлѣтнали още повече въ орбититъ си и върху цѣлото му лице тежеше нѣ какво изражение на упадкъ и умора. Работата на обикновенъ бояджия въ голѣмитъ пететажни къщи-дворци съсемъ не подходеше на неговия артистиченъ темпераментъ. Но възможността да се срѣща всѣки день съ нови и интересни хора, да изучава отблизо тѣхния животъ и езикъ, го възнаграждаваше за всичко. Той вече можеше свободно да изговори нѣколко арабски и италиански фрази и това му доставяше таково голѣмо удоволствие, като че бѣ спечелилъ хиляди.

— За връщане, каза ми той, азъ не мога и да помисля. Следъ месецъ ще отида да работя въ Кайро, по-сетне въ Портъ-Саидъ и т. н. — докато изходя цѣлия Египетъ. Животътъ навсѣкжде е интересенъ и хубавъ, стига човѣкъ да привикне да носи новогия товаръ. . .

Азъ бѣхъ на сжщото мнение, както Илича и затуй, следъ като моето живѣние въ Египетъ ставаше невъзможно, трѣбваше да отлжтувамъ въ друга нѣкоя страна, дето ки пѣше особенъ, новъ и не по-малко интересенъ животъ.

Но какъ?

За богатитъ такъвъ въпросъ не сжществува. Тѣ просто разтварятъ кисията и животътъ имъ донася всички блага и радости, като че богатиятъ човѣкъ е нѣкакъвъ чародеецъ, който омагьосва нѣщата и останалитъ хора. Всичко като че ли за него е създадено и сжществува само за него. Нали това е твърде несправедливо? Ако-азъ притежавахъ огромна, титаническа сила, то съ какво удоволствие бихъ нахвърлилъ всички земни богатства въ моретата! Може би тогава на зе-

мята животът не ще бъде тъй разнообразен и занимателен, но поне не ще има тия неправди и всички хора ще бъдат еднакво бедни; щомъ е невъзможно да бъдат еднакво богати...

Но тъй като азъ не съмъ богатъ, нито пъкъ притежавамъ титаническа сила, то по неволя трѣбва да хвърля моята съдба въ промѣнливитѣ везни на случая. Моятъ мозъкъ става центъръ на вселената и отъ него азъ чакамъ да омалгоса нѣщата и хората, за да може животътъ да ми поднесе поне частица отъ своитѣ блага.

IV.

— Въ Марсилия! Въ Марсилия!

Това бѣ новия, обетованъ край, къмъ който щѣхъ да полета презъ неизмѣрното море и където ме очакваше тревожната и сладка неизвестностъ.

Марсилия! Този викъ достигаше до слуха ми върху лекитѣ криле на вѣтъра, вечеръ, когато азъ се скитахъ саминъ край брѣга на Сръдиземно море. Той звучеше въ ушитѣ ми, като камбаненъ ударъ, дълго, настойчиво. О, несъмнено тамъ моя пѣть не щѣше да бъде посипанъ съ цвѣта, но нали азъ обичамъ да лая по стрѣмнитѣ пѣтеки на живота и да чувствавамъ какъ нозетѣ ми се израняватъ о остриятѣ камънаци и се обливатъ съ кърви, а погледа ми се затъмнява и ми се вие шеметъ, когато надзърна въ зиналата полъ мене дълбока бездна... Нали азъ обичамъ бурята, нали въ моето сърдце си е свила гвѣздо вѣрата на неугасимата сила на живота и нали нѣма по-божественъ култъ за него отъ култа на страданието! О, сладко опиянение на бурята и опасността! Какъ духа мощно размахва криле, какъ се калява и издига той въ мрачината на неизвестността! Нека свѣтковици прорѣзватъ тъмното небе, нека грѣмъ разтриса земята, но когато едно сърдце е сгрѣвано отъ вѣра и смѣлостъ, то се издига по-високо и отъ свѣтковицитѣ дори...

V.

На пристанището владѣе, както всѣкога, трескаво оживление. Азъ се отправямъ съ своя лекъ книженъ куфаръ къмъ грамадния, великолепенъ параходъ, върху предната частъ на който е написано съ голѣми златни букви Marseille. Този параходъ е пристигналъ вчера отъ Тихия океанъ, презъ Суезкия каналъ. Днесъ той заминава за Неаполъ и после за Марсилия... Научавамъ се, че параходътъ принадлежи на голѣмата фрѣнска компания Messageries maritimes... Азъ ще пътувамъ съ него... Това е толкова обикновено нѣщо! Нима нѣкой ще се усъмни, че азъ съмъ наистина пътникъ като всички други? Ето, азъ се разхождамъ по палубата въ задната частъ на парахода, дето е третия и четвъртия класа. Тамъ е пълно съ пътници, стотини пътници, които лежатъ подъ навеситѣ въ най-чудновати пози. Мжже, жени, деца — въ най-различни облѣкла, говорящи на нѣкакъвъ неразбранъ, крѣсливъ езикъ, който много напомня еврейския. Отъ отдѣлни думи разбирамъ, че тѣ идатъ отъ Палестиня. Качили сж се на фрѣнския параходъ въ Портъ Сандъ. А за къде пътуватъ? За Франция, за Англия, за Америка — само подале отъ обетованата земя, дето нѣма хлѣбъ за всички...

Като тѣхъ ще пътувамъ и азъ. Дори не съвсемъ като тѣхъ. Азъ ще трѣбва да се укрія до трѣгването на парахода, за да не би да ме забележатъ и свалятъ на брѣга.

Часътъ е два, параходътъ ще потегли въ четири. Слизамъ долу въ широкия хамбаузъ и тамъ намирамъ още четири пътници. Крадешкомъ се промъквамъ въ единъ тжменъ кжтъ, лѣгамъ на дѣскитѣ, завитъ съ зимното си палто и си давамъ изгледъ на човѣкъ, който е много уморенъ и има нужда отъ сънъ... Пътницитѣ сегизъ-тогизъ поглеждатъ къмъ мене и по усмихнатитѣ имъ лица азъ чета ясно, че тѣ схващатъ трагикомизма на моето положение.

Изглежда, че тъй благополучно ще дочакамъ трѣгването на парахода. Нетърпението ми отъ минуата на минуата расте. Нѣкакъвъ матрозъ слиза долу и се взира наоколо

си, като че търси нѣщо. Изведнѣжъ всичкиятъ ми куражъ изчезва. Азъ бързамъ да излѣза горе, въ четвърта класа, дето никой не ще ме забележи въ пѣстрата, многолюдна тѣла. Но и тамъ не смѣя да погледна хората право въ очитѣ, страхувайки се, че ще заискатъ билетъ . . . За да се усѣта по-свободенъ, азъ се надвесвамъ надъ борта и гледамъ къмъ града. Оживленото въ парахода расте, както всѣки пѣтъ преди потегляне.

Нѣкой се надвесва задъ мене. Обръщамъ се и виждамъ нискъ, въздебелъ човѣкъ, който ми прави въпросителни знаци съ ржце и очи, безъ да оговори! По всичко изглежда, че той е служащъ отъ парахода.

Трѣбва ли да ви казвамъ? — азъ почти не усѣтихъ какъ се озовахъ долу на брѣга. Парахолтъъ стоеше предъ мене грамаденъ и могъщественъ, изпълненъ съ животъ и красота. Въ сравнение съ него азъ бѣхъ малка пращинка, която до скоро се гущеше въ тъмнитѣ му скривалища, а сега случайниятъ вѣтрѣрь бѣ отнесълъ вѣнъ.

Вървѣхъ съвсемъ машинално изъ улицитѣ на Александрия и се разкайвахъ, за дето не останахъ въ хамбаря на парахода и бѣхъ толкова неблагодаренъ, че излѣзохъ горе. Какъ скоро щѣхъ да се отзова на свободното море и още следъ нѣколко дни щѣхъ да бѣда въ Франция . . .

VI.

Узнахъ случайно, че нѣколцина руски емигранти наскоро отпътували за Марсилия, безъ да си набавятъ билети. Тѣ предварително се запознали съ матрозитѣ, платили имъ нѣкаква незначителна сума и така, безъ никакви прѣчки напустнали Александрия.

Азъ решихъ да опитамъ сжщото срдѣство и когато на втората седмица пристигна другъ параходъ отъ сжщата компания, то съ разтунтяно срдѣце заследихъ група матроси, които слѣзоха въ града. Тѣ се отбиваха въ сжщата онази кръчма, край пристанището, дето монитѣ предшественици руси се бѣха уговорили съ матроситѣ. Това ме зарадва

силно. Азъ седнахъ на една отъ съседнитѣ маси и не снемаяхъ очи отъ матроситѣ, които преспокойно пиеха своя ромъ и оживено разговаряха. Чакахъ удобния моментъ да заговоря съ нѣкой отъ тѣхъ, но се чувствувахъ така стѣсненъ, щото трѣпки лазѣха по снагата ми и почваше да ме избива потъ. Така се измина може би, половинъ часъ. Направихъ, последно усилие надъ себе си и се приближихъ къмъ единъ отъ матрозитѣ. Всички погледи се устремиха къмъ мене.

Нѣколко секунди матроситѣ слушаха съ очудване и недоумение онова, което имъ говорѣхъ. Тѣ навѣрно твърде малко разбираха смисълтъ на монитѣ фрази, тъй като се изразявахъ доста зле на френски. А азъ десетки пѣти имъ повтаряхъ едно и сжщото: че трѣбва непременно да замина за Марсилия, че съмъ страшно, невъобразимо беденъ и че ако ме улеснятъ и ме взематъ съ себе си, ще ми направятъ неценено добро, за което ще имъ бѣда вѣчно признателенъ. Азъ приказвахъ всичко това на единъ дѣхъ, убеденъ, — че отъ моето красноречие и отъ убедителността на думитѣ, които изговарямъ нея минута, ще зависи сждбата и щастieto ми.

Вмѣсто отговоръ матроситѣ отрицателно клатѣха глави и каточе съвсемъ престанаха да забелязватъ моето сжществуване, когато разбраха въ що се състои работата. Тѣ не само че не се трогнаха, но върху лицата имъ се изобрази нѣкакво презрение. Азъ още не бѣхъ се отдрѣпналъ отъ масата имъ, когато единъ отъ тѣхъ срдѣто каза:

— Laissez-nous, monsieur!

Азъ побързахъ да излѣза на улицата и усѣцахъ такава тежестъ на душата си, каточе токущо бѣха ме душили. Съ овлажнѣли очи се върнахъ назадъ къмъ брѣга. Тамъ кипѣше шуменъ, трескавъ животъ, за който азъ бѣхъ чуждъ и ненуженъ. Разговаряха французкия параходъ, който на утрешния день щѣше да се изгуби въ далечното, неизмѣримо море, а азъ пакъ щѣхъ да остана въ страната, която, въпрѣки всичкия си блѣсъкъ и приказничаво плодородие, нѣмаше за мене достатъчно въздухъ и хлѣбъ. Палмитѣ бѣха

твърде високи и азъ не можахъ нито да видя, нито да стигна сладкитѣ фурми, които растатъ въ ярката зеленина на тѣхнитѣ кичести корони. Тѣ унисаха душата ми въ тихъ, мечтателенъ сънъ, омайваха я, но тѣлото бѣ неумолимо въ своитѣ изискания и черно було закриваше предъ очитѣ ми земната красота...

Помня, че въ парахода азъ дълго говорихъ съ нѣкаквѣ младѣ матросѣ, които ме привлече съ симпатичната си външностъ. Подобно олимпийскитѣ богове азъ бѣхъ до нѣмайкъде изобретателенъ и самъ се очудвахъ на умѣнието си да лъжа: че съмъ български студентъ и пътувамъ за Франция по море, но въ Гърция ми откраднали всичкитѣ пари около 700—800 франка и т. н. и т. н. Трѣбва да съмъ билъ много искренъ и убедителенъ, защото младия французинъ показа истинско съчувствие къмъ моята сѣдба, но все пакъ не можа да скрие, че такава пътуване контрабанда е почти невъзможно, освенъ ако капитанина се съгласи да ме вземе да работя въ кююра...

Тази последна възможностъ ме зарадва толкова, щото азъ тутакси се отправихъ да търся капитанина. Но преди да стигна до него, други служащи отъ парахода успѣха да ме разубедятъ, като ми съобщиха, че мнозина искали да пътуватъ като мене, но имъ било отказано.

— Една каква де е работа около машинитѣ, въ кухнята или дето и да било ще мога да върша — говорѣхъ азъ съ надежда, че най-после ще се съгласятъ да ме оставятъ на парахода.

Всичкитѣ ми усилия бѣха напразно. Когато слѣзохъ на брѣга, азъ твърдо решихъ, че трѣбва да туря край на своето скитничество, което ми създава толкова огорчения и унижения и да търся начинъ за връщане въ България.

VII.

Три или четири дни бѣха се изминали отъ моя последенъ опитъ да се кача на парахода отъ компанията Messageries Maritimes, когато азъ вече бѣхъ на руския параходъ „Королева Ольга“ съ самочувствието на човѣкъ, който най-

после е преодолѣлъ всички мъчности и е достигналъ онова, къмъ което се е стремилъ.

Още товарѣха парахода и въ продължение на нѣколко часа азъ трѣбваше да се скитамъ по палубата, да наблюдавамъ сновящитѣ насамъ и натагкъ хора, хамалитѣ, матрозицитѣ и пѣтницитѣ. Времето се минаваше бавно и въпрѣки обещанието на двамата матроси да ме отведатъ до Пирея, азъ продължавахъ да бѣда неспокоенъ, а самата мисль да остана повече на африканския брѣгъ ме ужасяваше. Бога на случайността, когото се кланѣхъ по това време, бѣ твърде ненадеженъ и капризенъ богъ, каквито, впрочемъ, сж всички създадени отъ хората богове...

На крайбрѣжието около стотина души саиди, подъ ръководството на чужденецъ, обтѣгаха дебело корабно въже, раздѣлени по равно на две групи. Така се забавляватъ и у насъ, но въ играта на възрастнитѣ, престранно облѣчени саиди, имаше нѣщо извънмѣрно занимателно и любопитно... Тѣ пълнѣха въздуха съ остри, полудивашки викове и почти голитѣ имъ тѣла се сливаха въ нѣкаква плътна, неразличима грамада. Отстрани стоеше фотографъ и насочваше своя апаратъ къмъ играещитѣ. Когато направи своята снимка, фотографътъ взе апарата си и се отдалечи по крайбрѣжието заедно съ помощника си, който преди това хвърли нѣкакви монети на саидитѣ. Последнитѣ необикновенно се зарадваха на този подаръкъ; тѣ печелѣха двойно: отъ своята работа и отъ развлеченията си. Но още повече трѣбваше да се радва европеецъ, който отъ своята нищожна машинка умѣеше да извлѣча баснословни за саидитѣ печалби...

Въ сѣсество съ руския кей е кея на английскитѣ параходи. Десятки гигански параходи сж се прилепили до каменнитѣ стени на брѣга и поглъщатъ планини отъ намучни бали, като въ замена на това оставятъ желѣзни трѣби и всевъзможни машини, предназначени за напояването на Нилската долина.

Чудно египетско слънце грѣе надъ този работливъ, трескаво възбуденъ свѣтъ. „Не следъ дълго, мисля си азъ

всичко това ще бжде за мене само споменъ, както толкова други нѣща“.

Товаренето на парахода приближава да се свърши. Азъ се срѣщамъ съ единъ отъ матроситѣ, съ които се запознахъ въ града и които ми обещаха сигурно пътуване до Гърция. Той ми съобщава, че следъ единъ часъ параходътъ потегля. Презъ това време азъ ще бжда между пътниците.

— Ами ако поискать билетъ ?

— Не, никой нѣма да поиска билетъ, отвърна небрежно матросътъ и се изгуби въ коридоритѣ на парахода. Азъ се усмихнахъ въ честността на неговитѣ думи, но не можахъ да допустна, че този добъръ и откровенъ русинъ ще се подиграе съ мене. Въ всѣки случай азъ се надѣвахъ, че той ще ме укрие поне до потеглянето на парахода, а излѣзе, че той почна да ме третира свършено като чуждъ човѣкъ.

Долу, въ третата класа, бѣ пълно съ пътници. Азъ се сврѣхъ между тѣхъ и, за по-голъма безопасностъ, легнахъ да спя, като се завихъ презъ глава съ зимното си палто. Моитѣ нерви сж изострени до крайностъ и всѣко движение, всѣки шумъ наоколо тѣ възприемать до болезненостъ силно. Прилепенъ до дъскитѣ, азъ като че съмъ частица отъ самия параходъ и всѣка негова конвулсия преминава по тѣлото ми на дълбоки, треперливи вълни. Всѣка минута азъ чакамъ да се приближи до мене нѣкакъвъ непознатъ, строгъ господинъ, който щомъ види, че нѣмамъ билетъ, ще ме изпрати безцеримонно навънъ. И неволно на умъ ми идва за известната птица, която, при приближаването на нѣкаква опасностъ, си крие главата въ пѣсѣка. Клета птица! Така тя не вижда опасността и мисли, че се избавила отъ нея...

Едва, едва полуотварямъ очи. Наоколо ми сж разхвърлили дрехи пътниците и нѣкои отъ тѣхъ почватъ своя обѣдъ. Значи, параходътъ скоро ще потегли. Не ще минатъ десетъ минути и азъ ще бжда свършено свободенъ. Но какво почватъ да гършувать изъ джебоветѣ и пазвитѣ си тия хора? Отхвърлямъ съвсемъ палтото и на две крачки отъ мене виждамъ добродушното лице на нѣкакъвъ госпо-

динъ, който взема билетитѣ отъ ржцетѣ на пътниците, преглежда ги и пакъ имъ ги повръща.

Съ свѣткавкчна бързина скачамъ азъ и се затичвамъ къмъ стълбитѣ.

— Почакайте, млади човѣче! Не ще избѣгнете.

Това говори възвисокия, добродушенъ господинъ. Безъ да се обръщамъ, азъ чувствувамъ, че това говори именно той.

— Не, не... азъ чакахъ нѣкого и заспахъ... Сега бързамъ да отида въ града... Не мисля да ижтувамъ...

Докато изговаряхъ тия думи, нѣкой ме улови за ржката — тежка, желѣзна ржка — и басистъ гласъ прогърме надъ главата ми:

— Лъжешъ, млади човѣче. Вижда се, че това не ти прилѣга.

Две засмѣни матроски очи ме гледаха, но желѣзната ржка продължаваше да ме държи. Съ едно отчаено усилие азъ се издърпахъ и полетѣхъ нагоре, търсейки начинъ да се спася докато не е станало късно.

За голѣмо щастие, никой не ме следѣше. Азъ избирахъ по-скришнитѣ мѣста на парахода и се мжчехъ да бжда спокоенъ. Не усѣтихъ какъ се озовахъ до матроскитѣ каюти. Безъ да питамъ нѣкого, азъ влѣзохъ вътре, съобразявайки по какъвъ начинъ мога да се укрия. Нѣмаше почта никой или азъ поне никого не видѣхъ. Все така изплашенъ и решенъ на какви не отчаени постѣпки, азъ легнахъ на единъ отъ матроскитѣ кровати, завихъ се съ одеялото и останахъ неподвиженъ, едва дишайки.

Въ тува време влѣзоха нѣколцина матроси. Шумно говорѣха и се смѣха. Бѣха радостни за нѣщо.

Съ тежки стѣпки се приближи единъ отъ тѣхъ къмъ мене.

— Кой спи тука? — запита той и повдигна крайчица на одеялото. Азъ дори не отворихъ очи и лежахъ ни живъ, ни мъртавъ. Кой знае защо матросътъ не ме разбуди, а от-

мина. Но през плътното одеяло азъ чувствувахъ всички погледи устремени къмъ мене.

Чуха се и други въпроси.

— Кой спи тамо, Степане?

— Това е... чуждъ човѣкъ!

Пауза. Нѣкой сърдито процеди:

— Дяволъ знае какви хора сж се развѣдили по свѣта сега! Човѣкъ трѣбва да бжде внимателенъ.

— Не ще и дума, — обади се другъ.

Разговорътъ полека утихна. Матроситѣ налягаха по креватитѣ си. Азъ се задушвахъ, кашлица дразнѣше на гърлото ми, но се преструвахъ, че спа...

Не се мина много и наоколо се разнесоха гласове;

— Ставайте всички! На работа! на работа!

Къмъ менъ пакъ се приближи нѣкой.

— Кой спи подъ одеялото? Боленъ ли има пакъ?

Крайчеца на одеялото пакъ се повдигна.

— А, това сте вие?

Предъ менъ стоеше боцманътъ, който отлично бѣ известенъ за моето пътуване и когото азъ напраздно търсихъ.

— Лежете, — каза той и излѣзе навънъ.

Следъ малко при менъ дойде другъ.

— Боцманътъ ви моли да се премѣстите ей-тука.

Матросътъ ми посочи нѣкаква тъмна дупка, презъ която азъ едвамъ се промъкнахъ. Вътре бѣха нахвърлени въ безредица всѣкакви ненужни предмети, желѣза, дрехи, възглавници и толкова други нѣща, които, въ черната, непрогледна мрачина, не можеха да се видятъ. Бѣ задушно меришеше на влага и мухалъ. Но въ това ново жилище азъ се чувствувахъ свободенъ и тъй щастливъ, като рѣдко презъ живота си.

— Сега събиратъ билетитѣ... Тука никой нѣма да ви намѣри.

— Много добре. Благодаря ви, другарю.

Малката желѣзна вратичка се прихлопна и азъ останахъ въ съвършенна тъмнина, напълно убеденъ, че най-

после, макаръ и при такива необикновени обстоятелства, но веднѣжъ за винаги наистина напуштамъ Египетъ.

VIII.

Не се мина дълго, близо около моето скривалище се чуха нови човѣшки стѣпки. Желѣзната врата се отвори и предъ мене изпъкна като въ рамка, възчерното лице на младъ матросъ. Той едва ме забеляза.

— Кой е тука?

Гласътъ на матроса звучеше съ мекъ, приятенъ тембъръ.

— Азъ съмъ — отговорихъ смѣшкомъ.

— Пжтникъ? — запита пакъ матросътъ и сжщо се засмѣ.

— Да! Пжтникъ отъ особна класа...

Краткиятъ разговоръ помежду ни се свърши.

Матросътъ остави нѣкакъвъ желѣзенъ прѣтъ при мене, каза ми нѣколко насърчителни думи и прихлопна вратичката.

Само презъ цевъта на ключалката пропикваше тънка ивица бѣла свѣтлина. Азъ бѣхъ саминъ, хвърленъ като разбойникъ въ тъмното, влажно скривалище на парахода, при другитѣ непотрѣбни и излишни вещи...

Вънъ, далече нейде, затракаха тежки синджири, цѣлиятъ параходъ почна да трепери и процѣлжителенъ, огушителенъ ехтежъ го изпѣлни. Почваше се пътуването.

Азъ седѣхъ на студена желѣзна плоча, въ неудобна, мѣчителна поза, опирайки грѣбъ на нѣкакъвъ неравенъ, остъръ предметъ. Съ всѣка фибра на моето сжщество азъ усѣщахъ, че параходътъ се отдалечава и навлиза навътре въ морето. Навътре, все по-навътре... А тамъ задъ насъ остава слънчевата страна на палмитѣ, остава мжнотечещия Нилъ, пѣсчливата, необятна Африка... Уви! тамъ оставатъ още толкова много нѣща! Всичко ново и необикновено, тжжно и весело, преживѣно тамъ... Албертъ съ своитѣ широки, палячовски панталони, които още се мѣркатъ предъ очитѣ ми по пѣсчливия крайнилоски пжтъ... Съсрѣдоточения, вѣчно

замисленъ Михаилъ... арабитѣ лодкари... пирамидитѣ... азила... Защо животъ е тъй мъчителенъ, тъй безмисленъ и тежъкъ? Като че азъ съмъ го прекаралъ въ ей такова тъмно влажно скривалище, където могатъ да живѣятъ само плъхове и мокрици, където едва прониква тънка ивица свѣтлина, що не може да разпрѣсне мрака, не може да съживи и окрили душата както слънчевия лъчъ... И въ последната минута, когато за винаги се раздѣлямъ отъ свещенната земя, азъ не мога свободно да погледна на нея, да ѝ кажа последно сбогомъ, както това е позволено дори на осжденитѣ на смърти престъпници, когато тѣ се раздѣлятъ съ своитѣ близки...

Но какво сж човѣшкитѣ страдания, мъжничкитѣ човѣшки болки и грижи въ сравнение съ вѣчността? Оставятъ ли тѣ нѣкаква следа, нѣкакъвъ споменъ? Като нѣкогашнитѣ синове на Израила азъ бѣгахъ отъ Египетъ въ тъмнина, криейки се отъ страшни чудовища, що ме дебитѣха... Не господаруваха тамъ фараони, но други, не по-малко жестоки деспоти — Нуждата и Глада — протягаха костеливитѣ си ръце надъ тази цвѣтуща земя вѣчно млада, вѣчно покритата съ пѣони и цвѣта.

Нуждата и Глада...

Азъ треперѣхъ и се свивахъ въ своето влажно скривалище, защото чувствувахъ, че тѣ не сж останали тамъ, на пѣсчливия африкански брѣгъ, а ме следватъ и тукъ, въ зеленикавото, тъмновиолетово море...

IX.

Надвечеръ чакъ, матрозитѣ се сътиха за мене и ме кустнаха отъ моя затворъ.

Бързо изкочихъ азъ вѣнъ, на чистъ въздухъ. Отъ всички страни се разтилаше море, тихо и безкрайно море, което въ далечината се сливаше съ ясната небесна синева.

Талата! Талата!

Приветъ тебе, вѣчно море!

Като старъ, отдавна невиджандъ приятелъ ме зарадва и утеши морето, Нему подвѣрвахъ азъ своитѣ радости и

тѣжи, най-свѣтлитѣ си надежди и блѣнове. То бѣ моя приятелъ и другаръ отъ детинство, И сега, когато ме видѣ тъй изоставенъ и печаленъ, то ми прати своята усмивка своята нѣжна милувка и окрили духа ми съ надежди.

Никаде въ хоризонта се не виждаше земя.

Въ тъмна нощъ, както нѣкогашнитѣ синове на Израила, които сж бѣгали отъ тежкото иго на фараонитѣ, азъ напушахъ Египетъ. Искаше ми се да зърна нѣкоя самотна палма въ хоризонта, увѣреиъ, че поне тя ще ми каже съ безмълвния трепетъ на своитѣ листа едно последно прости... Но нищо се не видѣше. Безкрайно затихнало море и сжщо така безмълвно небе... Въ позлатения хоризонтъ на западъ се спускаше огнения, кървалочервенъ дискъ на слънцето и морето го поглѣщаше въ своитѣ глбини съ нѣжна, гордо затаена страсть...

Когато съвършено се стъмни, боцмантѣ ме извика да вечеряиъ заедно съ матрозитѣ. И после, късно презъ нощта, азъ скитахъ по широкитѣ чисти коридори, цето бѣха първоклеснитѣ каюти. Въ разкошно освѣтения комфортенъ салонъ вечеряха господата... Азъ минавахъ крадешкомъ и надзѣртахъ въ тѣхното богато, недостѣпно царство. Въместо табѣлдотъ азъ разполагахъ съ тлъстата матроска чорба, що въ нея минута това не ми се струваше нѣкакво голѣмо нещастие...

Срѣдиземно море бѣ необикновено тихо. Леко и бързо се плъзгаше по неговата огледална повърхность „Каролева Олга“. На лѣтното, безоблачно небе засвѣти пълния месецъ, бледо-затрепкаха вѣчнитѣ звезди. Топла южна нощъ, пълна съ нѣга и нѣжно очарование плуваше надъ морето. И далече, далече къмъ родната земя летѣше моята мисль... Неочаквано азъ бѣхъ станалъ герой на една отъ ония невѣроятни, фантастични приказки, въ които се говори само за чудеса и подвизи. Но ето, че тази хубава приказка наблюдаваше да се съврши и азъ отново щѣхъ да се върна къмъ действителността.

Не усѣтихъ кога се измидаха часоветѣ и стана полу-

нощ. Тихото море, дълбокото спокойствие на топлата лунна нощ, упителният въздух предразполагаха към мечтателност и съзерцание. Параходът се плъзгаше все тъй безшумно по водната пустиня, заляна от сребърната свѣтлина на луната далече, додето стигаше погледа.

За връщане въ тѣсната, задушна каюта, на мръсното матроско легло, азъ и не помисляхъ. Вънъ бѣ тъй хубаво и тихо, щото струваше ми се, че ако параходътъ плува така дни, седмици и месеци, азъ не бихъ се уморилъ да стоя вънъ на мекия, свежъ въздухъ, да слушамъ едва-едва доловимия шумъ на морето и парахода, да гледамъ на далечнитъ искрящи звезди. Отъ време на време коминя изпущаше кълбета черъ димъ, който се издигаше полека къмъ небето и се топѣше. Заедно съ дима изкачаха снопове искри, които се спускаха край стенитъ на парахода, дълго се носѣха надъ тъмната водна равнина, като че имъ бѣ мжно и страшно, задето тъй скоро, тъй безвъзвратно ще изгаснатъ...

Азъ гледахъ дима и искритѣ, морето и небето, кротката, замислена луна, бѣлия пръстенъ на млѣчния пѣтъ и следъ всичко преживѣно, струваше ми се, че най-после съмъ успѣлъ да премина преградитѣ, да излѣза като Одисея отъ тъмнитѣ, залутанн пѣтища и по свѣтлото широко море да се върна въ напуснатия роденъ кътъ.

Разхождайки се по палубата азъ забелязахъ на десетина крачки отъ мене млада двойка. По облѣклото и държанието имъ заключихъ, че трѣбва да сѣ англичани или нѣмци; въ тѣхъ има нѣщо типично горделиво и самоувѣрено, което всѣки може да различи. . . Младата двойка не ме забелязваше или пъкъ просто не обръщаше внимание на моето присѣствие. Мжжѣтъ, облѣченъ въ лекъ пѣтнически костюмъ се облѣташе на нѣкаква преграда тъй, че тѣлото му образуваше леко закривена назадъ дъга, къмъ която съ детска закачивостъ отъ време на време плѣтно прилепваше гъвкавото, стройно тѣло на младата жена. Тихъ шепотъ и едвамъ чути цѣлувки пльнѣха въздуха. . . Нощта, вълшебна южна нощ по море, бѣ упително сладка и тя наистина бѣ адъ щастливитѣ.

Азъ побързахъ въ задушната каюта при матроситѣ.

X.

Къмъ обѣдъ се показахъ брѣговетѣ на островъ Критъ. Съ парахода пѣтувахъ и нѣколцина гърци. Съ жадни очи се взираха тѣ къмъ хоризонта, дето се очертавахъ стрѣмнитѣ планински брѣгове.

Единъ отъ тия гърци говорѣше нѣщо на френски на събранитѣ около него чужденци:

— C'est Candie. . . La plus grande ile. . . C'est ma patrie.

Патриотътъ грѣкъ разпалено увѣряваше, че Критъ е най-хубавия и най-голѣмия островъ на свѣта и че когато да е той ще бжде присъединенъ къмъ Гърция. . .

Този пѣтъ азъ не изпитахъ никакво злочувство къмъ горещия защитникъ на елинизма, защото се убедихъ самъ какъвъ голѣмъ патриотъ става човѣкъ на чужбина. . .

XI.

За по-малко отъ две деноношия, въ ранна сутринъ, „Королева Ольга“ се озова въ пристанището на Пирея. Да пѣтувамъ повече съ сѣщия параходъ не можехъ. Той заминаваше презъ Цариградъ направо за Одеса, а моята цѣлъ бѣ да стигна въ България.

Азъ сърдечно се раздѣлихъ съ матроситѣ, благодарихъ имъ за тѣхното братско отношение и побързахъ да слѣза на шумното пирейско пристанище.

Лодкарътъ, който знаеше малко български, не пропусна да ме увѣри, че Пирея е най-голѣмото и най-богатото пристанище на свѣта. Азъ си припомнихъ всичко онова, което преди три месеца преживѣхме въ сѣщото това пристанище заедно съ Илича и искаше ми се да възразя на невежия грѣкъ, но се въздѣжахъ. Нека живѣе поне съ химери, нещастника! . . .

Сѣщата електрическа машина, както и преди три месеци, ме отвежда въ Атина. . . Съ голѣми усилия успѣвамъ да намѣря българското консулство. Тамъ секретарѣтъ на консулството ме приема твърде любезно — той толкова дълго

не е срѣщалъ българи! — И между насъ се завързва кратъкъ разговоръ.

Отъ дума на дума, следъ като говоримъ за въковната умраза между гърци и българи, за антигрѣцкото движение въ България и т. н., идва редъ и за Египетъ. Секретарьтъ твърде много се очудва, задето азъ съмъ се решилъ да предприема такова рисковано пътуване съвсемъ безъ срѣдства и моята смѣлостъ му се вижда нѣщо необикновено.

— Въ всѣки случай, — говори той, — вие сте направили щастливъ изборъ, като сте решили да отидете въ Египетъ. Това е не само най-интересната и удивителна страна въ свѣта, но въ нея се крие бъдещето на България, нейното икономическо и културно възраждане. Никакви политически, расови или други вражди не могатъ да попрѣчатъ на добритъ ни търговски отношения съ Египетъ, който въ този смисълъ може да стане обетованата земя на България... Истински златенъ потокъ може да потече и да обогати нашата страна. Нуждна е само предприемчивостъ, настойчивостъ и умѣние... Азъ ви моля, когато се върнете въ България, да разпространявате това убеждение навсѣкѣде и дори да пишете, ако можете. Не забравяйте никога, че бъдещето на българската търговия е въ Египетъ. Египетъ е нашата обетована земя...

Не се мина дълго, а и самия консулъ слѣзе долу въ канцеларията. Секретарьтъ му обясни всичко. Дветъ голѣми добродушни очи на консула се насочиха къмъ мене.

— Та пари ние нѣмаме! Отъ де да ги имаме!... Ще пътувате тъй, както сте пътували досега...

— Но, г-нъ консуле, вие сте длъжни да ме улесните, като български поданикъ...

Г-нъ консулътъ почна да става по-любопитенъ и каточе ме гледаше по-изпитателно.

— За бога, кажете ми какво търсите безъ пари на африканския бръгъ? Това ще ви служи за урокъ, втори пътъ да не предприемате такива дълги пътешествия, преди да сте си нацѣлили джеба съ пари...

— Съгласенъ съмъ, г. консуле, но за да се възползувамъ отъ този урокъ нали трѣбва да ми дадете възможностъ да се върна въ България.

— Е, значи, ще трѣбва да ви дамъ отъ джеба си петъ лева... петъ лева мога да ви дамъ, но не и по-вече...

Консулътъ се приближи до масата на секретаря и почна да говори съ него по другъ нѣкакъвъ въпросъ. На излизане отъ канцеларията той се сбогува съ мене, даде ми още нѣкои съвети и отново се обърна къмъ секретаря:

— Дайте му десетъ лева. Изглежда, че е добъръ човѣкъ...

XII.

Твърде много зарадванъ отъ този малъкъ успѣхъ, азъ дълго скитахъ изъ атинскитѣ улици, посетихъ отново Акропола, храма на Тезея, мечтаехъ, между полусрутенитѣ гигантски колони отъ храма на Юпитера и чакъ късно на вечерь отидохъ къмъ пристанището на Пирея, дето почиваше парахода „Борисъ“.

Съ качването ми на него мойтѣ приключения по чужбина се свършиха — азъ стѣпвахъ на българска територия... Хората и нѣщата ми бѣха познати. Всичко бѣ дребно, обикновено, но въ сжщото време мило и родно... Онова, което липсва на човѣка, всѣкога му се струва по-хубаво отколкото е въ действителностъ... Когато бѣхъ въ България, мислѣхъ, че животътъ на чужбина все ще бѣде по-хубавъ, по-лъвенъ и цвѣтущъ. Указа се, че жестоко съмъ се мамилъ. Обетована земя никѣде не съществува... Човѣкъ само се лъже по миражи и видения... Въ далечния африкански край азъ обикнахъ своето отечество съ нова, нѣжна и дълбока обичъ. И струваше ми се, че щомъ приближа къмъ него, ще изпитамъ неизразимо съ думи, единствено въ моя животъ щастие. А, когато бѣхъ въ парахода, спокоенъ и сигуренъ за бъдещето, уверенъ, че той не може да ме отнесе на друго мѣсто, освенъ въ България — каточе нѣкакво разочарование се промъкна въ душата ми и действителността почваше да ми се вижда не тъй хубаво и примамлива, както мечтата за нея...

„Хубаво е тамъ, дето ни нѣма“.

СТРАШИМИРЪ КРИНЧЕВЪ

Разлиствайки кратката история на родната литература, ние изтръпваме. Наредъ съ жестокиѣ условия, при които се е създаде и създава българския писател се мѣдри дѣлната фигура на войната, която скочи единъ отъ първитѣ ни писатели. Жертва на кървавата вахтаналия: войната презъ 1913 г., стана и авторътъ на, „Въ страната на палмитѣ“.

Страшимиръ Криичевъ е роденъ въ Ямболъ на 15 августъ 1884 г. Още отъ ранно детство той понася тежкия кръстъ на битието. Неговиятъ животъ е билъ огърлица отъ дни на страдания, лишения, гладъ, прекеждия — до последния частъ на житейския му пътъ.

Презъ 1898 г. четвъртокласниятъ Стр. Криичевъ бива изключенъ отъ Ямболската гимназия, като инициаторъ на единъ училищенъ бунтъ. Лишенията въ дома му го каратъ да се счита, като готованъ. И единъ день, следъ дълго обмисляне, съ малкъ вързопъ дрехи и съ единъ левъ и 80 стотинки въ джеба, той поема широкия друмъ на неизвестността, който го извежда въ Бургазъ. Едва 15 годишенъ, предъ него се изпреча страшната повеля на живота съ която той трѣбвало да се бори.

Въ Бургазъ Стр. Криичевъ постъпва на работа въ обушарницата на Боевъ и сщевременно сътрудничи въ мѣстния вестникъ „Нова епоха“, редактирана отъ обушаря. На другата година (1900) заминава за Варна, постъпва работникъ въ книгоиздателството на Георги Бакаловъ и подъ ръководството на последния, изучава френски и руски езици и печата преводни работи въ „Работническо дѣло“. Отъ тогава датиратъ първитѣ му по-сериозни литературни опати. Следъ три години (1903) Криичевъ се отзовава въ родния си градъ и става библиотекаръ на читалището. Въ началото на идната година той отново заминава за Бургазъ. Нуждата го заставя да постъпи на работа въ медната мина „Плакалница“, отначало прость рудокопъ, а по-после и като надзирателъ. Присъпява около 5—6 месеци. Дотѣга му работата подъ земята и напушта. Сждбата на Криичевъ е тъй разнообразна и странна. Тя не му дава покой. Следъ време той отпътува за Пловдивъ и става симитчия на една хлѣбарница и въ края на 1904 г. заминава за София. Благодарение на своята общителностъ той се запознава съ по-първитѣ ни писатели и започва да сътрудничи въ доста вестници и списания.

Първитѣ му разкази носятъ белега на неговата волна, разпокъсана и бунтвна душа. Тѣ сж само скици. Той е нѣмалъ търпението да преписва и преработва работитѣ си

Скученъ и задушливъ му се вижда небосвода, който тегне надъ родината. Остава всички и подъ напора на страстта за скитане (1906 г.) трѣгва да търси приключения вече извънъ пределитѣ на България. Заминава за Варна и отъ тамъ съ параходъ и съ нѣколко лева въ джеба трѣгва безъ посока. Пожелава да посети Италия, но тукъ сждбата се намѣсва. Въместо въ Италия — тя го отвежда въ страната на палмитѣ. Непознатата страна сервира на Криичевъ нови прекеждия. Той скита немилъ-недрагъ изъ Египетъ, спи на открито, гладува, пътува пешъ, контрабанда по желѣзницитѣ, работи като прость работникъ въ една фабрика за газени тенекии въ Александрия — и следъ много прекеждия, родното слънце отново го огрѣва — завръща се въ България. Следъ време заедно съ П. Митишевъ започватъ редактирането на „Евтина библиотека“.

Балканската война заварва Криичевъ на служба въ Министерството на Външнитѣ работи въ редакционния отдѣлъ на телеграфнитѣ агенции. Отива на фронта и изживява нови приключения. Отначало, като преносвачъ на патрони, а по-после на боевата линия.

Десетата рота на първа Софийска дивизия, въ която се е числѣлъ Криичевъ, участвува презъ м. юлий 1913 г. въ боеветѣ на западъ отъ Царьбродъ и въ една нощна атака, той бива раненъ въ ржката. Следъ нѣколко дни заедно съ ротата го изпращатъ, макаръ съ още незаздравѣла рана, противъ гърцитѣ. Едва пристигнала ротата на 12 юлий, на другия день отива на боевата линия на югъ отъ Горна Джумая и въ голѣмото сражение на Урановскитѣ висини на 14 юлий Криичевъ бива раненъ въ шията, той не се връща да го превържатъ и втори куршумъ произва гърдитѣ му. Тежко раненъ го отнасятъ до вечерта въ Дупница и на другия дѣнь, на 15 юлий, издѣхва. Погребанъ е съ нѣколко свои другари по участь извънъ града. Сждбата за да издържи линията до край, скрива гроба му, — никой отъ приятелитѣ му отишли да го търсятъ не можалъ да го открие.

Литературното богатство на Страшимиръ Криичевъ се състои отъ: „Въ страната на палмитѣ“, „Всрѣдъ Рила“, „Изъ Родопитѣ“, пълтописи, десетки разкази, театрални и литературни бележки, прѣснати изъ разни списания и вестници.

Въ цѣлото негово творчество се носи вѣчния нагодъ

на волния неподчиняващ се духъ, жадата на презрѣния поруганъ Богъ за правдата и свободата въ живота.

Всѣки неговъ разказъ е бунтъ противъ обскурантизма на вѣка; всѣка негова страница разкрива горчивото страдание на автора, борбата му съ жестокитѣ порядки на съвременieto. Фразата у него е напоена съ топло чувство и любовъ къмъ страдащитѣ въ живота.

Страшимиръ Криичевъ си отиде отъ свѣта съ стихийния устремъ и вѣчния бунтъ, подигра сждбата и оправда думитѣ си: „Ако бжда смазанъ и унищоженъ отъ вълнитѣ на живота, то ще имамъ поне съзнанието, че съмъ се борилъ“.

* * *

Настоящата книга „Въ страната на палмитъ“ е рожба на скитането на Страшимиръ Криичевъ изъ Гърция и Египетъ. Въ нея авторътъ майсторски е далъ еднакво художествено и описанието на природата и живота на скитниците, съ които той е влизалъ въ контактъ. Отъ всѣка страница на книгата лъха любовъ къмъ човѣка — братъ; къмъ всички ония, които нижатъ днитѣ си подъ тежкото бреме на сждбата, подъ чието тежество е билъ и автора.

Първитѣ страници отъ „Въ страната на палмитъ“ сж писани презъ 1907 г., не следъ много отъ завръщането на автора отъ странствуванията му. Една часть отъ книгата е писана въ една воденица, кждето Криичевъ е прибивавалъ, като гостъ на единъ свой приятель.

За първи пътъ „Въ страната на палмитъ“ излизя отъ печатъ презъ 1910 г., като номеръ 5—8 отъ „Евтина библиотека“, редактирана отъ Стр. Криичевъ и П. Митишевъ. Появяването на книгата на литературния пазаръ е извикала всеобщи одобрения, както отъ страна на критиката, така сждо и отъ — читателя. Ние вѣрваме, че не по-малко успѣхъ ще има и сега.

Езикътъ и стилътъ на автора сж запазени. Нѣкои пасажи по технически причини, независими отъ насъ сж съкратени.

КОМИТЕТЪ БЪЛГАРСКА КНИГА